

**SAĞLIKLI KENTLEŞME: YAKLAŞIMLAR,
GÖSTERGELER VE ÖRNEK KENT BAZINDA
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ**

Serap Şehnaz YAREN
(Yüksek Lisans Tezi)

1669

Eskişehir, 2002

**SAĞLIKLI KENTLEŞME: YAKLAŞIMLAR, GÖSTERGELER VE
ÖRNEK KENT BAZINDA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ**

Serap Şehnaz YAREN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Prof.Dr.Nüvit OKTAY**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül-2002**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

SAĞLIKLI KENTLEŞME: YAKLAŞIMLAR GÖSTERGELER VE ÖRNEK KENT BAZINDA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Serap Şehnaz YAREN

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül-2002

Danışman: Prof.Dr.Nüvit OKTAY

Çalışma üç bölümden meydana gelmiştir. İlk bölümde kent ve kentleşme kavramları incelenmiştir. Yanısıra kentleşme ile ilişkili kavramlarda ele alınmıştır. Aynı zamanda Dünyada ve Türkiye’de kentleşme bu bölümde açıklanmıştır.

İkinci bölümde sağlıklı kentleşme ve ilişkili kavramlar açıklanmıştır. Diğer taraftan sağlıklı kentleşmenin ekonomik etkileri ve Avrupa Kentsel Şartı Yaklaşımı, Dünya Sağlık Örgütü’nün Sağlıklı Şehirler Yaklaşımı ve W.Mercer’in Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı gibi sağlıklı kentleşme yaklaşımları da bu bölümde tartışılmıştır.

Son bölümde örnek kent Eskişehir sağlıklı kentleşmenin hangi noktasında olduğunu değerlendirebilmek için sekiz seçilmiş göstergeye göre bazı Avrupa şehirleri ve ülkeleriyle karşılaştırılmıştır. Sonuç kısmında sağlıklı kentleşme için bazı önlemler önerilmiştir.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Serap Şehnaz YAREN'in "Sağlıklı Kentleşme: Yaklaşımlar, Göstergeler ve Örnek Kent Bazında Karşılaştırmalı Analiz" başlıklı tezi 30 Ekim 2002 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat (İktisat Politikası) Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Nüvit OKTAY
Üye : Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Üye : Yrd.Doç.Dr.Bülent AÇMA

Prof.Dr.Nüshan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT

The study includes three parts. In the first part, the concepts of “urban” and urbanization have been examined in addition to the related concepts of urbanization. Meanwhile, urbanization in the world and in Turkey has been explained in that part.

Healthy urbanization and related concepts have been explained in the second part. On the other hand economic effects of healthy urbanization and approaches of healthy urbanization such as European Urbanization Condition Approach, World Health Organization’s Healthy Cities Approach and W.Mercer’s Livable Cities Approach have also been discussed in that section.

In the last part, a sample city of Turkey Eskişehir, has been compared with some European cities and countries according 8 selected indicators in order to evaluate at what point of healthy urbanization it is.

At the end some couitions for healthy urbanization have been suggested.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

KENTLEŞME

1. KENT KAVRAMI VE TARİHÇE	3
1.1. Tanım	3
1.2. Tarihçe	7
2. KENTLEŞME KAVRAMI VE TARİHÇE	11
2.1. Tanım	11
2.2. Tarihçe	12
2.2.1. Sanayileşme Öncesi Kentleşme	12
2.2.2. Sanayileşme Sonrası Kentleşme	14
3. KENTLEŞME NEDENLERİ	14
3.1. Ekonomik Nedenler	15
3.2. Teknolojik Nedenler	16
3.3. Siyasal Nedenler	16
3.4. Sosyo-psikolojik Nedenler	17
4. KENTLEŞME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	17
4.1. Kentleşme	17
4.2. Çevrekentleşme	20

4.2.1.	Çevrekentlere Yerleşme Nedenleri	21
4.2.2.	Çevrekent Çeşitleri	22
5.	DÜNYADA KENTLEŞME	24
5.1.	Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme	24
5.2.	Gelişmiş Ülkelerde Kentleşme	26
6.	TÜRKİYE'DE KENTLEŞME	27
6.1.	Niceliksel Özellikler	28
6.2.	Niteliksel Özellikler	31
6.3.	İzlenen Politikalar	33
6.3.1.	I. Beş Yıllık Plan (1963-1967)	34
6.3.2.	II. Beş Yıllık Plan (1968-1972)	34
6.3.3.	III. Beş Yıllık Plan (1973-1977)	35
6.3.4.	IV. Beş Yıllık Plan (1978-1983)	35
6.3.5.	V. Beş Yıllık Plan (1985-1989)	36
6.3.6.	VI. Beş Yıllık Plan (1990-1994)	36
6.3.7.	VII. Beş Yıllık Plan (1996-2000)	37

İkinci Bölüm

SAĞLIKLI KENTLEŞME

1.	SAĞLIKLI KENTLEŞME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	39
1.1.	Yaşanabilir Yerleşme	39
1.2.	Sağlıklı Kent	43
1.3.	Kent Kimliği	44
2.	SAĞLIKLI KENTLEŞMENİN EKONOMİK ETKİLERİ	45

2.1. Mikroekonomik Etkiler	46
2.2. Makroekonomik Etkiler	49
2.2.1. Üretim Etkisi	49
2.2.2. Yatırım Etkisi	50
2.2.3. İstihdam Etkisi	50
2.2.4. Milli Gelir Etkisi	51
2.2.5. Tüketim Etkisi	51
2.2.6. İthalat-İhracat Etkisi	51
2.2.7. Kalkınma Etkisi	52
3. SAĞLIKLI KENTLEŞME YAKLAŞIMLARI	52
3.1. Avrupa Kentsel Şartı Yaklaşımı	53
3.1.1. Avrupa Kentsel Şartına Yönelik Hazırlıklar	53
3.1.2. Avrupa Kentsel Şartının Genel İlkeleri, Felsefesi ve Amaçları	56
3.1.3. Türkiye’de Avrupa Kentsel Şartına Yönelik Çalışmalar	58
3.1.4. Avrupa Kentsel Şartının Tanıtımı	58
3.1.4.1. Ulaşım ve Dolaşım	59
3.1.4.2. Kentlerde Çevre ve Doğa	60
3.1.4.3. Kentlerin Fizik Yapıları	62
3.1.4.4. Tarihi Kentsel Yapı Mirası	65
3.1.4.5. Konut	68
3.1.4.6. Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi	70
3.1.4.7. Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-ekonomik Bakımdan Engelliler	74
3.1.4.8. Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme	76
3.1.4.9. Yerleşimlerde Kültür	78
3.1.4.10. Yerleşimlerde Kültürlerarası Kaynaşma	80
3.1.4.11. Kentlerde Sağlık	82

3.1.4.12. Halk Katılımı, Kent Yönetimi ve Kent Planlaması	84
3.1.4.13. Kentlerde Ekonomik Kalkınma	87
3.2. Dünya Sağlık Örgütü'nün Sağlıklı Kentlere Yaklaşımı	89
3.2.1. Sağlıklı Kentler Projesinin Fazları, Amaçları, İlkeleri	90
3.2.2. Türkiye'de Sağlıklı Kentler Projesi	95
3.2.3. Sağlıklı Kentler Proje Tanıtımı	98
3.3. Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı	103
3.3.1. W.Mercer'in Yaşam Kalitesi Araştırması Hakkında Genel Bilgi	104
3.3.2. W.Mercer'in Yaşam Kalitesi Araştırmasının Tanıtımı	106

Üçüncü Bölüm

ÖRNEK KENT ESKİŞEHİR'İN SEÇİLMİŞ GÖSTERGELER AÇISINDAN SAĞLIKLI KENTLEŞME DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ ÇALIŞMASI

1. ÖRNEK KENT ESKİŞEHİR HAKKINDA GENEL BİLGİ	111
2. ÖRNEK KENT ESKİŞEHİR'İN SEÇİLMİŞ GÖSTERGELER AÇISINDAN SAĞLIKLI KENTLEŞME DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ ÇALIŞMASI: HESAPLAMALAR, KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ ÖNERİLER	115
2.1. Çalışmanın Unsurları	115
2.1.1. Amaç	115
2.1.2. Kapsam	115
2.1.3. Yöntem	116

2.2. Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı	116
2.2.1. Tanım ve Formül	116
2.2.2. Karşılaştırmalı Analiz	117
2.2.3. Öneriler	120
2.3. Bin Kişi Başına Düşen Gazete Sayısı	121
2.3.1. Tanım ve Formül	121
2.3.2. Karşılaştırmalı Analiz	122
2.3.3. Öneriler	123
2.4. Yüz Kişiye Düşen İnternet Kullanıcı Sayısı	124
2.4.1. Tanım ve Formül	124
2.4.2. Karşılaştırmalı Analiz	125
2.4.3. Öneriler	126
2.5. Bin Kişiye Düşen Cep Telefonu Sayısı	126
2.5.1. Tanım ve Formül	126
2.5.2. Karşılaştırmalı Analiz	127
2.5.3. Öneriler	128
2.6. Bin Kişiye Düşen Otomobil Sayısı	129
2.6.1. Tanım ve Formül	129
2.6.2. Karşılaştırmalı Analiz	129
2.6.3. Öneriler	131
2.7. Ölüm Başına Düşen Trafik Kazası Sayısı	131
2.7.1. Tanım ve Formül	131
2.7.2. Karşılaştırmalı Analiz	132
2.7.3. Öneriler	135
2.8. Bebek Ölüm Hızı	137

2.8.1. Tanım ve Formül	137
2.8.2. Karşılaştırmalı Analiz	137
2.8.3. Öneriler	139
2.9. Yüz Bin Kişiyeye Düşen Doktor Sayısı	140
2.9.1. Tanım ve Formül	140
2.9.2. Karşılaştırmalı Analiz	141
2.9.3. Öneriler	143
SONUÇ	144
KAYNAKÇA	145

SEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ortak Merkezli Çember Teorisine Göre Çevrekentler	23
Şekil 2: Dilim Teorisine Göre Çevrekentler	23
Şekil 3: Çok Merkezli Gelişme Teorisine Göre Çevrekentler	24
Şekil 4: Farksızlık Eğrilerinde Kayma	46
Şekil 5: Gelire Bağlı Tüketim Eğrisi	47
Şekil 6: Ölçeğe Göre Artan Getiri	48

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Genel Nüfus Sayımlarına Göre Kent, Köy Nüfusları ve Oranları (1927-1997)	29
Tablo 2: Nüfus Kümelerine Göre Kentsel Nüfus ve Kent Sayısı (1927-1997)	31
Tablo 3: Eskişehir'de Şehir ve Köy Nüfusunun Gelişimi (1927-2000) .	113
Tablo 4: Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları (1996)	118
Tablo 5: Günlük Gazete Tirajları (1996)	122
Tablo 6: Yüz Kişiye Düşen İnternet Kullanıcılarının Sayısı (1998-1999)	125
Tablo 7: Bin Kişiye Düşen Cep Telefonu Sayısı (1998-2000)	127
Tablo 9: Ölüm Başına Düşen Trafik Kazası Sayısı (1996)	133
Tablo 10: Ölüm Başına Düşen Trafik Kazası Sayısı (1998)	133
Tablo 11: Bebek Ölüm Hızı (1991-1999) (Binde)	138
Tablo 12: Yüzbin Kişiye Düşen Doktor Sayısı (1999)	142

GİRİŞ

Önceleri kentlerde yaşayan nüfusun salt artması olarak algılanan “kentleşme” kavramı ortaya çıkan sayısız sorunlar sonucunda önüne niteleyici sözcükler konularak kullanılmaya başlamıştır.

Bu niteleyici sözcükler; sağlıklı, yaşanabilir vb. olabilmektedir. Niçin “kentleşme” değil de “sağlıklı kentleşme” veya “yaşanabilir kentler” kavramları yeğlenmeye başlamıştır? Çünkü gelinen kırsal yöreleri bile aratır nitelikte sayısız sorun kentlerde yaşanmaya başlamıştır. Bu sorunlar arasında yoksulluk, işsizlik, barınaksızlık, açlık, kirlilik, eğitimsizlik, sağlıksızlık, susuzluk, elektriksizlik, dışlanmışlık, altyapı yoksunluğu hemen ilk akla gelenlerden birkaçıdır.

O zaman asıl amaç; ne olursa olsun kalabalıkların yer değiştirip köy yerine kentte yaşaması değil, insanların nitelikli mekan ve ortamlarda nitelikli bir yaşam sürdürebilmelerinin sağlanması olmalıdır.

Bu amacın gerçekleşeceği sürecin adı ise Sağlıklı Kentleşme’dir. Bu gereksinimin farkına varan uygar toplumlar ve kurumlar çoktan sağlıklı kentleşmenin kriterlerini ve gerçekleştirilmesinin yol ve yöntemlerini ortaya koymaya başlamışlardır.

Aslında fazla vakit de kalmamıştır. 2015 yılında dünya nüfusunun yarısından fazlasının son derece sağlıksız kentlerde yaşayacağı bilinmektedir.

Sağlıklı kentleşme nedir? Nasıl gerçekleştirilebilir? sorularının cevaplarına geçmeden önce kentleşme kavramının tarihçesinin dünya ve Türkiye uygulamasının kısa bir tanıtımına ihtiyaç duyulmuş ve bu çalışmanın ilk bölümü bu konulara ayrılmıştır.

İkinci bölümde tamamen sağlıklı kentleşme konusu işlenmiş ve sağlıklı kentleşme ile ilgili kavramlar, ekonomik etkilerle, yaklaşımlar açıklanmıştır.

Son bölümde ülkeyi temsilen Türkiye’den bir kent seçilip “sağlıklı kentleşmenin neresindeyiz?” sorusuna cevap aranmış, bu sırada çoğu ikinci bölümdeki yaklaşımlarda sözü geçen bir çok kriterden sekiz adedi seçilerek formüle edilmiş ve karşılaştırmalı analizde kullanılmıştır.

Kriterlerin seçiminde hakkında aynı kentler ve ülkeler için yakın tarihli ve sağlıklı veri bulabilme şartları gözönünde bulundurulmuştur. Ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiş ve sağlıklı kentleşmenin neresinde olduğu sorusunun cevabı büyük ölçüde ortaya çıkarılmıştır. Daha sonra bu kriterlerin hemen hepsinde ortaya çıkan sorunlara ilişkin iddiasız ve genel bazı çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Şüphesiz bu sorunların çözümü ayrı çalışmalara konu olacak kadar kapsamlı ve çok yönlüdür ve bu çalışmanın amacının dışında kalmaktadır.

Birinci Bölüm

KENTLEŞME

1. KENT KAVRAMI VE TARİHÇE

1.1. Tanım

İnsanlar kentlere yaşamak, çalışmak, gezmek, görmek için ya da kültürel amaçlarla gelirler. Kentler ötedenberi temel kaynakların merkezi ve çekim alanı olmuştur.

“Etimolojik olarak kent; citta, cité ve ciudad (Latince kökü “civitas”) sözcüğü iki temel kavramı içerir: Yapısal, arkeolojik, topografik ve kent planlama açısından, insan topluluklarının bulunduğu bir mekân”dır.¹ Treccani Italian Ansiklopedisi’ne göre ise “toplum hayatının temel çekirdeği ve karakterini oluşturan tarihi ve yasal bir oluşum”dur.

Yunanca kent kavramına karşılık gelen “polis” sözcüğü de idari olarak yapılar ve diğer alanlardan oluşan ortaçağ kenti; siyasi olarak ise ortak belirli amaçlar için politik bilinçle bir araya gelmiş insan toplulukları, olarak tanımlanabilir.

Aynı anlamlar Fransızca “cité”, İspanyolca “ciudad” için geçerlidir.

“Günümüzde yerleşimler ya da kentler “belediye” (Municipality, commune, gemeinde municipio, comune) olarak tanımlanmaktadır. Bu terim “ortak çıkarları olan insan topluluklarının biraraya geldiği, özerk idari birimler” ve “düzenli yapılaşmış, kamu hizmetleri sunan ve kendi kendini yönetebilen” yaşam merkezleri anlamını içerir.”²

Karmaşık yapılara sahip olan kentler gerek ölçek olarak gerekse de kentsel gelişme olarak farklılık gösterir. Geçmişe dayanan kimlikleri ile birlikte sürekli değişim içindedir.

¹Hande SÜER, Cengiz GİRİTLİOĞLU ve Gülden ERKUT, *Türkiye’de Kentleşme*, (İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı, 1995), s.5-6

²SÜER, GİRİTLİOĞLU ve ERKUT, a.g.e., s.5.

Bir kenti anlatırken, anlamaya çalışırken, onu toplumdan bağımsız düşünemeyiz. Kent bir toplumun kültürünü, yaşam biçimini, düşüncesini ve ideolojisini yansıtır. Kent, sosyolojiden ekonomiye ve mimariye kadar birçok disiplinin ortak konusudur.

Kent, niceliksel ölçütler dışında, niteliksel olarak da tanımlanması oldukça zor ve karmaşık bir olgudur. Karşılaştırmalı kentsel araştırmalar da, kabul edilmiş bir kurumsal tabana oturtulamadığı için, kenti tanımlamakta yetersiz kalmaktadırlar.

Herhangi bir ülkenin fiziksel durumu ve insan yerleşmelerini içeren bir haritası incelendiğinde, ülkenin kimi yerlerinde yerleşme sayısının daha fazla, nüfusun daha yoğun; kimi yerlerindeyse dağınık bir yerleşme düzeni ve daha az yoğun bir nüfusun yerleşmiş olduğu gözlemlenir. Yoğun, daha çok veya daha az yoğun gibi göreceli farklılıklar, değişik ülkelerin yerleşme durumlarının karşılaştırılmasında da kolayca görülür. Bu farklılıklar doğal çevre koşullarından ve tarihsel gelişme süreci içinde kazanılmış olan sosyo-ekonomik ve kültürel çevre koşullarından kaynaklanır.³

Her yerleşme kendi bölgesi içinde tarihsel gelişim, coğrafi konum, topoğrafik vb. nedenlerle kendine özgü bir yapıya sahiptir. Bu farklılıklar, insanın ekledikleriyle artar. Yerleşmenin sosyal yapısı, siyasal yapısı, gelenekleri, ekonomik faaliyetleri, yönetim biçimi gibi unsurlardan olan sosyo-ekonomik yapının etkileri, değişik alanlara yansır.

Bir tanımlamaya göre “town” kent, coğrafi olduğu kadar siyasal bir merkez, bir nüfus yerleşmesi yeri ve iş merkezidir.”⁴ Varlığı bir dinsel otorite ile doğrudan doğruya ilişkili değildir; fakat süreli veya dönüşümlü sergi alanlarına sahip olan bir pazar yeridir.

Mübeccel Kıray için kentler: “tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretim dağıtımının yapıldığı, kentsel fonksiyonların toplandığı, belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme birimleri”dir.

Ruşen Keleş kenti “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme ve eğlenme gereksinimlerinin

³SÜER, GİRİTLİOĞLU ve ERKUT, a.g.e., s.5-6.

⁴SÜER, GİRİTLİOĞLU ve ERKUT, a.g.e., s.6.

karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” olarak tanımlar.

Meydan Larousse da kentin halkının çoğunluğunun ticaret, sanayi veya yönetimle ilgili işlerle uğraştığı bir yerleşme alanı ve tarım dışı işlerle uğraşan insanların toplanmasıyla meydana gelen ekonomik, demografik ve sosyolojik bir kurum olduğunu kaydeder.

İngiliz bilimci Lewis Mumford: “kent, insanın en büyük sanat yapıtıdır” demektedir.

Bir başka tanım ise ekonomik ölçütlere dayanır. Bir ekonomiste göre kent: “mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinmelerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır.”⁵

Toplumbilimcilere göre yapılan kent tanımlamalarında, belli bir nüfus yoğunluğu, uzmanlaşma, iş bölümü ve yoğunluk gibi ortak özellikler vardır.

Amerikan toplum bilimcilerden Queen ve Carpenter, kenti, “yerine ve zamanına göre geniş sayılabilecek biçimde biraraya gelmiş ve birtakım ayırdedici özellikleri bulunan insanlar ve yapılar topluluğu” olarak tanımlar. Toplumbilimci Louis Wirth’e göre: “Kent, toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş, yoğun nüfuslu ve mekanda süreklilik niteliği olan yerleşmedir.”⁶

Dünya üzerindeki her kent ayrı niceliksel değerlere sahip bulunmakta ve kendine özgü niteliksel özellikler ortaya koymaktadır. Her kenti, kendine özgü ölçütleriyle tanımlamak gerekmektedir.

Kenti tanımlamak gerektiğinde, tek bir tanım yerine, farklı bakış açıları için farklı tanımlar ortaya koymak mümkündür. Bu tanımlarda genellikle şu ölçütler kullanılmaktadır:

a. Nüfus büyüklüğü

⁵Ruşen KELEŞ, *Kentleşme Politikası*, (Ankara: İmge Kitabevi, Ocak 2000), s.75.

⁶KELEŞ, a.g.e., s.75.

- b. İdari statü
- c. Nüfusun yapısı
- d. İş bölümü ve uzmanlaşma
- e. Örgütlenme biçimi
- f. İşlev alanlarındaki farklılaşma
- g. İş gücünün sektörel dağılımı
- h. Heterojenlik
- i. Fiziksel doku
- j. Üretimin yapısı⁷

Kent tanımlaması, yönetsel sınır ölçütüne göre de yapılmaktadır. Buna göre Türkiye’de Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.) kent ve köy nüfusunu şöyle tanımlamıştır:

Kent nüfusu: İl ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları içindeki nüfusu,

Köy nüfusu: İl ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları dışındaki bucak ve köyler nüfusudur.⁸

Sonuç olarak kent, bir yerleşme türü, yerel yönetime sahip yasal bir birim, çevresine bakarak merkez oluşturan, toplama-dağıtma merkezi olan tarım, dışı (sanayi-hizmet) faaliyetlerinin yoğunlaştığı, tarımsal ve tarım dışı (sanayi-hizmet) faaliyetlerin kontrol yeri ve bu bağlamda da örgütlenme ve uzmanlaşma ile belirlenen özgün bir yaşama sahip olan ve tercih edilen bir yerleşme türü olarak tanımlanabilir.”⁹

İnsanlar için bir kentte yaşamak, kente ait olmak ve o kentle özdeşleşmek önemlidir. İnsan yaşadığı yere benzer ve dünyaya yaşadığı yerden bakar. Kent orada yaşayanların rengini, kokusunu, ruhunu yansıtan bir yaşama alanı olarak düşünülmelidir.

⁷Yüksel DİNÇER, “Sivil Toplum İçin Kent”, **Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, (İstanbul: 1999), s.341-342.

⁸1580 sayılı Belediye Kanunu’na göre nüfusu 2000 kişinin üzerinde olan yerleşmelerde belediye teşkilatı kurulur.

⁹SÜER, GİRİTLİOĞLU ve ERKUT, a.g.e., s.9.

1.2. Tarihçe

İnsanlığın tarihsel gelişimini çok keskin hatlarla ve toplumsal evrelere bölerek değerlendirmek doğru değildir. Bugünkü bilgilerimiz ışığında insanlığın “avcı-toplayıcı”, “tarım”, “sanayi” ve “bilgi” olarak isimlendirilen toplumsal evreleri yaşadığını ancak bu evrelerin iç içe geçtiğini ve insanlığın içinde bulunduğu evrenin, o aşamada etkin olan unsura göre tanımlandığını söylemek mümkündür.

“Avcı-toplayıcı” evrede insanlar, bir yere bağlı olmadan, küçük topluluklar halinde yaşıyorlardı. Bu süreci takiben toprağın işlenerek ürün elde edilmeye başlanması ve hayvanların evcilleştirilerek beslenmesiyle “tarım toplumu” aşamasına geçilmiştir. Tarım toplumu aşamasında, toprağın ekilip biçilmesiyle bir başka ihtiyaç da ortaya çıkmıştır ki, o da yerleşik hayata geçiştir.

Yeryüzünde bulunan ilk kent yerleşimi, bu dönemin yaşandığı “Neolitik Çağ”da ortaya çıkmıştır. Tarım toplumu sürecinde bir yere ve zamana bağlı olarak kimi faaliyetleri yerine getirmek zorunluluğu vardır. Toprağa bağlılık, beraberinde barınak ihtiyacını getirmiştir.

İlk yerleşme alanları, tarım alanlarının sulanması zorunluluğundan ve ırmak ağzındaki toprakların bereketli olmasından dolayı su kaynaklarının yakınlarında kurulmuştur.

“Kentlerin ortaya çıkışı ile artı ürünün saklanması için bir mekâna gereksinim duyulması arasında yakın bir ilişki vardır. Tarımda artı ürünün saklandığı ilk mekânlar ise tapınaklardır. Artı ürünün korunması için ise bir milis gücünün oluşturulması ve doyurulması gerekmiştir. Üretmeden üretimden pay alan milis güce, din adamlarının eklenmesi ile artı ürünün korunması sürecinde bir yönetim biçimi de ortaya çıkıyordu.”¹⁰

“İlk kentlerden bir kısmı M.Ö. üçüncü ve ikinci binlerde Mezopotamya ile Nil İndus ve Sarı Irmak vadilerinde verimli tarım ürünlerinin biriktirilmesi ve fazlasının takas edilmesi için bir komuta merkezi olarak ortaya çıkmıştır.”¹¹

¹⁰M.Ragıp VURAL, 2023 Kent ve İnsan Dergisi, (Şubat 2002), s.9.

¹¹Leonardo BENEVOLO, Avrupa Tarihinde Kentler, (İstanbul: 1995), s.19.

“Filistin’deki Eriha kenti ile Konya Çatalhöyük’deki kentlerin varlığına işaret eden antropologlar, M.Ö. altıbinlerde kurulmuş olan bu yerleşim alanlarının kentlerin başlangıcını teşkil edebileceğini söylemektedirler.”¹²

Filistin’in suyu bol, ayrıcalıklı bir bölgesinde bulunan Eriha kenti, üç hektarlık bir alana yayılmış ve yerleşim alanı güneşte kurutulan tuğlalarla inşa edilmiş yarı yarıya yere gömülü evlerden oluşmaktadır.

Yine Çatalhöyük de, 12 hektarlık bir alana yayılmış olan ilk kent örneklerindedir. Çatalhöyük’te bulunan duvarlardaki kabartma resimlerde yörede arpa ve keten yetiştirildiğine dair buluntular vardır.

“Kuşkusuz antik çağın en büyük kenti birbuçuk milyon nüfuslu Roma idi.”¹³

Bir yerleşim alanının kent olarak değerlendirilebilmesi için arada uzmanlaşmış bir zenaatkâr grubun bulunması gerekmektedir. Yukarıda ismi geçen bölgelerin bu anlamda uzmanlar barındırdığı ifade edilmektedir.

Max Weber’e göre ise bir yerleşim yerinin “kent” olarak adlandırılması için belirli şartların birarada bulunması gerekmektedir.

Weber bunların başında nüfus yoğunluğunu ve gayrişahsiliğin bulunmasının gerekliliğini saymaktadır. Weber ayrıca kent sakinlerinin hayatlarını tarımla değil ticaret ve alışverişle kazanmaları, dolayısıyla şehirde daimi pazar yerlerinin bulunması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre aslında şehir bir pazar yeridir. İktisadi mallarda uzmanlaşma sayesinde bu pazar yerinde şehirliler ve olmayanlar ticari gereksinimlerini alım satım yoluyla giderirler.¹⁴

“Tarihi gelişim süreci içinde kentler; surların arkasında gelişen yapılar olmaktan çok, ticaretin, alışverişin ve fikirlerin yayıldığı ilişkilerin var olduğu yerler haline dönüşmüştür.”¹⁵

¹²VURAL, a.g.e., s.9.

¹³KELEŞ, a.g.e., s.20.

¹⁴VURAL, a.g.e., s.9.

¹⁵VURAL, a.g.e., s.10.

“Eski Yunan ve Roma kentleri tutsaklık düzenine dayanan bir uygarlığın ürünüydü.”¹⁶

Ortaçağ’ın surlarla çevrili kentleri, savunma gereksinimlerinin etkisiyle içlerine kapanıktı.

“12. yüzyılda, nüfusu yüzünü aşan kentler parmakla sayılacak kadar azdır. Lewis Mumford’un yazdığına göre, sadece Paris, Venedik, Milano ve Floransa, nüfusu bu rakamı aşan kentlerdi. Londra ve Brüksel’in 15. yüzyıldaki nüfusları kırkbin kadardır. Ortaçağ kentlerine ya tümüyle siyasal ve kültürel işlevler ya da tamamen ekonomik işlevler egemendi. Çağdaş sanayileşme, teknoloji, ulaşım ve yönetim olanaklarının ürünü olan çok işlevli kent olgusu, ortaçağ kentlerine yabancı bir olgudur.”¹⁷

Zaman içinde bu ilk kentlerin ardından kurulan yeni kentler, ticaret yolları üzerinde konumlanmıştı. Zamanla kurumsal yapılar gelişmiş ve kültürler arası etkileşim yaygınlaşmıştır. Buhar makinasının bulunmasından sonra da çok geniş bir alanda makineleşme ve sanayileşme çağı başlamıştır. Uzmanlaşmada da önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Sanayi Devrimi ile birlikte kentlerin ekonomik yapısında burjuvalar, tüccar ve bankacılar rol oynamışlardır. Sanayi, enerji kaynakları, ulaşım araçları, hammadde kaynakları ve insan gücü sunumunun ucuz ve kolay olduğu yerlere yerleşmiştir. Fabrikaların kurulduğu yerlerde iş gücüne olan ihtiyaç artmış; böylece sanayi bölgelerinde işçi kentleri doğmuştur.

“Sanayi Devrimi sonrasındaki kentleşme, sanayileşmenin bir yan ürünü olarak görülür.”¹⁸

18. yüzyıl, kentleşmede en hareketli sürecin yaşandığı zaman aralığıdır. Farklı bir sosyal yaşama neden olan bu dönem, günümüz kentlerinin başlangıcını teşkil etmektedir.

Kentlerin gelişimini ve insanların kentlerde yoğunlaşmasının sosyolojik temellerini araştıran Adna Weber gibi bilim adamları: “insanların kentlerde yoğunlaşmasının

¹⁶KELEŞ, a.g.e., s.20.

¹⁷KELEŞ, a.g.e., s.20.

¹⁸KELEŞ, a.g.e., s.21.

nedenlerinin temelinde ekonomik güçler olduğunu ve bu güçlerin ise sanayi devrimi ile önem kazandığını” söylemişlerdir.¹⁹

Tarımın sanayileşmesi, ulaşım sorununun çözülmesi, hukuki düzenlemeler, eğitim, eğlence, yüksek yaşam standardı ve bazı kurumların cazibesi, insanların şehirlere göçünde önemli rol oynamıştır.

Sanayi toplumu sürecinin ardından daha iyi şartlarda yaşama isteği insanları kente yönlendirmiş, kent kavramı “medeni” olmakla eş anlamlı olarak kullanılmaya başlamıştır.

Kentler kronolojik safhaları açısından beş gruba ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla:

- a. Tarih öncesi (Prehistorya) dönem kentleri
- b. Klasik devir kentleri
- c. Roma kentleri
- d. Ortaçağ başındaki kentler
- e. Modern kentler.

“Kentlerin biyolojik varlıklar gibi bir gelişme gösterdiğini düşünen araştırmacılar da, kendi açılarından şu gruplamayı yaparlar:

- a. **Eopolis:** Kent topluluğu öncesi köy topluluğunun çeşitli üretim şekillerine dayanarak oluşması.
- b. **Polis:** Belirli bir sanayi kolunun egemen olduğu ve kamu hizmetlerini çevreye götürmek açısından belirli örgütlerin bulunduğu yerleşme alanları.
- c. **Metropolis:** Bazı küçük kentlerin ve diğer yerleşme alanlarının birleşmesiyle ortaya çıkan büyük kentler.
- d. **Megalopolis:** Metropolis şeklinde gelişen büyük kentin fiziksel sınırlar açısından genişleyerek sosyo-ekonomik ve kültürel etkilerini ülke sınırları dışına dek götürebildiği kentler.
- e. **Tyrannopolis:** Kentin ekonomik ve ticari yaşamında gerileme başlamış olmakla birlikte, büyümeye devam etmekte olduğu dönemdir. Kentin sosyo-kültürel fonksiyonlarında da gerileme başlamıştır.

¹⁹VURAL, a.g.e., s.10.

d. **Nekropolis:** Kent, her bakımdan çöküş içerisinde ve harabe haline gelmiştir.”²⁰

2. KENTLEŞME KAVRAMI VE TARİHÇE

2.1. Tanım

“Kentleşme, dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Kentsel nüfus, bir yandan doğumların ölümlerden fazla olması, bir yandan da köylerden ve kasabalardan kentlere gelenlerle, yani iç göçlerle artar.”²¹

Ancak kentleşmeyi sadece bir nüfus hareketi olarak görmek yeterli değildir. Kentleşmeyle toplumun ekonomik ve sosyal yapısı da değişmektedir. Kentleşme geniş kapsamda:

- Kırsal yerleşmelerin kente dönüşmesi, nüfusun kent yerleşmelerinde yoğunlaşması ile ortaya çıkan demografik bir olgu olarak,
- Nüfusun tarım sektöründen endüstri ve hizmet sektörlerine kayması; buna bağlı kentsel işgücü biçimlerinin ekonomik etkinlik kazanması,
- Fiziksel çevre ve yaşam koşullarında değişim,
- Sosyal değişim ve yeni bir biçimlenme süreci,
- Bir yönetsel örgütlenme süreci olarak değerlendirilebilir.

Buna göre kentleşme “Bir ülkede sanayileşme ve iktisadi gelişmeye paralel olarak, o ülkedeki toplam kentsel nüfusun, toplam ülke nüfusuna olan oranının artması veya kent sayısının çoğalması sonucu toplum yapısının örgütlenme, işbölümü, ihtisaslaşma vs. gibi davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü bir karakter kazanmasına yol açan, kent nüfusunun demografik artışından ayrı olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yaşanan kayma sürecidir.”²²

²⁰Eyüp G.İSBİR, *Şehirleşme ve Meseleleri*, (Ankara: 1991), s.13.

²¹Ruşen KELEŞ, *100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondu*, (İstanbul: 1978), s.5.

²²Mesut AYAN, *İzmir’de Gecekondu Problemi ve Gültepe Gecekondularında Sosyo-Ekonomik Bir Araştırma*, (İzmir: Ege Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Fakültesi 1973), s.14.

“Kentleşme, mekânda bir yerleşme, nüfus yoğunluğu, yerel örgütlenme, sosyal tabakalaşma, kurumlaşma, üretimde farklılaşma, uzmanlaşma, yeni bir yerleşme biçimlenmesi ve sosyo-ekonomik ve kültürel değişime yol açan bir nüfus toplanması süreci olarak tanımlanabilir.”²³

“Kentleşme hareketi, zaman içindeki bir değişmeyi anlatır. Bir ülkenin ya da bölgenin kentleşme derecesi veya, kentleşme düzeyi (kentleşme oranı) ise, o ülke ya da bölge nüfusunun belli bir anda, belli bir tanıma göre kent sayılan yerleşme özeklerinde yaşayanların oranıdır.”²⁴

O halde kentleşme hareketi demografik tanımı ile, belli bir süre içinde kentleşme oranında ortaya çıkan değişiklik olarak görülebilir.

2.2. Tarihçe

Kentleşme, sanayileşmeyle daha belirgin hale gelmiş ve hız kazanmıştır. Kentleşmeyi etkileyen nedenlerin başında üretimin, ulaşımın ve tarım tekniğindeki gelişmelerin geldiğini görmekteyiz. Bu konu, bu bölüm içerisinde “Kentleşme Nedenleri” başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.2.1. Sanayileşme Öncesi Kentleşme

Kentleşmenin başlangıcı, Kent Tarihçesi kısmında incelenmiştir. Mezopotamya’daki ilk yerleşim, toprağın işlenişi, taşıma araçları ve sulama kanalları, toplumdaki sosyal, ekonomik ve fiziksel değişiklikleri oluşturmuştur.

Tarım üretiminin artması sonucu, bunların depolanması ve gelişen ulaşım nedeniyle yeni örgütler kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kentlerde yapılan işlerde “uzmanlaşma” başlamıştır.

“Doğu Avrupa’da kentleşme, M.Ö. 3000 ile 2000 yılları arasında yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamış ve yeni sanat türleri ile birlikte Doğu Akdeniz bölgesinde ticaretin geliştiği görülmüştür. Bu arada Yunan şehir devletleri, Batı Avrupa’da Syracuse, Massilia ve Cumae gibi koloni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır.”²⁵

²³SÜER, GIRİTLİOĞLU ve ERKUT, a.g.e., s.10.

²⁴KELEŞ, Kentleşme..., s.19-20.

Teknolojinin gelişmesi ve ticaretin parayla yapılması ile gelişen Roma İmparatorluğu, Kuzeybatı Avrupa'daki kentleşme hareketinin başlamasında önemli bir rol oynamıştır.

M.S. V. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle ticaret ve sanayi fiilen yok denecek seviyelere inmiştir.

Ortaçağda Avrupa'da kentleşme hareketi tekrar başlamış yavaş bir tempoda yürümüştür. Bu çağda kentler sayıları bakımından artış göstermektedir. Kentleşme hareketinin başladığı yerler daha çok ticaret, haberleşme ve yönetim için kilit noktalarda bulunan kentler ile yeni devletlerin başkentleri olmuştur.

17. yüzyılda Roma, Amsterdam gibi kentlerin nüfusu 100.000 ve Paris'in 180.000'dir. 18. yüzyılda Viyana, Berlin ve Moskova nüfusu 100.000'in üzerine çıkan kentler olmuştur.

Ortaçağ Avrupa'sında kentleşme nedeni; üretilen malların satıldığı pazarların öneminin artması ve belirli yerlerde yaşayanların dış etkenlerden korunması isteğidir. Ortaçağ Avrupa'sında tüm devlet bürokrasisi az sayıda kentlerde, bazen de tek bir kentte toplanmaktadır. 16. ve 17. yüzyıllarda sağlık, kültür ve insangücünün tek bir kentte toplanma eğilimi ortaya çıkmıştır. Avrupa'da bazı kentler, diğer bazı kentlerin çok uzun sürede ulaştığı büyüklüklere çok kısa zamanda ulaşmışlardır.

Kentlerin ibadet yerleri çevresinde dışa doğru genişleyen bir yerleşme özelliği taşıdığı görülmektedir.

“İslam kültürünün benimsendiği kentlerde, binalar genellikle toprak duvarlarla çevrili bahçeler içerisinde yapılmıştır. Bahçe duvarları arasında geçit olarak bırakılan yollar, ince kan damarlarını hatırlatan ve sadece geçip gitmeye yeterli olan aralardır.”²⁶

Sanayileşme öncesi feodal toplum ileri tarım tekniklerine sahiptir. Tarımla uğraşmayan halkın yiyecek gereksinmelerini karşılayabilmektedir.

²⁵Eyüp G.İSBİR, *Kentleşme, Metropoliten Alan ve Yönetimi*, (Ankara: 1982), s.12.

²⁶İSBİR, *Kentleşme...*, s.14.

Bu toplumda artık büyük yerleşim yerlerini anlatan “kent” kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Sanayi öncesi kentler, sanayileşmiş toplum kentlerine köprü görevi yapmaktadır. Sanayileşme kentleşmeye hız kazandırıcı bir etkidir. Sanayileşme nasıl aynı anda bütün ülkelerde gerçekleşmiyorsa, kentleşme üzerindeki etkisinin de bir anda her şeyi değiştirerek ortaya çıktığını söyleyemeyiz.

Sanayileşme hareketi 18. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere’de başlamış, giderek diğer ülkeleri de etkilemiştir.

2.2.2. Sanayileşme Sonrası Kentleşme

Sanayileşme öncesi kentleşme, tarımın ilerlemesinin ve elde edilen ürün fazlasının bir sonucudur. Oysa sanayileşmenin başlamasıyla kentleşme, başka unsurların da etkisinde kalmıştır.

Kentleşme ile sanayileşme birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Nüfus artışı, işçilerin yaptıkları işlerde farklılaşma, sonuçta uzmanlaşmayı getirir. Uzmanlaşma tabii ki zamanla verim artışına neden olmaktadır. Bu durum işçilerin yaşamlarını olumlu yönde etkilerken, uzun dönemde yaşam koşulları ve etkilenen kişilerin sayısındaki artışlara neden olmuştur.

Sanayileşme sonrası kentleşmeyi, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler ayrımı ile incelemek gereklidir. Kentleşmeyi etkileyen etmenlerden en önemlisi de ekonomik yapıdır.

Gelişmiş ülkeler, gelişmelerini tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine ve sonra hizmet ekonomisine geçerek sürdürmüşlerdir. Buna karşın bazı ülkeler, tarım ekonomisinden doğrudan hizmet ekonomisine geçmiştir.

3. KENTLEŞME NEDENLERİ

“Kentleşme hareketleri, ekonomik, teknolojik, siyasal ve psiko-sosyolojik etmenlerin etkisi altında oluşur.”²⁷

Bunların hepsi birbiriyle iç içe olan etmenlerdir.

3.1. Ekonomik Nedenler

Ekonomik nedenler büyük ölçüde tarım sektöründen kaynaklanmaktadır. Tarımda teknolojinin kullanımı sonucunda daha az insan gücüne gereksinme duyulur. Tarımsal nüfusun bir kesimi gelişen teknolojiyle birlikte serbest kalır. Tarımda çağdaş üretim araçlarının kullanılması, ulaşım teknolojisi ve depolama koşullarıyla ilkel yöntemler terk edilmiştir; yani tarımda çalışan işgücü azalmıştır.

Ayrıca tarım toprakları bölünmeyle çok fazla parçalanmıştır. Tarımda kişi başına düşen gelir oldukça düşüktür. Böylelikle tarım kesiminin koşulları, köylüyü köyünden iten koşullar olmaktadır. Köyünde yeterince beslenemeyen köylüler, yeni iş olanakları için kente göç ederler.

“B.Goodall kentleşmenin ekonomik üstünlüklerini beş noktada toplamaktadır. Bunların başında “uzmanlaşma” gelmektedir. Uzmanlaşma, hem üretim maliyetlerinde bir azalmaya, hem de gelirlerde bir artışa yol açmaktadır.”²⁸

İkinci üstünlük, dışsal biriktirimlerdir. Birbirini tamamlayıcı mal ve hizmetlerin aynı yerde bulunmasıdır ki; bu önemli bir üstünlüktür ve uzmanlaşmayla yakından ilintilidir.

Üçüncüsü, kentleşme biriktirimleridir. Ulaşım sistemi, elverişli arsa ve arazi, araştırma, geliştirme kolaylıkları ve depolama olanakları bu üstünlüklerden bazılarıdır.

“Kentleşmenin dördüncü üstünlüğü de, özellikle emek ve girişim gücünde olduğu gibi, ekonomik üretim etmenlerinin, kentlerde ucuz ve kolay bulunması olanağıdır.”²⁹

Kentlerde nitelikli insan gücü kolayca bulunabilir. Kentte emeğin fiyatı, kırsal alana göre yüksektir. Yine kentlerde “Sivil Toplum Örgütleri” bulunmaktadır.

Beşinci olarak da kentteki insanlar her türlü mal ve hizmet olanaklarından yararlanabilirler.

²⁷ KELEŞ, *Kentleşme...*, s.22.

²⁸ KELEŞ, *Kentleşme...*, s.24.

²⁹ KELEŞ, *Kentleşme...*, s.24.

3.2. Teknolojik Nedenler

Sanayi Devrimi'nin getirdiği değişiklikler, teknolojik gelişmeler ve tarımın içinde bulunduğu koşullar, kentleşmeyi hızlandırmıştır.

Buhar gücünün keşfedilmesiyle nüfusun belirli bir noktada yoğunlaştırıcı etkisi görülmüştür.

Elektrik enerjisinin sanayide kullanılmasıyla nüfus ve sanayi belli özeklerde toplanmıştır. Elektrik bir yandan da kentlere gelen nüfusun çevreye doğru dağılmasında rol oynamıştır. Enerji kaynaklarının, buldukları bölgelerin kentleşmesinde önemli rol oynadıkları bilinmektedir.

Ulaşımındaki gelişmeler ise kentler için olumsuz olmuştur.

3.3. Siyasal Nedenler

“Çeşitli düzeylerde verilen siyasal kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuk kurumlarından bazıları ve uluslararası ilişkiler, kentleşmeyi özendirici bir nitelik taşıyabilir.”³⁰

Bazen çıkarılan yasa ve yönetmeliklerin kentleşme üzerinde etkileri çok fazladır. Sırf bu nedenlerle pek çok insan ülkelerini terk ederek başka ülkelere göç edebilmektedir.

Kent yönetimlerinde merkezîyetçiliğin de kentleşme üzerindeki etkisi fazladır.

Ayrıca kimi kentlere siyasal kararlarla başkent statüsü verilmesi de yalnızca o kentlerin değil, buldukları bölgedeki kentlerin kentleşmesini de etkilemektedir. Örneğin Ankara başkent olduktan sonra yalnız kendisi değil, İç Anadolu Bölgesi de bu durumdan etkilenmiştir.

Tarım topraklarının durumu ve niteliğindeki değişimler de kentleşme hareketini etkiler. Tarım topraklarının kimi bölgelerde çok büyük, kimi bölgelerde ise veraset

³⁰KELEŞ, *Kentleşme...*, s.25.

nedeniyle çok küçük parçalar haline gelmesi, kentleşme hızına olumlu ya da olumsuz etkiler yapar.

“Sanayileşmeye öncelik veren ekonomik ve toplumsal kalkınma planları ve toprak reformları, kentleşmeyi hızlandırmaktadır.”³¹

3.4. Sosyo-psikolojik Nedenler

Sosyo-psikolojik etmenler, kent ve köy yaşam biçimleri ölçütleri arasındaki ayrımlardan kaynaklanır. Bunlara kentlerin çekici özellikleri olarak bakılır. Kentlerin sahip olduğu kültürel, toplumsal olanaklar ve hizmetler çok çekicidir. Kentlerin özgür havası, kentli olmanın gururunu paylaşma, bunların başlıcaları olarak sayılabilir. Bazı yerlerde köyden kente göç “yükseliş” demektir. Köyden eğitim için gelen birçok çocuk, öğrenimlerini tamamlayıp kentlere yerleşirler. Yurtdışına çalışmak için giden işçiler de yurda döndüklerinde büyük kentlere yerleşmektedir.

4. KENTLEŞME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Kentleşme sözcüğü ile yakın ilişkili olan ve sıkça rastlanılan birtakım kavramlar vardır. Bu kısımda Kentleşme ve Çevrekentleşme kavramları ele alınmıştır.

4.1. Kentleşme

Kentleşme, kent büyümesi ve kent sayısının artması sürecinde kentlilerde gözlenen değişimleri anlatan bir kavramdır.

Kentte toplumun her tabakasından insan biraraya gelmektedir. Kentlerin başlangıçtaki toplumsal-kültürel yapısı, aile bağları ve yerel örgütlenmelere bağlı iken, ticaret ve sanayinin gelişmesiyle toplumda iş bölümü ve ihtisaslaşma ortaya çıkmıştır.

Kentlerin büyümesi ile aile ve akrabalık bağlarına dayalı yüz yüze “birincil” ilişkiler yerine, örgütsel yapı içinde gelişen “ikincil” (resmi) ilişkiler ön plana geçmiştir.

Köy ailesinin kent ailesine dönüşümü, bir yandan kent ailesinin değerlerini

³¹KELEŞ, Kentleşme..., s.27.

benimsemesi, öte yandan kır ailesinin değerlerini ve buna bağlı davranış kalıplarını terk etmesiyle bağlantılıdır.

Kentleşme ya da kentli olmak, birey ölçeğindeki bir değişim sürecidir. Bu süreç, toplum ölçeğindeki kentleşme sürecinin birey ölçeğindeki yansımasıdır ve sosyal psikolojik yönü ağırlıklı bir süreçtir.”³²

“Kentleşme, kentleşme akımı sonucunda toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratma süreci olarak tanımlanabilir.”³³

Kentleşme, kentleşmeyi de içeren bir kavramdır. Kentleşme sürecinde insan davranışlarında değişimler yaşanmıyorsa, bu süreç kentleşme değil, bir nüfus yoğunlaşması olarak algılanır. Değişimler, her ülkenin kendi sosyo-kültürel yapısına göre farklılıklar gösterse de, kentin getirdiği bazı değerler evrenseldir.

“Kentli insan, örgütlerin yoğurduğu, şekillendirdiği, örgütler içinde doğan, eğitilen, çalışan ve boş zamanlarını değerlendiren insan olarak tanımlanmaktadır.”³⁴

Kente göç eden insanlar, zaman içinde ekonomik ve sosyal bakımlardan kentleşmektedir. Ekonomik bakımdan kentleşme, kişinin geçimini kentte ve kente özgü işlerle sağlaması; sosyal bakımdan kentleşme ve kır kökenli insanın türlü konularda kentlilere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesiyle gerçekleşmektedir.

Kentleşme ilgili olarak konulan ölçütlerin zaman zaman geçersiz olabileceği düşünülerek, akılcı bir değerlendirme yapılırsa;

“Kentleşme ana hatlarıyla;

- Siyasal tutum ve davranışlar
- Dayanışma ve yardımlaşma konusunda benimsenen değerler
- Örgütlenme biçimleri ve tutumları

³²SÜER, GİRİTLİOĞLU ve ERKUT, a.g.e., s.60.

³³Kemal GÖRMEZ, **Kent ve Siyaset**, (Ankara: Gazi Kitabevi, 1997), s.20-21.

³⁴SÜER, GİRİTLİOĞLU ve ERKUT, a.g.e., s.60.

- Uyulan, benimsenen ve benimsenmeyen gelenek ve görenekler
- Eğitim ve öğretim konusundaki tutum ve davranışlar
- Toplumdaki farklılıkları açıklama biçimleri ve gerekçeler
- Bilgilenme biçimleri
- Dini tutum ve davranışlar
- Hak arama yöntemleri
- Kadın ve erkekle ilgili düşünce, tutum ve davranışlar”³⁵daki değişikliklerle ilişkilendirilmektedir.

Kırdaki geleneksel davranışları sürdürme çabası, kentle sosyal bütünleşmeyi geciktirmektedir. Kentleşme sürecinin yavaş olması, kentsel toplumda sorunlara yol açabilmektedir. Kentleşme sürecinin hızlandırılması, kentteki farklı sosyal grupların, eski ve yeni kentlilerin kaynaşması ve bütünleşmesi için, “Kentlileştirme Politikaları”nın geliştirilmesi ve uygulanması gereklidir.

“Gelişmekte olan ülkelerin metropoliten kentlerinde hızlı nüfus artışı, kentsel alanlarda aşırı nüfus yığılması, kurumsallaşması ve örgütlenmesi henüz dengelenmemiş ve yetersiz olan bu tür yerleşimlerde, bütünleşme sorunlarına neden olmaktadır.”³⁶

Günümüzde kitle iletişim araçlarının gelişmiş olması dolayısıyla, köy kendi içinde sürekli değişime uğramaktadır. Diğer taraftan da kentler, göç eden kitlelerden etkilenmektedir.

Bir göçmenin kentte yaşadığı kentleşme süreci, bireyin sosyalleşmesi gibi temel bir süreç izlemektedir. Göçmen bu sürece, önceden oluşmuş sosyal temelden başlamaktadır. Kent ortamında kişisel uyum süreci gerekmektedir. Bireyin ekonomik, siyasal, kültürel örgütlere ve etkinliklere katılımı, bunlarla ilgili kent donatılarına erişebilmesi, bireyin yeni sosyal kimliğini oluşturacak, öte yandan yeniden uyum sürecini kolaylaştıracaktır.

Her toplum yapısında heterojen bir nüfus ve bunun içinde işlevi ve ilişkileri belli olmayan bütünleşmemiş gruplar yer almakta, toplumsal yapı bu grupları emebilmek için kendine has kurum ve mekanizmalar üretmektedir.

³⁵GÖRMEZ, a.g.e., s.22.

³⁶SÜER, GİRİTLİOĞLU ve ERKUT, a.g.e., s.62.

Sanayi öncesi toplumlarda bu işlevi “geniş aile” kurumu üstlenmektedir. Geleneksel toplumlarda ve kırsal alanlarda yaygın olan aile türü, geniş ailedir. Ancak bu durum ile kırsal yörelere özgü yaşam tarzı ve davranış kalıpları kente olan göçle kısa sürede terk edilmemekte, kente özgü yaşam tarzı kısa sürede benimsenmemektedir. Geleneksel aile, özellikle ülkemizde kırdan kente göç sürecinde bir tampon işlevi görmektedir.

Aynı yöreden göç eden insanların oluşturduğu kentteki gecekondu alanları ise, kente göç edenlerin uyumunu kolaylaştırmakta, “tampon kurum” işlevi görmektedir.

“Türkiye kentlerinde var olan kutuplaşmanın ‘gecekondu’ olgusunu ortaya çıkarması, kentleşmeyi kısmen geciktirirken, göçle gelenler kente uzun zamanda uyum sağlamaktadırlar. Hatta Türkiye’de gecekondu sürecini ‘kente yumuşak iniş’ olarak tanımlayan bazı bilim adamları, yeni kentlilerin kentsel davranış göstermelerinin çok uzun zaman aldığını belirtmektedir.”³⁷

4.2. Çevrekentleşme

“Çevrekentlerin (banliyölerin) ortaya çıkması, 19. yüzyılda kentlerde yaşayanların yavaş yavaş kent merkezinden, kent sınırına doğru yerleşme alanlarının değişmesiyle hız kazanmıştır. Bu eğilim 21. yüzyılda da devam etmiş ve bugünkü çevrekentlerin doğmasında önemli bir etken olmuştur.”³⁸

Burgess “üstgelir grubunun kent yerleşimlerinin sınırında yaşadığını, altgelir grubu ile kente yeni göçenlerin ise kent merkezinde yaşadığını” öne sürmektedir. Kent merkezinin büyümesiyle beraber, ulaşım ve haberleşme teknolojisindeki gelişmelerle üstgelir grubu kentin yerleşim sınırına kaymakta ve bunların yerini altgelir grubu almaktadır.

Çevrekentin tanımında “Esas kentin veya yönetim sınırının dış tarafına bitişik bulunan ve tamamı bir arada bütün meydana getiren yerleşme alanları, çevrekenttir.”³⁹ denmektedir.

³⁷GÖRMEZ, a.g.c., s.22.

³⁸İSBİR, Şehirleşme..., s.144.

³⁹İSBİR, Şehirleşme..., s.144.

Çevrekentlerle kent merkezleri arasında bir karşılaştırma yapılırsa;

- Kent merkezinde çevrekentlere göre daha düşük gelir grubu barınmaktadır; ancak çevrekentlerde de düşük gelir grubunu görmek mümkündür.
- Çevrekentleri kent merkezine göre daha yeni binalar oluşturur.
- Çevrekentlerde yaşamak kent merkezine oranla daha maliyetlidir.
- Kent merkezleri çevrekentlere göre nüfus açısından daha yoğundur.
- Yerel yönetimler kent merkezinde bütçesinin büyük bir kısmını kamu hizmetlerine ayırmak durumundadır.

Çevrekentler, kesinlikle bir gecekondü yerleşimi değildir. Kendilerinin yerel yönetim birimleri bulunmaktadır ve belirli bir amaç için bir yerleşme alanı üzerinde kurulurlar.

“Çevrekentin bütün özelliklerini kapsayan tanım Kurtz Eicher tarafından yapılmıştır. Buna göre çevrekentlerin özellikleri şunlardır:

- İlke olarak kent sınırlarına bitişik olan ve çiftçilik (tarım yapma) amacı taşımayan özel yerleşme alanlarıdır.
- Buralarda yaşayanlar genellikle kent merkezindeki bir işte çalışan orta gelirli kişilerdir.
- Bu alan kente ister bitişik olsun, ister olmasın belediye hizmetlerinden yararlanabilmelidir.
- Nüfus artışına, çevrekent olarak kabul edilen kuşak üzerinde rastlanabilir ve buranın nüfus yoğunluk oranı, kentle kentin dış sınırının nüfus yoğunluk oranı arasında yer alır.”⁴⁰

4.2.1. Çevrekentlere Yerleşme Nedenleri

Ekonomik Nedenler

- a. Kişilerin gelir düzeyi: Gelişmiş ülkelerde üst gelir grubunu oluşturan kişiler çevrekentlere yerleşirken, gelişmekte olan ülkelerde orta

⁴⁰İSBİR, Şehirleşme..., s.147.

gelirliilerin veya kente yeni gelen, gelir seviyesi düşük olanların yerleştikleri görülmektedir.

- b. Çevrekentlerde vergi oranları düşüktür.
- c. Çevrekentlerde konut satış ve kira bedelleri düşüktür.
- d. Ulaşımında sağlanan gelişmelerle çevrekentlerde yaşamak daha kolaylaşmaktadır.
- e. Çalışma koşullarında da zamanla olumlu değişiklikler meydana gelmektedir.

Sosyal ve Demografik Nedenler

- a. Çevrekentlerde daha büyük evler daha uygun fiyatlarla bulunabileceğinden, genişleyen ailelerin tercihi olmaktadır.
- b. Okul çağındaki çocuklar için çevrekentlerde yer alan okullar daha fazla olanak sağlamaktadır (sayı bakımından, eğitim açısından).
- c. Çevrekentlerde komşuluk ilişkileri ve bazı hobilerin paylaşımında daha olumlu yönler bulunmaktadır.

Hukuki Nedenler

Hükümet politikaları içinde kentlerdeki nüfus yoğunluğunu azaltmak olduğunda çevrekentlerdeki konutların yasal önlemlerle özendirildiği görülebilmektedir.

4.2.2. Çevrekent Çeşitleri

Çeşitli kriterlere göre bellibaşlı çevrekent türleri şunlardır:

a. Planlanmış Çevrekentler

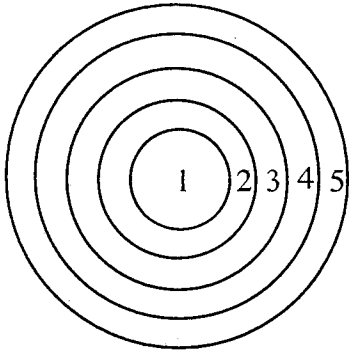
Bu çevrekentler, siyasi ve idari otoriteler tarafından planlanır ve denetlenir. Planlı olarak oluşturulmuş çevrekentlerdir.

b. Planlanmamış Çevrekentler

Köy veya kasaba niteliğindeki bir yere göç edenler tarafından, belirli bir standarttan yoksun olarak yaptırılan ve sonradan çevrekent niteliği kazanan yerlerdir.

c. Ortak Merkezli Çember Teorisine Göre Çevrekentler

Bu teoriye göre çevrekentler, kentin yerleşme durumunu belirten çemberlerin en dışında bulunur. Bu teori Burgess tarafından ortaya atılmıştır.

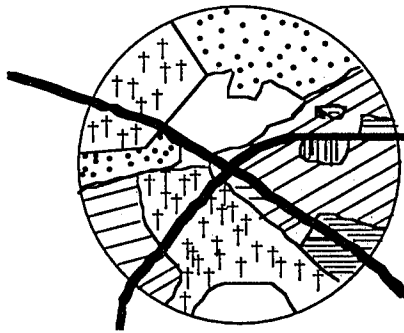

- “1 numaralı çember ‘merkezi iş ve ticaret alanı’
 2 numaralı çember ‘geçiş alanı’
 3 numaralı çember ‘işçilerin yaşadığı alan’
 4 numaralı çember ‘orta gelirliilerin yaşadığı alan’
 5 numaralı çember ‘yatakhane çevrekentleri alanı’
 olmaktadır.”⁴¹

Şekil 1: Ortak Merkezli Çember Teorisine Göre Çevrekentler

d. Dilim Teorisine Göre Çevrekentler

Bu teori daha çok ana ulaşım yolları doğrultusunda kentin gelişeceğini, yine ana ulaşım yolları üzerinde orta ve üst gelir düzeyinin yaşadığını kabul eder.

- Ucuz mesken alanı
 Bitişik ucuz mesken alanı
 †††† Orta değerdeki mesken alanı
 /// Pahalı mesken alanı
 ||| Çok pahalı mesken alanı

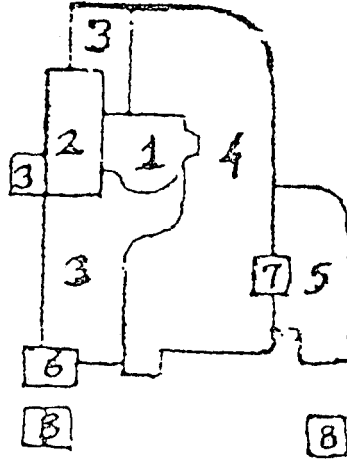
Şekil 2: Dilim Teorisine Göre Çevrekentler⁴²

e. Çok Merkezli Gelişme Teorisine Göre Çevrekentler

“Bu görüş, tek bir merkez yerine birçok merkez tarafından kentleşmenin olacağını ve çevrekentlerin de buna göre dağılım göstereceğini kabul eder.

⁴¹İSBİR, Şehirleşme..., s.155.

⁴²İSBİR, Şehirleşme..., s.155.

Şekil 3: Çok Merkezli Gelişme Teorisine Göre Çevrekentler

1. Merkezi iş ve ticaret alanı,
2. Basit el sanatlarının yapıldığı alan,
3. Düşük-gelirlilerin yaşadıkları alan,
4. Orta-gelirlilerin yaşadıkları alan,
5. Yüksek-gelirlilerin yaşadıkları alan,
6. Ağır sanayi alanı,
7. Kentin dış sınırındaki iş ve ticaret alanı,
8. Sanayi çevrekentleri.⁴³

5. DÜNYADA KENTLEŞME

Bu kısımda gelişmekte olan ülkelerde kentleşme ile gelişmiş ülkelerde kentleşme konuları ele alınmıştır.

5.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme

Gelişmekte olan ülkelerde öncelikle kişi başına düşen milli gelir azdır. Tarıma dayalı insan gücü istihdamı söz konusudur. Hızlı bir kentleşme sürecinde olan bu

⁴³İSBİR. Şehirleşme..., s.155.

ülkelerde doğum oranı ölüm oranından fazla olduğundan, 15 yaşın altında üretici olmayan nüfus, toplam nüfusun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Salgın hastalıklar nedeniyle ölüm yüzdesi yüksektir. Okuma-yazma oranı düşüktür.

Gelişmekte olan ülkelerin bu ortak özelliklerinden en önemli olanı “kentleşme”dir. Kentler yalnızca nüfus olarak kentleşme ölçüsüne uymakta, yapılması gereken hizmetler belirlenen ölçülerin gerisinde kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme; demografik, ekonomik ve sosyal yönlerden gelişmiş ülkelere göre farklı özelliklere sahiptir:

- a. Bu ülkelerde kentleşme sanayileşmeden daha hızlı bir tempoyla ilerlemektedir. Kentler üretim sanayinin desteğinden yoksun olarak çok büyük hizmet ekonomisi geliştirmek durumunda kalmışlardır.
- b. Gelişmekte olan ülkelerdeki kentler hızlı bir şekilde büyümekte, kentlerde oturanların oranı kent dışı yerleşmelerde oturanlara oranla hızla artmaktadır. Bu büyüme ve kentlerde yaşayanların oranının artması; kentlerdeki ölüm oranının, kent dışı yerleşme alanlarından düşük, kentlerde doğum oranının ise, kent dışı yerleşme alanlarına göre yüksek olmasının sonucudur.
- c. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişme “sanayi ekonomisi” aşamasına girmeden ya da gerçek anlamda sanayileşmeden, hizmet ekonomisi aşamasına geçmiştir. Bunun sonucu, tarım ekonomisi aşamasında tarım kesiminde istihdam edilen işgücünün sanayi alanına kaydırılması veya kayma gerçekleşmeden işgücünün kentlerdeki hizmet alanlarına akın etmeleridir. Böylece kentlerde hizmet alanlarında çalışanların hizmet arzının fazlalığı nedeniyle asıl emeklerinin karşılığını alamamaları olgusu ortaya çıkmaktadır.

Bu olgu giderek, kentlerdeki işsiz sayısının ve düşük gelirlilerin sayısının artmasına neden olmuştur. “Gelişmekte olan ülkelerde, kalkınmalarını sağlayacak olan sanayileşme alanlarından çok, kentlerdeki hizmet ekonomisinin aldatıcı özelliği nedeniyle iş gücü kentlere akın etmekte ve kent sayıları ile nüfuslarında artışlar ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ayrıca, nüfustaki bu artış mevcut sanayinin yetersizliği dolayısıyla kent dışı yerleşme alanlarında istihdam edilememektedir.”⁴⁴

⁴⁴İSBİR, Kentleşme..., s.24.

Gelişmekte olan ülkelerin kent ekonomileri içerisinde oluşan iş grupları üçe ayrılır:

- Kişisel girişim grubu: Bu iş grubunu sokak satıcıları, gündelik inşaat işçileri, kente yeni göçen işsizler vb.den meydana getirir. Kent işgücünün % 25-% 40'ını oluşturmaktadır.
 - Aile girişim grubu: Geleneksel pazar tipi ekonomilerdeki aile iş grubudur. Kent içerisinde faaliyet gösteren küçük ticaret ve sanayi işyerlerinde çalışanların % 35 ile % 45'i bu grubu oluşturur. Üretilen mallar belli bir standart ve kaliteden yoksundur.
 - Şirket girişim grubu: Büyük sermayeye dayanan işlerden, mesleklerden oluşur. Kentlerdeki işin % 15-% 50'sini oluşturur. Teknoloji ve verim yüksektir. İşe girişte belirli bir eğitim düzeyi aranmaktadır.
- d. Sosyal yönden baktığımızda gelişmekte olan ülkeler sosyal yapılarını okumaz yazma oranını yükselterek etkilemeye çalışmaktadır. "Gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin sosyal yapı üzerindeki etkisi, kentleşme olgusunun meydana geldiği yerleşme alanlarının sosyal ve kültürel değerlere sahip olması derecesine bağlıdır."⁴⁵

5.2. Gelişmiş Ülkelerde Kentleşme

Bu ülkeler kalkınmalarını sanayileşme, ticaret ve madencilikle gerçekleştirmektedir. Nüfus oranındaki artış en büyük belirleyicidir. Bu ülkelerdeki kent büyümesi, genellikle elverişli doğa koşullarına uygun sanayi bölgelerinin çevresinde gerçekleşmiştir.

Yerleşme alanlarının bu bölgelerde ortaya çıkması rastlantı değildir. Sanayileşme ve kentleşmenin organik bağlantısı sonucudur. Bu durum sanayileşmeye 18. yüzyılın ikinci yarısında başlamış ve günümüzün gelişmiş ülkeleri arasında yer almış bulunan İngiltere, Fransa, Almanya, A.B.D. ve diğer ülkelerdeki kentleşme hareketinde kolaylıkla izlenebilir. Sonraları ulaşım ve haberleşme alanlarında kaydedilen ilerlemeler, kentleşmenin başlangıcında belirli yerleşme merkezlerinde toplanan nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin (üretim, ticaret gibi) dağılmasına yol açmıştır. Bu durum çevrekentlerin (banliyöler) meydana gelmesine neden olmuştur.

Gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin başlamasıyla kentleşmenin de hız kazandığı

⁴⁵İSBİR, Kentleşme..., s.26.

görüldür. Sanayileşme, kentleşmeyi hemen etkisi altına almamıştır. Fransa, Almanya ve A.B.D.'de bu etki kendisini daha sonra göstermiştir. Sanayinin gerek duyduğu kömür ve demir üretimi fazla oranda insan gücüne ihtiyaç duyduğundan, Kuzeybatı Avrupa'daki kömür yataklarının bulunduğu bölgelerde nüfus birikimi görüldür.

18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başında kentlerde yaşama oranı İngiltere'de 1890'da % 49, 1900 yılında Almanya'da % 56.1, Fransa'da % 41, İsveç'te % 21.5, A.B.D.'de % 39.7'dir. Avrupa'da gelişmiş ülkeler arasında kentleşme oranlarına bakarsak; İngiltere'de 1901 yılında kentlerde yaşayanların genel nüfusa oranı % 77'den 1951'de % 81'e ulaşmıştır. Almanya'da kentleşme oranı 1950 yılında % 71, İtalya'da % 42, Hollanda'da % 55.8 ve Fransa'da % 52'dir. 1970 yılında kentleşme oranı Almanya'da % 76, İtalya'da % 54, Hollanda'da % 82 ve Fransa'da % 70.6'ya ulaşmıştır.⁴⁶

Bu nüfus dağılımlarında teknik ilerlemelerin etkisi de gözardı edilmemelidir. Genellikle kentleşmenin ekonomik gelişmeye paralel yürüdüğünü söylemek mümkündür. Kentleşme, ekonomik kalkınmanın belli başlı nedenlerinden olan sanayileşmenin temel unsuru olarak kabul edilebilmektedir. Kentleşme, sanayileşme öncesi aşamada, sanayileşme sonrası aşamadaki hıza ulaşamamıştır. Günümüzün sanayileşmemiş toplumlarında dahi kentleşme, sanayileşmiş toplumlardaki hız ve özellikleri taşımamaktadır.

6. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME

Türkiye'deki kentleşme, bazı farklılıklara rağmen, gelişmekte olan ülkelerin kentleşme süreçlerine benzemektedir. Sanayileşmiş toplumlardaki kentleşme süreciyle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme süreci ise birbirinden farklıdır.

“Türkiye, kentleşme ve kentler açısından farklı deneyimleri olan bir ülkedir. Milattan önceki yıllarda Anadolu'da, nüfusu son derece kalabalık kentlerin varlığını biliyoruz. Bizans'ın yıkılmasıyla birlikte kent nüfuslarında önemli düşüşler olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, başkent İstanbul dışında 16. yüzyıla kadar kentlerin büyümesine önem vermemiştir. Osmanlı döneminde kentler, 17. yüzyıldan itibaren büyümeye başlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda Anadolu'da kentlerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı %8.9 iken 19. yüzyılda bu oran % 25'lere yaklaşmıştır.⁴⁷

⁴⁶İSBİR, *Kentleşme...*, s.18.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı ve Cumhuriyetin kuruluşu esnasında savaşlar ve yoksulluk, Türkiye'de nüfusun, özellikle kent nüfusunun artışı engellemiştir. 1940-1945 yılları arasında kentleşme hızı, dönemin olağanüstü koşulları nedeniyle çok yavaşlamıştır.

Türkiye'nin 1950'lerden sonra, hızlı nüfus artışına, tarımda mekanizasyona, tarım dışı faaliyetlerin ve ulaşım sistemlerinin gelişmesine paralel olarak, hızlı bir kentleşme sürecine girdiği görülür.

Bundan sonra kentleşmenin niceliksel ve niteliksel özellikleri incelenecektir:

6.1. Niceliksel Özellikler

Nüfusumuz 1927-1997 yılları arasında 4,5 kat artarak, 13.6 milyondan 62.9 milyona ulaşmıştır. (Tablo 1)

⁴⁷GÖRMEZ, a.g.e., s.13.

**Tablo 1: Genel Nüfus Sayımlarına Göre Kent,
Köy Nüfusları ve Oranları (1927-1997)**

Sayım Yılı	Toplam	Kent Nüfusu ve Toplam İçindeki Oranı	Köy Nüfusu ve Toplam İçindeki Oranı
1927	13,648,270	3,305,879 24,22	10,342,391 75,78
1935	16,158,018	3,802,642 23,53	12,355,376 76,47
1940	17,820,950	4,346,249 24,39	13,474,701 75,61
1945	18,790,174	4,687,102 24,94	14,103,072 75,06
1950	20,947,188	5,244,337 25,04	15,702,851 74,96
1955	24,064,763	6,927,343 28,79	17,137,420 71,21
1960	25,754,820	8,859,731 31,92	18,895,089 68,08
1965	31,391,421	10,805,817 34,42	20,585,604 65,58
1970	35,605,176	13,691,101 38,45	21,914,075 61,55
1975	40,347,719	16,896,058 41,81	23,478,651 58,19
1980	44,736,957	19,645,007 43,91	25,091,950 56,09
1985	50,664,458	26,865,757 53,03	23,798,701 46,97
1990	56,473,035	33,326,351 59,01	23,146,684 40,99
1997	62,865,574	40,882,357 65,03	21,983,217 34,97

Kaynak: D.İ.E., Türkiye İstatistik Yıllığı 2000, 2001, s.48.

1955-1997 yılları arasındaki kırk yıllık sürede kentsel nüfus 6.9 milyondan 40.8 milyona çıkarak 5.9 kat artmıştır. Kentsel nüfusun genel nüfus içindeki oranı ise, aynı dönemde 28.79'dan 65.03'e yükselmiştir (Tablo 1). Bu hızlı artışın kaynağı doğal artışlardan çok, kırsal alanlardan kentlere doğru yaşanan nüfus akımlarıdır.

"Beşer yıllık nüfus sayımı dönemlerindeki gelişmeler incelendiğinde görülmektedir ki son 30 yıldaki nüfus artışlarının ortalama beşte dördü kentlerdeki nüfus artışından kaynaklanmıştır. Bu dönem içinde, kırsal nüfus yılda ortalama % 1 oranında arttığı halde, genel nüfusun ortalama artış hızı % 2.5'e yakın olmuştur. Kentsel nüfus ise ortalama % 6.1 oranında artmıştır."⁴⁸

Nüfus sayımı dönemleri içinde her yıl ortalama olarak artan miktarın dönem başındaki kentsel nüfusa oranına “yıllık ortalama kentleşme hızı” adı verilirse, bu hızın da 1945’den sonra sürekli olarak arttığını görüyoruz.

“1965’i izleyen beş nüfus sayımı döneminde yıllık ortalama kentleşme hızının sırasıyla, % 7.2, % 6.3, % 5.1, % 4.3, % 4 ve % 3.6 olmasına karşılık, kentsel nüfustaki mutlak artış, bu beşer yıllık dönemlerde 3 ile 5 milyon kişi arasındadır.”⁴⁹

Köylerden kentlere olan nüfus akını kırsal alanların itici, kentlerin ise çekici ve iletici özelliklerinin etkisiyle hızlanmaktadır. Taşınım ve iletişim olanaklarındaki gelişmenin de bu hızlanmada önemli bir payı vardır.

Ülkemizde kent sayısı da sürekli bir artış içindedir. 1927’de 66 olan kent sayısı 1950’de 102’ye, 1970’de 239’a, 1980’de 320’ye, 1990’da 424’e ve 1997’de 453’e yükselmiştir (Tablo 2).

Kent sayısının artması, küçük kasabaların, nüfusu 10 bini aşmış yerleşim yerleri kümesine geçmeleri yoluyla olmaktadır. Bunlardan bir kısmı uzun sürede ‘kent’ haline geldikleri halde, bir bölümü çeşitli sanayi etkinlikleri için kuruluş yeri olarak seçilmeleri sonucu, gösterdikleri hızlı bir gelişmeyle kısa sürede kent kimliği kazanmaktadır.

⁴⁸KELEŞ, Kentleşme..., s.42.

⁴⁹KELEŞ, Kentleşme..., s.42.

Tablo 2: Nüfus Kümelerine Göre Kentsel Nüfus ve Kent Sayısı (1927-1997)

	1927			1940		
	Nüfus	%	Kent Sayısı	Nüfus	%	Kent Sayısı
10.000-20.000	553.762	24.0	38	765.321	33.8	357
20.000-50.000	646.722	28.9	23	921.674	28.7	31
50.000-100.000	208.820	9.3	3	392.523	12.2	6
100.000-+	844.781	37.8	2	1.154.953	35.3	3
Toplam	2.234.085	100.0	66	3.234.471	100.0	97
	1950			1960		
10.000-20.000	835.886	22.9	61	940.850	15.8	69
20.000-50.000	918.077	23.2	30	1.447.966	21.9	51
50.000-100.000	397.275	10.1	6	1.222.719	17.0	18
100.000-+	1.732.647	43.8	5	3.387.490	45.3	9
Toplam	3.883.865	100.0	102	6.999.026	100.0	147
	1970			1980		
10.000-20.000	1.674.153	13.1	126	2.191.560	10.8	160
20.000-50.000	2.248.103	17.7	73	3.089.818	15.2	99
50.000-100.000	1.358.627	10.7	20	2.166.324	10.7	32
100.000-+	7.435.483	58.5	20	12.882.563	63.3	29
Toplam	12.716.366	100.0	239	20.330.265	100.0	320
	1985			1990		
10.000-20.000	2.603.883	10.1	189	2.507.793	8.0	189
20.000-50.000	3.493.409	13.6	111	3.980.631	12.7	134
50.000-100.000	2.952.218	11.4	45	3.756.634	11.9	58
100.000-+	16.739.380	64.9	35	21.223.819	67.4	43
Toplam	25.788.890	100.0	380	31.468.877	100.0	424
	1997					
10.000-20.000	2.517.626	6.0	186			
20.000-50.000	4.422.070	11.4	143			
50.000-100.000	4.894.945	12.9	70			
100.000-+	27.493.133	69.7	54			
Toplam	39.327.774	100.0	453			

Kaynak: KELEŞ, Kentleşme..., s.43.

6.2. Niteliksel Özellikler

Türkiye’de kentleşmenin kaynağını oluşturan göçler, genellikle kırdan kente doğru tek yönlüdür. Bu süreç bazen köyden doğrudan büyük kentlere yönelirken, bazen önce kasabalar ve küçük kentlere, sonra büyük kentlere doğru gelişmektedir.

Türkiye’de kentleşmenin en temel özelliği, büyük kentlerin hızla büyüyerek

metropol kentlerin oluşmasıdır. Ankara, İzmir, İstanbul gibi kentlerin nüfusları her yıl oldukça yüksek oranda artmaktadır. Göç, genellikle Türkiye'nin batısına doğrudur.

Türkiye'de kısa sürede kalabalık nüfusların hızla mekân değiştirmesi, ülkede yaşanan hızlı sosyal değişme sürecinin de etkisiyle, kentleri sorun alanları haline getirmektedir.⁵⁰

Türkiye'de metropollerdeki temel sorunlardan biri de kentsel bütünleşmenin gerçekleşmemesidir. Kente göç eden insanların konut, eğitim, iş olanakları, yol, su, elektrik gibi ihtiyaçları yeterli düzeyde karşılanamamaktadır. Büyük kentlerin çekiciliği nedeniyle servet ve anamal akımı bu kentlere yönelir. Kırsal kesimde biriken para kentlere akar.

Kentli nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak sanayi yatırımlarının yetersizliği ve yeni yatırımlar yapılamaması nedeniyle kentlerde yoğun işsizlik oluşmakta ve işgücü marjinal mesleklere kaymaktadır.

“Bütün bu gelişmelerin Türkiye'nin büyük kentlerinde ağır kentsel sorunlar yarattığı görülmektedir. Bu sorunlardan biri, kentlerde 'ikili mekân örgütlenmesinin' giderek yaygınlaşması, kentlerin bazı mekânlarının değişmeye başlaması ve gecekonduyla birlikte üçlü bir yapının ortaya çıkmasıdır.”⁵¹

Kentlerdeki ikili-üçlü yapının besleyicisi ve konut sorununun sonucu olarak gecekonduyu görmekteyiz. Son yıllarda ekonomik, mali, idari sorunlarla büyüyen sosyo-kültürel sorunların da önemi artmaktadır. Kente yeni göçenlere iş imkanı sağlanamamaktadır. Toplumsal çelişkiler kent mekânlarına da yansımaktadır. Gecekondu Türkiye'ye özgü bir olgu olmasına rağmen gelişimi ve işlevleri, kendine has bir yapı arz etmektedir.

Türkiye'de oldukça yüksek nüfus artışının getirdiği ekonomik baskılar ile psikolojik ve sosyal nedenler sonucu hızlı bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Kent ile kırsal kesim arasındaki gelir farklılığı, daha iyi eğitim, sağlık, ulaşım olanakları, daha yüksek yaşam standardı vb. unsurlar, kentlerin cazibesini artırmaktadır.

⁵⁰GÖRMEZ, a.g.e., s.17.

⁵¹GÖRMEZ, a.g.e., s.17.

“İstanbul, İzmir, Adana, Ankara gibi kentler yanında Bursa, Mersin, Antalya gibi kentlerin de hızla büyüdüğü görülmektedir. 1997 yılının nüfus sayımı sonuçlarına göre İstanbul’da nüfusun % 92.46’sı, Ankara’da nüfusun % 89.19’u ve İzmir’de nüfusun % 81.68’i kentte yaşamaktadır. Bu üç ilin ardından nüfusun % 78.48’i kentte yaşayan Eskişehir dördüncü sırada yer almaktadır. Kentleşme oranı en düşük iller ise % 39.03 ile Zonguldak, % 46.78 ile Denizli ve % 49.58 ile Trabzon’dur.⁵²

6.3. İzlenen Politikalar

“Köylerden kentlere olan nüfus akınlarının hızını, biçimini, coğrafi dağılışı, zamanlamasını ve kentlerde yarattığı sorunların çözümünü, uzun dönemde ülkenin kalkınmasına katkı yapacak biçimde etkileyecek eşgüdümlü önlemlerin tümüne “Kentleşme Politikası” denilmektedir.⁵³

Ülkeler kentleşme sürecinin toplumsal zararlarını en aza indirerek ekonomik yararları artırmaya çalışmaktadırlar. Köyden kente göçü tersine çevirebilmek, kent cazibesini aratmayacak koşullar ile mümkündür ki şimdilik göç bu şekilde çalışmamaktadır.

Kimi ülkeler kentleşmenin hızını yavaşlatarak, kentlere gelen yığınların hiç değilse bir bölümünü köylere geri göndermeyi denemişler; ancak bu çaba başarısız kalmıştır.

Bazı ülkeler ise ekonomik etkinlikleri ülkenin bütününe dağıtarak nüfusun bundan dengeli bir pay almasını amaçlamıştır.

Bir kısım ülkelerde ise, nüfus ve ekonomik etkinliklerin bazı merkezlerde yoğunlaştırılması yolu seçilmiştir.

Bazen de kırsal alanlarda yeni olanaklar yaratılarak köylü ile devletin el ele vermesine dayanan toplum kalkınması modelleri, kentleşmenin hızını denetlemek amacıyla toprak reformu, köy kooperatifçiliği gibi yöntemler kullanılmıştır. Ülkemizde de köy-kent modellerinin ortaya atılmasındaki neden budur.

⁵²Özcan DAĞDEMİR, *Eskişehir Halkının Refah Düzeyi*, (Eskişehir: ESO, 1999), s.10.

⁵³Ruşen KELEŞ, “90’lı Yıllarda Kentleşme ve Konut”, *Kent Kooperatifçiliği Beşinci Teknik Semineri*, (Kuşadası: 1990), s.20.

Türkiye’de, II. Dünya Savaşı sonuna kadar devletin bilinçli bir kentleşme politikası olmamıştır. Bu tarihe kadar kentlerin güzelliği, temizliği, imarını sağlamaya yönelik yerel yönetim mevzuatları bulunmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrasında 1957 yılında çıkarılan imar yasası, çarpık kentleşmenin doğurduğu sonuçların giderilmesine dönüktür.

1957’de İmar ve İskan Bakanlığı, ilk kez nüfusun ülke genelinde dağıtılmasında ve kentleşmeye ilişkin genel politikanın saptanmasında görev üstlenen bir merkez olarak kurulmuştur.

Türkiye’nin kentleşme politikaları, en genel çizgileriyle, kalkınma planlarında yer almaktadır.

1960’dan bugüne kadar geçen süre “planlı dönem” olarak nitelendirilebilir. Her plan döneminde uygulanan kentleşme politikalarının esaslarına kısaca bakacak olursak, aşağıdaki hususları görüyoruz:

6.3.1. I. Beş Yıllık Plan (1963-1967)

I. Beş Yıllık Plan’da açık bir kentleşme politikası yoktur. Sınırsız büyüme yerine büyük kentlerin, sundukları iş olanaklarıyla orantılı olarak büyümeleri öngörülmüştür. “Sadece, kentleşmenin coğrafi dağılışı bakımından, “Bölgelerarası Denge” ilkesine ağırlık verilmiş ve bu dengenin sağlanması için, yatırımların yapılmasında bu ilkenin gözetilmesi gereğine dikkat çekilmiştir.”⁵⁴

6.3.2. II. Beş Yıllık Plan (1968-1972)

II. Beş Yıllık Plan kentleşmeyi, sanayileşmenin sonucu “desteklenmesi gerekli bir olgu” olarak ele almış, ekonomik açıdan itici bir güç olarak düşünmüştür.”

Kentleşme, II. Planda gelişme için elverişli bir olanak olarak görülmüştür. Ekonomik kalkınmayı doğrudan etkilemektedir. Teknolojik gelişmeyi hızlandırdığı gibi, demografik anlamda olumludur.

⁵⁴KELEŞ, Kentleşme..., s.55.

Kalkınma planında hizmetlerden yararlanacak kitleye dengeli bir dağılım sağlanacağı; geri kalmış bölgelerde ekonomik canlanmayı sağlayacak yatırımlar yapılarak, büyüme potansiyeli yüksek kentlerde yatırımlar yoğunlaştırılarak, çevresini etkileyen gelişme merkezleri elde edileceği belirtilmiştir.

Büyük kentlerin daha da büyümesi, toplumsal ve ekonomik gelişme için olumlu kabul edilmiştir. Yine bu plan, bölgeler arası dengeli kalkınma amacına yöneliktir.

“II. Plan İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana’yı gelişmiş bölge merkezleri olarak saptamıştır. Elazığ ve Samsun’un da sonradan onlara eklenmesi öngörülmüştür. İlerde, bu gelişme merkezlerine Eskişehir, Kayseri, Diyarbakır ve Gaziantep’in de eklenmeleri düşünülmüştür.”⁵⁵

6.3.3. III. Beş Yıllık Plan (1973-1977)

III. Plan’da belli yöreler için kalkınma planları hazırlama eğilimlerine son verilmiştir. Bölge ölçeğinde plan hazırlama çalışmaları durdurulmuştur. Bununla birlikte Devlet Planlama Teşkilatına bağlı “Kalkınmada Öncelikli Yöreler Dairesi” (KÖYD) kurulduğu görülmektedir.

III. Plan’da büyük kentlerin lüks tüketim alışkanlıklarını artırdığı, yatırım malları gibi sanayi’e dönük yatırımları kısıtladığı belirtilmiştir.

Plan, sanayileşmeye dayanan bir kentleşmeyi öngörmektedir. Bu planla, büyük kentlerde nüfusun yaratılan iş olanaklarının üstünde yığılması da önlenmek istenmiştir.

6.3.4. IV. Beş Yıllık Plan (1978-1983)

Bu planın benimsediği ilke, kentleşmeyi yavaşlatmak değil, kentleri “yaşanabilir” yapmak, kent halkının gereksinmelerini karşılamaktır. Bu planda doğal ve tarihsel çevrenin korunmasına da önem verilmiştir.

⁵⁵KELEŞ, Kentleşme..., s.56.

6.3.5. V. Beş Yıllık Plan (1985-1989)

Bu planın kentleşmeye yaklaşımı olumludur. Kentleşmenin ekonomik gelişmeye katkısının artırılması için, en iyi biçimde yönlendirilmesini öngörmektedir.

Plan, orta büyüklükteki kentlerin, (nüfusu 50 bin - 500 bin arasında olan kentlerin) desteklenmesinden yanadır. Büyük kentlere yığılmanın önlenmesi ve bunun için gerekli önlemler alınması, planın amaçlarındandır. Plan, kentlerde yeni yatırımlar yapılmasından yanadır. Ancak, kentlerin kendi haline bırakılarak büyümesi sonucu ulaşım, altyapı, konut, sağlık vb. gibi kimi sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yine bu plan, diğer planlardan farklı olarak, kentlerin belirli işlevlerde uzmanlaşmasından söz etmektedir: Turizm kenti, sanayi kenti, kültür kenti vb.

Plan, kalkınmada öncelikli yörelerde sanayi tesislerinin özendirilmesinden yanadır. Sanayinin kuruluş yeri seçiminde, ekonomik etkinliklerin ve nüfusun dağılımında, âdil bir şekilde davranmaktan yanadır ve tarım toprakları üzerindeki düzensiz yapılaşmanın önlenmesinden yanadır.

6.3.6. VI. Beş Yıllık Plan (1990-1994)

VI. Plan'da kentleşme hızının yavaşlayacağı tahmin edilmektedir.

“1980-1984 arasında yıllık ortalama hızı % 5.1 olan kentleşmenin, 1990-1994 arasında yılda ortalama % 4.6'lık bir hızla seyredeceği tahmin edilmiştir. Kentli nüfus oranının % 51'den % 57'ye yükseleceği de planın kestirimleri arasındadır.”⁵⁶

Kentlerde kaliteli ve sağlıklı bir yaşam amacıyla birlikte orta büyüklükteki kentler ile kentler arası uzmanlaşma desteklenmektedir. Kentlerdeki nüfus yoğunluğu artışının önlenmesiyle birlikte büyük kentlerde giderek sorunlara yol açabilecek altyapı, ulaşım, konut, eğitim, sağlık gibi konulara çözüm üretilmesi öngörülmektedir. Bu Plan'da ayrıca, sanayi bölgesi oluşturulan yerlerde ortaya çıkabilecek kentleşme sorunlarına önceden çözüm bulunmasına değinilmekte; yerleşmelerin özelliklerine uygun olarak planlama kriterlerinin belirlenmesi, kıyılarda yapı yoğunlaşmasının önlenmesi, kentlerin imar planlarının tamamlanması, arsa üretimi ve imar planı dışında yapılaşmanın denetimi, tarih,

⁵⁶KELEŞ, Kentleşme..., s.58.

kültür, doğa değerlerinin planlarla korunması, deniz ve göl kıyıları, ulaşım alanları, sanayi bölgeleri gibi yerlerde toprak kullanımının denetim altına alınması; kent planlamayla ilgili bütün yasaların bir yasa altında toplanması, kent işletmeciliği için yeni bir modelin geliştirilerek kurumsal yapıda buna göre değişikliklerin yapılması hususları üzerinde önemle durulmaktadır.

6.3.7. VII. Beş Yıllık Plan (1996-2000)

“VII. Beş Yıllık Plan’da, nüfusu 1 milyonu aşan kentlere doğru olan göç eğilimini yavaşlatıcı politikaların uygulanacağından söz edilmektedir.”⁵⁷

Bu amaçla kamu yatırımlarının, özendirme politikalarının, büyük kentlere göçü engelleyecek biçimde yapılması gereği vurgulanmaktadır. Plan’da kentlerin yapılarına göre belirli işlevlerde uzmanlaşmasından söz edilmektedir. Plan “Plan dönemi sonunda en az bir kentin uluslararası bir merkez haline getirilmesini de önermektedir.”⁵⁸ Ayrıca, bölge merkezleriyle orta büyüklükteki kentlerin geliştirilmesinden; kentsel yaşam kalitesinin yükseltilerek, kentlerin güzelleştirilmesinde imar planı gibi araçların kullanılmasından; fikir ve sanat etkinliklerinin özendirilmesinden; kente göçen kişilerin sorunlarının çözümünde gönüllü kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının, eğitim kurumlarının ve kitle iletişim araçlarının rol aldığı eğitsel uygulamalardan bahsedilmektedir.

⁵⁷KELEŞ, Kentleşme..., s.59.

⁵⁸KELEŞ, Kentleşme..., S.59.

İkinci Bölüm

SAĞLIKLI KENTLEŞME

Kentleşme dar anlamda, bir ülkede yaşayan nüfusun giderek kırsal kesim yerine kentlerde (şehirde) yaşıyor olması sürecinin adıdır. Ancak yüzyıl önce dünya genelinde % 10'a bile ulaşmayan kentte yaşayan nüfus oranının, günümüzde % 50'yi bulduğu hatta aştığı göz önüne alındığında, önemli olanın salt kentleşme değil, olabildiğince sorunsuz veya az sorunlu kentleşme olduğu söylenebilir.

Ekonomi bilimi, bir nihai amaç olarak insan mutluluğu ve refahını arttırmayı benimser. Yapılan her şey sonuçta insanların daha yüksek fayda seviyelerine erişebilmeleri içindir. Rasyonel bir bireyin de amacı bundan farksızdır. İnsanların eziyet çekmek veya mutsuz olmak gibi bir hedefinin olması, kabul edilebilir bir durum değildir. Buna rağmen uygulamada kentleşme hareketine katılan birçok insanın, kente geldikten sonra kırsal kesime göre daha da mutsuz olduğunu gözlemliyoruz. Bu durum konut sorunu, çevre kirliliği sorunu, sağlık sorunu gibi kentleşme sorunlarından kaynaklanmaktadır.

Bu sorunların olabildiğince çözümlenmesi sonucunda, yukarıda da ifade edildiği gibi daha sorunsuz ve dolayısıyla insanların daha çok mutlu olduğu bir kentleşme süreci yaşanabilir. Bu sürece çeşitli terimler atfedilmektedir. Sağlıklı kentleşme, yaşanabilir kentleşme gibi.

Sağlıklı kentleşme veya yaşanılabilir kentleşme, tek tek ve giderek daha çok sayıda kentin sağlıklı (yaşanabilir) bir yerleşme merkezi olma niteliği kazanmasıyla mümkün olan bir süreci ifade etmektedir. Onun için çalışmamızın bu bölümünde önce yaşanabilir yerleşme, sağlıklı kent gibi kavramların tanımı ve kapsamı üzerindeki tartışmalar ele alınacaktır.

Ardından sağlıklı kentleşmenin ekonomik etkileri, teorik bir yaklaşımla incelenecektir. Daha sonra alternatif sağlıklı kentleşme kriterleri ve hedefleri, belirli yaklaşımlar çerçevesinde tanıtılacaktır.

1. SAĞLIKLI KENTLEŞME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Sağlıklı kent kavramını incelemeden önce kırsal kentsel ayrımı yapmaksızın bir yerleşmenin yaşanabilir olmasının anlamını açıklayan görüşleri ele almakta yarar vardır. Bu kısımda, kentte yaşayan insanlara kentli olma bilincini kazandırmak suretiyle, sağlıklı kentleşmeyi gerçekleştirecek bu insanları motive etmede çok önemli bir kavram olan “kent kimliği” üzerinde de durulacaktır.

1.1. Yaşanabilir Yerleşme

Bir yerleşmenin yaşanabilir olması genel bir kavramdır. Bu konuda çok sayıda ütopya geliştirilmiştir. Bunlar topluma ilişkin özelliklerin yanında, mekânsal biçim önerilerini de içermektedir.

Yaşanabilir yerleşme, tanımı gereği iyi bir yerleşmenin niteliklerine ilişkin temel hususları ortaya koyacaktır. İyi bir yerleşme sisteminin ilkelerini tanımlamak, aynı zamanda iyi bir toplumun ne olduğuna ilişkin ilkeleri de kapsamak demektir.

İyi bir yerleşmenin ulaşacağı duruma ilişkin amaç niteliğindeki ilkeler: yaşanabilirlik, hakçalık ve sürdürülebilirliktir.

Yaşanabilirlik, “değişik toplumların yerleşmelerin gerçekleştirmesi gerektiği, üzerinde uzlaştıkları performans ölçütlerinin bir araya gelerek tanımladıkları bir ilkedir.”⁵⁹ Böyle bir ilke, içeriği itibarıyla zaman içinde gelişmeye açıktır; nasıl gerçekleştirileceği hususunda ise yerel koşullara ve kültürel göreliliğe açık bulunmaktadır. Bu performans ölçütlerini Kevin Lynch’in beş boyutuyla ele alacak olursak bunlar:

- Yaşama Uygunluk: Yerleşmenin insanın yaşam fonksiyonlarını desteklemesi, biyolojik gereksinmelerini karşılayarak insanların kapasitelerini geliştirmeye yardımcı olma derecesidir.

Bunun içinde gürültü kirliliğinin önlenmesinden, sağlıklı içme ve kullanma suyuna, insanların güvenliğine kadar pek çok şeyden söz edilebilir.

⁵⁹ İlhan TEKELİ, *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2001), s.160.

- Anlamlı Olmak: Bu boyut içinde, bir yerleşmenin içinde yaşayanlarca açık olarak algılanabilmesi için birlikte çevreyi öğrenebilme, kimlik, çoğulcu yaşam biçimlerinin gerçekleştirilmesi, yaşadığı çevreyi anlamlı bulmak gibi birçok unsur bulunmaktadır.
- Kullanım Amacına Uygun Olmak: Bir yerleşmede kullanım mekânlarının biçim ve büyüklüklerinin, donanımların bireylerin isteyeceği şekilde yeterli ve uygun olması olarak söylenebilir. Bu boyut içinde herkes için yeterli ve bireylerin kullanımına hitap eden konut, yollarda beklemeleri önleyecek seri kullanımı getiren trafik düzenlemeleri, engellilerin gereksinimlerine uygun alanlar yaratılması gibi pek çok unsurdan söz edilir.
- Erişilebilir Olmak: Bir yerleşmede yaşayanların diğer insanlara, kaynaklara, hizmetlere, bilgiye ve diğer yerlere erişebilir olmasıdır. Erişebilirlik yalnızca yerleşme ile sınırlı değildir, küresel ölçekte ele alınmalıdır.
- Yaşayanlarca Denetleme: Mekânların ve faaliyetlerin yaratılmasında, faydalanılıp geliştirilmesinde, işletilmesinde o yerlerde yaşayanların, kullananların ve çalışanların söz sahibi olmasıdır.

İyi bir yerleşmeyi tanımlayan ikinci ilke olan *hakçalık* ilkesi, bireylerin eşitliğidir. Bireylerin eşitliğinin gerçekleştirilmesi öncelikle ülkeler, bölgeler ve yerleşmeler arası eşitsizliklerin giderilmesiyle mümkündür.

Bireylerin cinsiyeti ne olursa olsun, dillerine, dinlerine, ırklarına bakmadan temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekir.

Toplumdaki adaletsizlikler, dışlanmalar belli bir süre sonra toplumun yapısını bozacağından toplum dayanışması önemlidir. Toplumda yaşayan bireyler yalnız kendilerini değil başkalarını da düşünmelidir.

İyi bir yerleşmeyi tanımlayan üçüncü ilke, *sürdürülebilirliktir*. Gelecek nesillere yaşanabilir yerleşmeler bırakmak demek olan sürdürülebilirlik aynı zamanda kuşaklar arası bir adalet ilkesidir. Onun için doğal kaynakların korunması ve ekolojik dengelere dikkat edilmesi gereklidir.

“Yaşanabilir, hakça ve sürdürülebilir bir yerleşme sistemine ulaşmada izlenecek yolların ne olduğuna ilişkin olarak günümüzün gelişen sivil toplumcu değerleri paralelinde üç ilke önerilebilir: Yurttaş Bağlılığı, Yapabilir Kılma ve Yönetişim (Governance)”.⁶⁰ Bu üç ilke önemli ölçüde birbirini tamamlar:

- Yurttaş Bağlılığı: Toplumun bireyleri yalnız kendi çıkarlarını düşünür olmaktan çıkıp yurttaş olduklarında, bu bağlılığı hissettiklerinde, o toplumda dayanışma vardır denilebilir. Yurttaş bağlılığı, aynı zamanda günümüzde dünya yurttaşı olmayı da getirmektedir.
- Yapabilir Kılma: Toplumda çözümlerin yalnızca merkezi otorite tarafından sağlanmadığı, aşırı kural ve düzenlemelerin engel olmaktan çıkarılarak, ortamın uygunluğu sağlanarak, toplumda değişik aktörlerin (sivil toplum örgütleri, resmi-gayriresmi kuruluşlar gibi) potansiyelleri harekete geçirilerek bu aktörlerin yapabilir kılınması stratejisidir.
- Yönetişim: Toplumdaki değişik aktörlerin eylemlerinin amaçlanana ulaşmayı sağlaması için, bir yönlendirmeye gereksinme vardır. Bu işlev günümüzde “yönetişim” ya da “çok aktörlü yönetim” olarak adlandırılmaktadır. Toplumla devletin yeni bir ilişki kurma biçimi olarak önerilmektedir. Toplumu yönlendirmede sorumluluk dengesinin devletten sivil topluma kayması demektir.⁶¹

İyi bir yerleşmenin özelliklerinin ne olması gerektiği konusunda çok sayıda ütopya vardır. Yaşanabilir bir yerleşmenin nitelikleri ayrıntılı bir konudur. Bunun, öncelikle insan haklarıyla temellendirilmesi gereklidir. Yerleşmeler trafik sıkışıklığı, altyapı sorunları, çevre sorunları gibi birçok nedenden dolayı yaşanmaz hal almaktadır. İnsanlar temel gereksinimlerinin karşılanmasıyla birlikte içinde yaşadıkları yerlerin, çevrelerinin de iyileştirilmesini istemektedir.

“Yaşanabilirlik, bireysel ve toplumsal refah ve mutlulukla kişilerin bir yerleşimde yaşamaktan duyduğu tatmin hissine doğrudan katkıda bulunan, insan yerleşimlerinin mekânsal özellik ve nitelikleriyle alâkalıdır.”⁶²

⁶⁰TEKELİ, a.g.e., s.162-163.

⁶¹TEKELİ, a.g.e., s.162-163.

⁶²TEKELİ, a.g.e., s.225.

Çevre niteliklerinin bozulması, insanların gereksinimlerini, beklentilerini dikkate almayan niteliksiz tasarımlar, kişilerin kimlik ve aidiyet duygularını zedelemektedir.

Yaşanabilirliğin ölçütleri şu şekilde sıralanmaktadır:

a. Yeterli altyapı, hava ve su kalitesi, gürültü kontrolü ve temizlik gibi, yeterli sağlık koşullarında evrensel niteliklerin sağlanması ile vatandaşların yaşam ve sağlık hakkının korunuyor olması,

b. Evde, işyerinde ve kamusal alanda, her daim başta kadın ve çocuklar olmak üzere, tüm vatandaşların emniyet ve güvenlik içinde olması,

c. Hakça hizmet, tasarım, esnek bölgeleme, yönetsel ve yasal önlemlerle mahalleler, konut piyasaları, kamusal mallar ile hizmetlerde ayrımcılığın önleniyor olması,

d. Özellikle özel ve kamusal kullanımlar ile mahalle parkları, oyun alanları gibi yeşil alanlarla yapılı çevre arasında olmak üzere, dengeli arazi kullanım planlaması ve pratiğinin, derinlemesine müzakere sonucunda elde ediliyor olması,

e. Dengeli yapı ve nüfus yoğunluklarının, derinlemesine müzakere sonucunda elde ediliyor olması,

f. Vatandaşların zaman ve mali bütçelerinin etkili kullanımının randımanlı kent formu, konut ve işyerleri arasında anlamlı mesafeler, nitelikli ulaşım ve kamu taşımacılığıyla sağlanıyor olması; yolların araçların egemenliğine terk edilmemesi, yaya önceliklerinin korunmuş olması,

g. Sağlık, eğitim, ulaşım ve iletişim alanlarını da içermek üzere kamusal alan, mal ve hizmetlerinin, başta özürsüz korunmasız ve mahrum kalmış bireyler olmak üzere, tüm vatandaşlar için kolay ve hakça erişilebilirliğinin ve mevcudiyetinin sağlanıyor olması,

h. Dinlenme, eğlenme ve spor amaçlı yeterli alan ve olanakların kolay ve hakça erişilebilirliğinin ve mevcudiyetinin sağlanıyor olması,

ı. Ruhani, tarihi ve kültürel anlamı bulunan yapı, bölge yaşam pratiklerinin korunması,

i. Yerleşim estetiğinin, sanat, mimari, kent tasarımı ve planlaması alanlarındaki geleneksel, yerel, modern ve diğer stillerdeki gelişmeleri dikkate alan ve bunlar arasında müzakere sonucu oluşmuş bir dengeyi gözeten bir yöntemle oluşması,

j. Sosyal bütünleşmeyi güçlendiren ve yaşam biçimlerine, farklılıklara, kültürel kimliklere ve diğer vatandaşların haklarına saygıyı geliştiren, vatandaşlar arasında ve o yerleşim ile dünya arasında etkileşimi sağlayan şebekelerin artırılması ve geliştirilmiş olması,

k. Öğrenme, bilgi yayma ve vatandaşların bireysel toplu gelişimine güç katan eğitim, yetiştirme ve kültür merkezleri, müzeler, kütüphaneler, tiyatrolar, konser salonları, gazete ve televizyon istasyonları gibi yerel kuruluşların mevcut ve nitelikli olması,

l. Vatandaşların tüketici haklarının korunması ve sürdürülebilir tüketim kalıpları hakkında gerekli olan bilginin mevcut olması,

m. Yaşanabilirlik koşullarının bozulmasına yol açan faaliyet ve süreçlerin önlenmesi ve düzeltilmesi için derinlemesine ve müzakere edilmiş izleme ve denetim mekanizmalarının var olması ve bunların işlerliğinin olması,

n. Hiçbir kişi veya gruba ayrımcılık yapılmadan, daha iyi yaşanabilirlik koşullarının tüm vatandaşlar için sağlanması konusunda elbirliği içinde kamusal alanda çaba gösterilmesi”⁶³

Gelişen toplum bu ölçütlere yenilerinin katılmasını sağlayabilecektir.

1.2. Sağlıklı Kent

Dünya Sağlık Örgütü'nün (D.S.Ö.) Avrupa Bölge Ofisi Projesi Koordinatörü Agis Tsouros'a göre, sağlıklı kent tanımı şu şekildedir; “Sağlıklı şehir sürekli olarak fiziksel ve sosyal çevreyi geliştiren ve insanların hayati fonksiyonlarını yerine getirmede ve potansiyellerini maksimum düzeyde kullanmada birbirini desteklemelerini sağlayan toplum kaynaklarını geliştiren şehirdir.”⁶⁴

⁶³TEKELİ, a.g.c., s.226-227.

⁶⁴Sağlıklı Şehirler, Tepebaşı Belediyesi Sağlıklı Şehirler Projesi, s.4.

DSÖ'nün sağlıklı şehir anlayışı; kişisel, toplumsal, özel ve gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimlerde sağlık alanında düşünme, anlama ve karar verme düzeylerinde değişiklik yaratmayı amaçlar.

Sağlıklı şehrin nitelikleri DSÖ'ye göre şunlardır:

- a. Temiz, güvenilir bir fiziksel çevre
- b. Dengeli ve uzun dönemde bu dengesini koruyabilen bir ekosistem
- c. Güçlü, dayanışma içinde, sömürülme-yen bir toplum
- d. Halkın kendi hayat, sağlık ve refahını etkileyen kararlarda katılım ve kontrolü
- e. Şehrin tüm fertlerinin temel ihtiyaçlarının (yemek, su, barınak, gelir, güvenlik ve iş) karşılanması
- f. Çeşitli temas, ilişki ve iletişim olanağı ile çeşitli kaynak ve tecrübeye ulaşılabilirlik
- g. Geniş kapsamlı ve yenilikçi bir şehir ekonomisinin varlığı
- h. Geçmişe, şehir sakinlerinin kültürel ve biyolojik mirasına ve diğer grup ve şahıslara bağlılığın desteklenmesi
- ı. Önceki özelliklere uyumlu olanları geliştiren bir yapı
- i. Optimum seviyede herkese ulaşabilen uygun halk sağlığı ve hastalık bakım servisi
- j. Yüksek sağlık seviyesi ve düşük hasta seviyesi

DSÖ'nün 1986'da 11 şehirde başlattığı "Sağlıklı Şehirler" hareketi, "DSÖ Sağlıklı Şehirler Projesi"nin başlangıcı olmuştur.

Sağlıklı Şehirler Projesi'nde hedef kitle çocuklar, gençler, sosyal dezavantajlı gruplar, kadınlar ve yetişkinlerdir. Sağlıklı şehir geliştirme planında insanlar evlerinde, çalışma ortamlarında, yakın çevrelerinde, okullarında, sağlıklı fiziksel ve sosyal şartlara sahip olma konusunda daha fazla olanaklara kavuşturulmalıdır. DSÖ'nün Sağlıklı Kentler Projesi'nin gelişimi bu bölümün 3. kısmını oluşturan Sağlıklı Kentleşme Yaklaşımları başlığı altında geniş şekilde incelenecektir.

1.3. Kent Kimliği

Kent olgusu, yerel yönetimin ötesinde, bir sivil toplumsal kimlik de içermektedir. "Kent kimliği temelde öncelikli sorunlar üzerinde uzlaşma ve ileriye dönük bir 'ortak

vizyon' demektir.”⁶⁵ Dünyada birçok kent kendini ekonomik, sosyal, kültürel ve estetik açılardan tanımlayarak bir kimliğe ve ileriye dönük bir hedefe odaklanmayı başarmıştır. “Bu bağlamda yeni sanayi üretim merkezleri, uluslararası bağlantılar, çevreyi koruyan düzenlemeler, üniversiteler, kültürel yaşam ve turizm çekim gücü gibi özellikler ön plandadır. Örneğin Barcelona, Sydney, Atina, Paris ve Osaka gibi olimpiyat düzenlemeye aday olmuş birçok kentin tanıtım etkinlikleri, bu tür bir olgunlaşmış kimliğe işaret etmektedir.”⁶⁶

Güçlü kent kimliği yalnızca dünya haritası üzerinde belirgin bir konum getirmemekte, bu kimlik aynı zamanda devlet ve kent ilişkilerini de rasyonelleştirmektedir.

Bir kentin sağlıklı, çağdaş yaşam koşullarına uygun, yerel demokrasiyle birlikte kamu hizmetlerinin de güçlenerek gelişmesini sağlayabilmek için kenti kent yapan kimlik değerlerinin, tarihsel ve kültürel mirasın, anı değeri taşıyan öğelerin, özgün kent dokularının ve gelenekten geleceğe uygarlık birikimlerini aktaracak tüm zenginliklerin, bunlarla bir bütün oluşturan doğal, ekolojik ve peyzaj verilerinin korunarak yaşatılması, yaşatılarak geliştirilmesi öncelikli hedef olmalıdır.

Bunun için Türkiye gibi ülkelerde mevcut belediye yönetimi anlayışının bir reforma tabi tutulması, sivil toplum kuruluşlarının, yerel basın, eğitim kurumlarının, özel sektörün kente sahip çıkarak, kentin geleceği için ortak bir ideali paylaşması önemlidir. Artık birçok kent, geleceğine şekil verecek gücün, ancak kendi iç dinamiklerinden kaynaklandığını anlama noktasına gelmektedir. İyi bir yerel kimlik (kent kimliği) oluşmadan yurttaşlık bilinci gelişemez ve ulusal büyüklük yakalanamaz. Yerel kimlik ciddi bir yurttaşlık sorunudur. Buna yurt dışından gelen destekle değil, ülkelerin kendi kültürleri, kendi tarihleri ve kendi geçmişleri ile sahip olmaları gerekir.

2. SAĞLIKLI KENTLEŞMENİN EKONOMİK ETKİLERİ

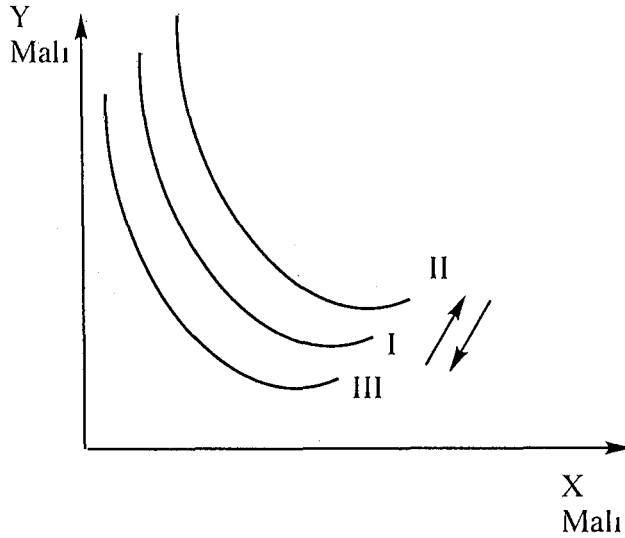
Sağlıklı kentleşmenin ekonomik etkilerini, kenti oluşturan tek tek bireyler (kentliler) ve firmalar üzerindeki (mikro ekonomik) etkiler ile kent ve dolayısıyla ülke ekonomisinin tümü üzerindeki (makro ekonomik) etkiler olarak iki grupta inceleyebiliriz:

⁶⁵<http://www.radikal.com.tr/2001/03/03/yorum/01yen.shtml>

⁶⁶<http://www.radikal.com.tr/2001/03/03/yorum/01yen.shtml>

2.1. Mikroekonomik Etkiler

Sağlıklı kentleşmenin birey üzerindeki ekonomik etkileri çeşitli yönlerden incelenebilir. Bireyin geliri, talebi, faydası, tercihleri gibi. Bu çerçevede bireyin sağlamış olduğu fayda seviyesindeki değişiklikleri incelemeye bir araç olan farksızlık eğrileri yaklaşımından söz edilebilir. Bilindiği gibi bu eğrilerin üzerindeki her noktada tüketici kendisine aynı faydayı sağlayan, ama farklı mal-hizmet bileşimlerini tüketme imkanı bulur. Bu eğrilerin sağa, yukarı doğru kayması daha fazla mal-hizmet tüketim bileşimlerine erişmek anlamına geldiği için, tüketicinin refah seviyesinde bir yükseliş olduğunu ifade eder. Tersine ise daha düşük bir refah seviyesine inildiğini gösterir. Sağlıklı kentleşme şartları sonucunda daha fazla mal-hizmet tüketim bileşimlerine ulaşılabildiği gözönünde bulundurulduğunda, daha yüksek farksızlık eğrilerine geçildiği ve daha yüksek refah düzeylerinin tutturulabildiği söylenebilir (Şekil 5 II Nolu eğri). Sağlıksız kentlerde ise durum tersinedir (Şekil 4 III Nolu eğri).

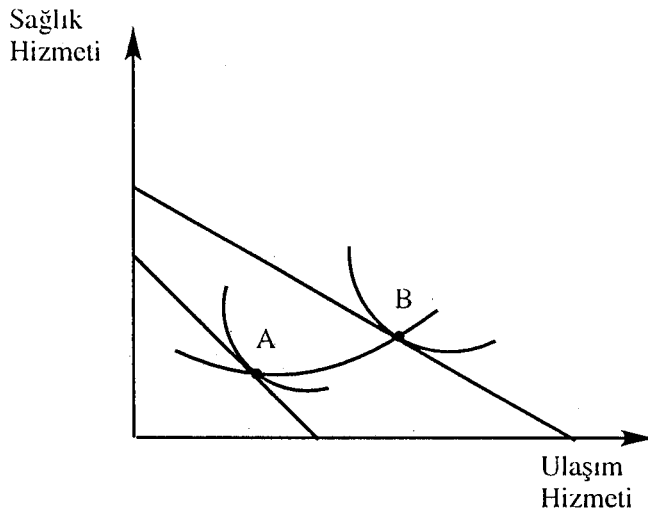
Şekil 4: Farksızlık Eğrilerinde Kayma

Bu konuda bir adım daha atılarak, farksızlık eğrilerinin tüketici bütçe doğruları ile birlikte ele alınması suretiyle, tüketici dengesi kavramına geçilebilir.

Bilindiği gibi tüketici bütçesi veri iken, farklı farksızlık eğrilerinden bu bütçe doğrusuna dokunan en yüksek farksızlık eğrisinin değme ya da teğet noktası, tüketici

denge noktasını göstermektedir. Bu bütçe doğrusu tüketicinin geliri arttıkça sağa doğru kayar ve daha yüksek farksızlık eğrileriyle teğet olur. Şüphesiz bu teğet noktaları denge noktalarını göstermektedir.

Tüketicinin geliri mutlaka kendinin arz ettiği faktörün (emek, sermaye vb.) gelirinin artmasıyla (ücret, faiz, kira) artmaz. Talepte bulunduğu mal ve hizmetlerin fiyatlarının şu ya da bu nedenle düşmesi de, tüketiciye aynı bütçeyle daha fazla tüketim imkanı sağlayacağı için, adeta geliri artmış gibi yüksek bir refah seviyesine geçiş imkanı yaratır. Buna tüketici denge noktasının değişiminde “gelir etkisi” denir. Sağlıklı kentleşme sonucunda bol ve kolay erişilebilir bir nitelik kazanan mal ve hizmetler (ulaşım, eğitim, sağlık vb.) ucuzlar. Bu da aynı bütçe ile sağlıksız bir kentte yaşayan bir ferde göre, sağlıklı bir kentte yaşayan bir ferdin daha fazla mal ve hizmet tüketme imkanına sahip olduğu (refahının ve gelirinin arttığı, zenginleştiği) anlamına gelir. Bu durumu gelire bağlı tüketim eğrisinden (AB eğrisi) izleyebiliriz (Şekil 5).

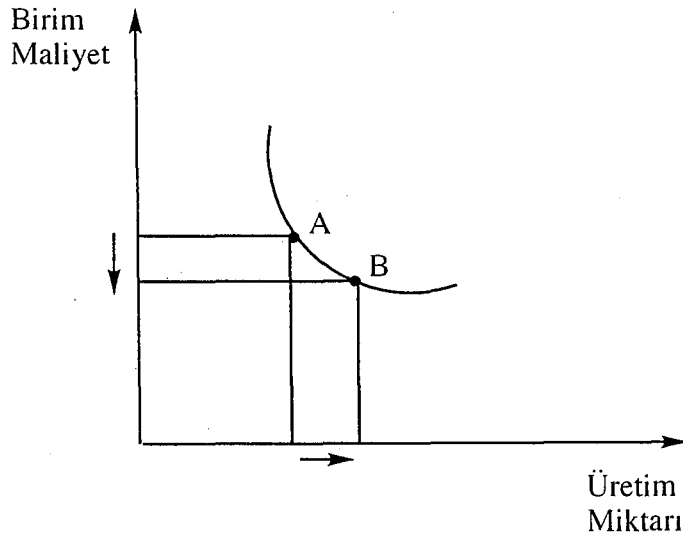

Şekil 5: Gelire Bağlı Tüketim Eğrisi

Şekil 5’de gelir örnek olarak tüketilen iki hizmet türü cinsinden ifade edilmiştir (ulaşım ve sağlık). Sağlıklı bir kentleşme her iki hizmette eşit oranda ucuzlama yaratmış olsa idi, bütçe doğrusu kendine paralel olarak sağa kayardı. Ucuzlamanın eşit oranda olması istisnai bir durumdur. Genelde ikisinin fiyatının değişim oranı aynı olmaz. Böyle bir durumu örneklemek üzere çizilmiş bulunan Şekil 6’da sağlıklı kentleşme sonucu ulaşım sorununun sağlık sorununa kıyasla daha büyük oranda çözülmüş olduğu varsayılmıştır. Bunun sonucunda tüketici denge noktası A noktasından B noktasına kaymıştır. Böylece daha yüksek bir denge noktasına ve refah seviyesine erişilmiştir.

Firma bazında mikroekonomik etkileri incelerken, sağlıklı bir kentleşmenin işletme içi olumlu etkiler sonucu verimlilik artışları anlamına gelen içsel ekonomiler yaratmanın yanı sıra, işletme dışı faktörleri harekete geçirerek işletmelerde verimliliği arttıran ve tasarruf sağlayan dışsal ekonomiler yarattığı söylenebilir.

İçsel ekonomi “firmaların büyük miktarlarda, yani daha çok üretmek yoluyla emek ve teçhizatı daha verimli kullanarak pazarlama ve yönetim masraflarını azaltmalarını ifade eder. İçsel ekonomiler, teknolojik ve nakdi nitelikte olabilir. Teknolojik içsel ekonomiler üretimin ölçeği büyüdükçe, üretimin daha iyi organize edilmesinden ya da üretim yöntemlerinin iyileştirilmesinin birim başına sağladığı emek, malzeme ve teçhizat gereksinimlerinin azalmasından doğar.”⁶⁷ Nakdi içsel ekonomiler, üretim ölçeği büyüdükçe satın alınan girdi miktarlarındaki artışla birlikte sağlanabilen birim maliyet düşüşü ile ilgilidir (Şekil 6 A’dan B’ye geçiş).

Şekil 6: Ölçeğe Göre Artan Getiri

Dışsal ekonomi “firma dışında, firmanın maliyetlerini yürüttüğü ortamdaki iyileşme ya da kötüleşmeden kaynaklanır. Dışsal ekonomiler aynı ya da farklı endüstrilerdeki firmaların faaliyetleri sonucu oluşabilir. Dışsal ekonomilerin en önemli özelliği firmalardan bağımsız olmasıdır.”⁶⁸

⁶⁷Ekonomi Ansiklopedisi, (Milliyet Yayınları, 1991), s.108.

⁶⁸Ekonomi Ansiklopedisi, (Milliyet Yayınları, 1991), s.57.

Sağlıklı kentleşmenin en önemli etkilerinden biri, pozitif dışsal ekonomiler sağlamasıdır. Bu durum rant artırıcı etki yapar. İnsanların çalışma isteklerini artırır.

Kent içinde herhangi bir yerde yapılan çevre düzenlemeleri (yol yapımı, toplu ulaşım sistemi, çöp hizmeti vs.) rantı artırır. Kişilerin kendilerinin katlanması gerekli maliyeti düşürür. Sonuçta işletme maliyeti ve satışlarını da etkiler. İşletme bazında önemli olan üretim cephesinde düşük maliyet, satış cephesinde yüksek oranda satış, yüksek müşteri hacmi ve yüksek gelirdir. Dolayısıyla gelir yüksek, maliyet düşük olduğunda, aralarındaki fark olan kâr artar. İşletme için asıl önemli olan da budur. Yani kârın maksimum olmasıdır. O halde sağlıklı kentleşmenin dışsal ekonomiler yaratarak işletme kârını artırdığını söyleyebiliriz.

2.2. Makroekonomik Etkiler

Sektöre giren firmaların toplu değerlendirilmesi halinde bir sektör ve ülke ekonomisi üzerindeki etki açığa çıkacağı için, makro ekonomik etkiden söz edilebilir.

Sağlıklı kentleşmenin makroekonomik etkilerini üretim, tüketim, yatırım, milli gelir, istihdam, fiyatlar, ihracat-ithalat üzerindeki etkiler olarak gruplandırabiliriz.

2.2.1. Üretim Etkisi

Başka hiçbir faktör etkisi olmadan tek başına sağlıklı kentleşme, mal ve hizmet üretiminde ve özellikle hizmet üretiminde üretimi artırıcı bir rol oynar. Bu ise aynı girdi ile daha çok çıktı elde etmek olanağı sağlayacağı için, üretimin verimliliğinde artış demektir.

Sağlıklı kentler tüm üretim faktörlerinin (sermaye, emek, teşebbüs gibi) verimliliğini arttıracığından, aynı kaynaklarla daha fazla üretim yapma olanağı sağlar ve daha caziptir.

Bu durumda;

ΔQ : Çıktı (üretilen ürünün) değişim miktarını,

ΔX : Arz edilen faktör miktarının değişimini

göstermiş olsun

ΔX sifira yakinken dahi ΔQ 'da anlamlı bir artış meydana geliyorsa, faktörün marjinal verimliliği yüksek demektir. Diğer bir ifadeyle $\frac{\Delta Q}{\Delta X} > 1$ demektir.

2.2.2. Yatırım Etkisi

Sağlıklı kentlerde sağlıksız kentlere kıyasla aynı kaynakla daha fazla ürün elde edilebilir. Onun için yatırımcı, özellikle hizmet sektörü başta olmak üzere yatırım ve üretim tercihlerini bu tür kentlere kaydırır.

İşletmelerde çalışan insanların rahat bir çalışma ortamına sahip olması, yatırımcıların rahatlıkla çalışabilecekleri bir iş çevresine sahip olmaları önemlidir. Bu da ancak sağlıklı kentlerde sağlanabilmektedir.

Sonuçta yatırımlar arttıkça, çarpan etkisi nedeni ile gelirler de artar. Yatırım artışı, gelir artışına neden olur.

Buldukları kent sağlıklı bir ortam sağladığı için sağlıklı kentlerde yaşayan insanların kazandıkları parayı başka yerlerde harcama eğilimleri azalır ve harcamalarını, yine büyük ölçüde aynı kentte yaparlar. Onun için yatırımların bölgesel gelire etkisi olumludur.

2.2.3. İstihdam Etkisi

Gelişmekte olan ülkelerde, özellikle tarım kesiminde küçük aile işletmeleri egemendir. Bu işletmelerde aile fertlerinin hepsi bir iş sahibi görünmektedir. Bunların bir kısmı işletmeyi terk etse bile üretim düzeyinde bir değişme olmaz. Bu söz konusu kimselerin aslında üretime bir katkıda bulunmadıklarını gösterir. Dolayısıyla aslında gizli işsizdirler. Görünürde bir işyeri olmakla birlikte, aslında üretime bir katkıda bulunmamaktadırlar.

Kırsal kesimde yer alan belirli bir kesim gizli işsiz konumunda iken, kente göç ile bu kesim açık işsiz durumuna gelir.

Ancak sağlıklı kentleşmede emek-yoğun karakteristiği olan hizmetler sektörü ağırlıklı bir ekonomik gelişme süreci yaşandığı için, turizm, sağlık, konut, ulaştırma ve

benzeri sektörler ve bunlarla bağlantılı diğer sektörlerin hızla gelişmesiyle birlikte yeni iş fırsatları ortaya çıkar ve yeni istihdam alanları yaratılmış olur.

2.2.4. Milli Gelir Etkisi

Sağlıklı kentleşme, mikroekonomik etkiler başlığı altında da anlatıldığı üzere kentlerde yaşayan bireylerin gelirlerini, satın alabilecekleri mal ve hizmet miktarı cinsinden artırır. Ayrıca yukarıda ifade edildiği gibi yatırım artışlarına da yol açtığı için, yatırımların çarpan etkisi yaratması suretiyle ikinci bir koldan daha gelir artışı yaratır. Bu artış bölgesel faktörlere bağlı yatırımlar için daha fazla olmak üzere, bölge (kent) insanının gelirinde de artışa yol açar. Böylece genel olarak sağlıklı kentlerin, aynı zamanda gelir düzeyi yüksek insanların yaşadığı kentler olduğu söylenebilir. Gerçekten sağlıklı kentlerde yoksulluk olgusu asgari seviyede görülür. Gelirler göreceli olarak yüksektir. Tersine, sağlıksız kentlerde de yoksulluk ve yoksulluğun yol açtığı sorunlar ileri düzeydedir.

2.2.5. Tüketim Etkisi

Gelir, tüketimin bir fonksiyonudur. Gelir düzeyinin yüksek olması, tüketimin de yüksek olması sonucunu doğurur. Sağlıklı kentlerde göreceli olarak gelir düzeyinin yüksekliği, tüketim düzeyinin de yüksek olması anlamına gelir. Başta hizmetler sektörü olmak üzere çeşitli sektörlerle ait ürünler bolca talep edilir, alışveriş canlanır.

2.2.6. İthalat-İhracat Etkisi

Sağlıklı kentlerde tüketim mallarının bulunabilme imkanları ve türleri fazladır. Her çeşit ve marka ürün kolaylıkla elde edilir. Bulunabilen ürünlere yerli malların yanı sıra yabancı mallar da dahildir. Dolayısıyla ithal mallara karşı canlı bir talep vardır. Yabancı marka olarak ilaçtan otomobile, giysiden gıdaya kadar birçok ürüne kolayca ulaşılabilir. Bu kentlerde mal ve hizmet arzı arttığı ve bunların bir kısmı yurt dışından talep edildiği için, ihracat da artar. Dolayısıyla sağlıklı kentlerde gerek yurtdışından gerekse yurtdışına mal hareketi yüksek seviyededir. Bu hareketin engelsiz bir şekilde sağlanabilmesi dış ticarete liberal politikaların izleniyor olmasına bağlı olduğu için, sağlıklı kentlerin birçoğunda gerek genel ekonomi gerekse dış ticaret ve kambiyo politikalarında serbestlik esastır. Böylelikle fiyatlar nispeten serbest rekabet şartları altında ve devletin ekonomiye asgari düzeyde müdahalesi ile oluşur.

Ayrıca pek çok sağlıklı kent aynı zamanda turistler için birer cazibe merkezidir ve yalnız yerli değil yabancı turistleri de kendine çekerek turizm hizmeti satışına imkan sağlar. Böylece hizmet ihracı karşılığı döviz geliri elde edilmiş olur.

Sağlıklı kentlerde insanların kendi şehirleri dışında harcama yapmalarını özendirmeleyen bir ortam olduğundan, yurtiçi ve yurtdışına gelir transferi asgari düzeydedir.

2.2.7. Kalkınma Etkisi

Bilindiği gibi büyüme hızı GSMH'daki değişimin, başlangıç yılı GSMH'na oranıdır. Sağlıklı kentleşme, üretim (GSMH)'ı artırır. Buradaki artış ise büyüme hızını artırır. Büyüme hızının yükselmesi, kişi başına düşen GSMH'ı da artırır. Kişi başına düşen GSMH'ı yaklaşık 1000 doları aşan ülkeler, yoksulluk sınırını geçerler (Dünya Bankası 2000 yılı kriterleri). Yaklaşık olarak 9000 doları aşanlar ise zenginler sınıfına girerler. 1000-9000 dolar arasındakiler orta gelirli olanların çeşitli alt katmanlarında yer alır. Genellikle sağlıklı kentlerde ülkenin ortalama kişi başına GSMH'ından daha yüksek bir kişi başına GSMH değeri ile karşılaşılır. Bu değer çoğu zaman yukarıda belirtilen yoksulluk sınırının üzerinde kalan bir değerdir. Bir ülkede kişi başına düşen gelir önemlidir. Ancak ekonomik kalkınma yalnızca büyüme hızının artışına bağlı değildir. Niteliksel faktörler de önemlidir. Örneğin bir ülkede okur yazar sayısı, kadınların çalışma hayatına katılım oranı, okunan kitap sayısı, araştırma geliştirme çalışmaları, kişi başına düşen doktor sayısı gibi niteliksel faktörlerdeki gelişmeler de çok önemlidir.

Kişi başına milli geliri yüksek olan ülkelerde, kentleşme düzeyi, yani nüfusun belli bir anda kentlerde yaşayanlarının oranı yüksek olduğu halde, kentleşme hızı düşmüştür (durağanlaşmıştır). Buna karşılık gelir düzeyi düşük (yoksul) ülkeler, en hızlı kentleşmekte olan ülkelerdir. Başka bir deyişle, kentleşme düzeyi ile gelir düzeyi arasında 'doğru', kentleşme hızı ile gelir düzeyi arasında 'ters' orantılı bir ilişki bulunduğu dikkati çekmektedir.

3. SAĞLIKLI KENTLEŞME YAKLAŞIMLARI

Sağlıklı kentler oluşturma düşüncesinin uluslararası platformlarda yaygın şekilde tartışılarak bir hedef haline gelmesi 20. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiştir.

Gerek Avrupa gerekse Dünya ölçeğinde birtakım ciddi yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Bunlardan özellikle üç tanesi önemlidir:

- i. Avrupa Kentsel Şartı Yaklaşımı
- ii. Dünya Sağlık Örgütü'nün Sağlıklı Kentler Yaklaşımı
- iii. Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı

Bunlardan ilk ikisi sadece sağlıklı kent kriterlerini ortaya koymakla kalmamakta, sağlıklı olmayan kentleri sağlıklı kent haline getirebilmek için örgütsel bir model çerçevesinde stratejiler önermektedir.

Yaşanabilir kentler yaklaşımı ise, sadece sağlıklı veya yaşanabilir bir kent olmanın kriterlerini ortaya koymakla yetinmektedir. Bununla birlikte bu kriterlerden yararlanılarak konu, sorun ve çözüm önerisi üçlüsü tarafımızca geliştirilmiş ve böylece diğer yaklaşımlarla bu yaklaşımın uyumu sağlanmaya çalışılmıştır.

3.1. Avrupa Kentsel Şartı Yaklaşımı

Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi'nin kentsel politikalarından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu şartı etraflıca incelemeyen önce, şartın hazırlanmasıyla sonuçlanan süreci kısaca ele almakta yarar vardır.

3.1.1. Avrupa Kentsel Şartına Yönelik Hazırlıklar

Avrupa Kentsel Şartının ortaya çıkması ile sonuçlanan sürece yönelik ilk ciddi çalışma 1980-1982 yılları arasında Avrupa Konseyi'nce düzenlenen "Kentsel Rönesans için Avrupa Kampanyası" kapsamında yapılmıştır.

Avrupa'yı kapsayan halk ve yerel yönetimlere yönelik olan bu kampanya, yerleşimlerdeki yaşamın daha da iyileşmesini amaçlanmış dört temel konuyu ağırlıklı olarak ele almıştır.

Bunlar:

- Fiziksel kentsel çevrenin iyileştirilmesi
- Mevcut konut stoğunun iyileştirilmesi

- Yerleşmelerde sosyal ve kültürel olanakların yaratılması
- Toplumsal kalkınma ve halk katılımının özendirilmesidir.

Bu kampanya “yerleşmelerde daha iyi yaşam” (A better life in town) sloganıyla, kentsel gelişmenin nicelikselden çok, niteliksel yönleriyle ilgilendiğini ortaya koymuştur.

1982-1986 yılları arasında kampanya kapsamında (ülkelerin konu ile ilgili Bakanlık Temsilcilerinden oluşan) uluslararası bir komisyon tarafından yapılan çalışmalar, daha sonra Avrupa Konseyi’nde kentsel politikalarla ilgili bir program olarak devam etmiştir.

Bu program 1986 yılında, birçok üye ülkede olduğu üzere, kentsel kararların yerel yönetimlerce verilmesi ve bunların artan sorumluluğu nedeniyle “yerinden yönetim” mantığının desteklenmesinden hareketle, Avrupa Yerel ve Bölgesel İdareler Daimi Konferansı’na (AYBİK’e) aktarılmıştır. Daha sonra şehir gelişmesinin çeşitli yönleriyle ilgili toplantı ve sempozyumlar düzenlenmiş, kentsel gelişmeyi çeşitli yönlerden ele alan raporlar yazılmış, bunlara dayanılarak Avrupa Belediyelerine sunulan karar tasarıları hazırlanmıştır.

Politikacılar, uzmanlar ve halk arasında bilgi alışverişinin sağlandığı tüm bu çalışmalar birleşerek Avrupa Kentsel Şartı’nın zeminini oluşturmuştur.

Yaptığı çalışmalarla Avrupa Kentsel Şartı’nı oluşturan Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Avrupa Konseyi’nin üç önemli organından biridir. Diğer organlar ise Bakanlar Komitesi ve Parlamenterler Meclisi’dir.

Hükümetler, ulusal parlamentolar ve yerel-bölgesel yönetimler, Konsey’de ayrı ayrı temsil edilmektedir.⁶⁹

“Avrupa Konseyi’nin başlıca amaçları:

⁶⁹Avrupa Konseyi (Council of Europe) Avrupa’da 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan kuruluşlardan biridir. 5 Mayıs 1949 yılında İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İsveç, Norveç, Danimarka, İtalya ve İrlanda tarafından kurulmuştur.

1949’da Türkiye de Konsey’e dahil olmuştur. Konsey’in bugün 41 üye ülkesi vardır. Türkiye’nin 12 temsilcisi bulunmaktadır. Avrupa Konseyi’nin merkezi Fransa’nın Strasbourg kentindeki Avrupa Sarayı (Palais de l’Europe)dır.

- İnsan haklarını ve çoğulcu demokrasiyi korumak;
- Avrupa kültürel kimliğini oluşturmak ve geliştirmek;
- Avrupa toplumlarının karşılaştığı sorunlara (azınlıklar, ırkçılık, hoşgörüsüzlük, çevre koruması, biyoetik değerler, AİDS, uyuşturucu vb.) çözüm üretmek;
- Avrupa’da demokrasiyi yeni benimseyen ülkelerle politik işbirliğini geliştirmek.
- Orta ve Doğu ve Avrupa ülkelerine politik, hukuki ve anayasal reformlarda yardımcı olmak ve onları desteklemek”⁷⁰

Avrupa Konseyi, bünyesine katılan üye ülkelerle sürekli büyümektedir. Konsey’in temel hak ve özgürlüklerin korunması çağrılarına paralel Avrupa Kentsel Şartı, kentsel gelişmelerin niteliksel özellikleri ve yaşam kalitesiyle doğrudan ilgilidir.

Avrupa Konseyi’nin Avrupa Kentsel Şartı’na yönelik çalışmalarını yürütmesinde aracı organı olduğunu yukarıda belirtmiş olduğumuz Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi (AYBYK) yılda bir kez Strasbourg’da toplanmaktadır. Kongre’ye Avrupa’da ikiyüzbin yerel ve bölgesel yönetimi temsilen 572 üye katılmaktadır. Türkiye’deki yerel yönetimler Kongre’de 12 üye ile temsil edilmektedir.

AYBYKS’si:

- Yerel yapılanmalar ve finansmanları
- Kültürel ve sosyal işler
- Bölgesel sorunlar ve bölge planlaması
- Çevre ve kent planlaması

başlıkları altında toplanan dört komite çerçevesinde çalışmalarını sürdürmektedir.

AYBYK’sinin bugüne dek yaptığı çalışmaların en önemlileri şunlardır:

- Yerel özerklik konusunda yol gösterici Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı;
- Sınır bölgeleri arasında her iki taraftaki belediye ya da bölge yönetimleri

⁷⁰Yusuf ERBAY, Zerrin YENER, **Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi**, (İstanbul: 1999), s.16.

arasında işbirliğini öngören sınır ötesi işbirliği sözleşmesi;

- Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu⁷¹ çerçevesinde kentli haklarına saygılı, yaşanabilir kentler için konut, güvenlik, çevre, tarihi mirasın korunması gibi konularda yol gösterici ipuçları veren Avrupa Kentsel Şartı.

3.1.2. Avrupa Kentsel Şartının Genel İlkeleri, Felsefesi ve Amaçları

Avrupa Kentsel Şartı 13 konu başlığı ve bu başlıklara bağlı 68 ilkeden meydana gelen bir metindir.

Bu şart ırk, dil, din, yaş, cinsiyet, statü, milliyet farkı gözetmeksizin tüm insanlara eşit olarak uygulanmayı gerekli kılar.

Avrupa Kentsel Şartı, diğer uluslararası metinlerden farklı olarak hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına açılmış bulunmaktadır. Şartın, kentel gelişmenin yönetiminden sorumlu tanımlı yükümlülükleri olan, kesin bir yerel yönetim boyutu vardır.

Avrupa Kentsel Şartının kabul ettiği temel kentli hakları arasında;

⁷¹Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinlerinin sahip olduğu hakları düzenlemektedir. Bu haklar 20 başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar:

1. Güvenlik
2. Kirlenmemiş, sağlıklı bir çevre
3. İstihdam
4. Konut
5. Dolaşım
6. Sağlık
7. Spor ve dinlence
8. Kültür
9. Kültürlerarası kaynaşma
10. Kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre
11. İşlevlerin uyumu
12. Katılım
13. Ekonomik kalkınma
14. Sürdürülebilir kalkınma
15. Mal ve hizmetler
16. Doğal zenginlikler ve kaynaklar
17. Kişisel bütünlük
18. Belediyeler arası işbirliği
19. Finansal yapı ve mekanizmalar
20. Eşitlik.

- Şiddetten, her türlü kirlilikten, bozukluk ve çarpıklıklardan arınmış bir çevrede yaşama hakkı
- Yaşadığı kent çevresini demokratik koşullarda kontrol edebilme hakkı
- İnsanca konut edinme hakkı
- Sağlık ve kültür hizmetlerinden yararlanma hakkı
- Dolaşım özgürlüğü hakkı v.b. yer almaktadır.

Şartın ülke sınırlarını aşacak şekilde tüm Avrupa'daki kentler arasında işbirliği ve dayanışmayı gerekli görmesinin nedenleri:

- “
- Her bir üye ülkenin yerel yönetimleri arasında; Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin katılımıyla artacak olan olanaklar, kazanımlar ve sorumluluklar gözönünde bulundurularak kentsel yerleşimlerdeki yaşam kalitesini yükseltebilmek.
 - Merkezi ve yerel yönetimler arasında; oluşturulacak politikalar ve para kaynaklarının aktarımıyla, karar verme mekanizmalarını merkezden çevre yerleşimlere yaymak.
 - Yerel yönetimler ve kent sakinleri arasında; kentlerin çeşitli sorunlarını yakından tanımak ve yerel halkı karar verme süreçlerine katmaktır.”⁷²

Avrupa Kentsel Şartının amaçları ise;

- “
- Yerel yönetimler için pratik bir kent yönetimi el kitabı oluşturmak,
 - Gelecekteki olası bir Kentli Hakları Kongresi için temel ilkeleri oluşturmak,
 - Şart'ın ilkelerini yerine getiren kentler için verilecek uluslararası ödüllere bir temel teşkil etmek,
 - Fiziksel çevre ve yasalarıyla ilgili yaptırım konuları için Avrupa Konseyi'nin katılımına bir vize oluşturmak; aynı zamanda Avrupa Konseyi'nin ve özellikle AYBYK'nın kent sorunlarına ilişkin tüm çalışma sonuçlarının bir çözümlemesini yapmaktır.”⁷³

⁷²Mahmut AYDOĞAN, Oktay EKİNCİ, **Yerel Yönetimlerde Bir Karşılaştırma**, (Antalya: Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2001), s.84.

⁷³AYDOĞAN, EKİNCİ, a.g.e., s.83.

3.1.3. Türkiye’de Avrupa Kentsel Şartına Yönelik Çalışmalar

Bilindiği üzere Avrupa Kentsel Şartı, diğer uluslararası metinlerden farklı olarak hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına açılmış bulunmaktadır. Buradaki hususlar yerel yönetimleri ilgilendirmektedir. Bir program çerçevesinde uygulanan Avrupa Kentsel Şartı’nı ciddi bir biçimde Türkiye’de uygulayan bir belediye bulunmamaktadır. Ancak bu şartın belirli bölümlerini uygulayan belediyeler vardır. Sözgelimi İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin Kentlilik bilincine yönelik bir bildirisi bulunmaktadır.

Türkiye’de Avrupa Kentsel Şartı’nı uygulamak, uluslararası niteliğinden dolayı belirli prosedürlere tabidir. Uygulanamamasındaki başlıca nedenlerden birisi de budur.

3.1.4. Avrupa Kentsel Şartının Tanıtımı

Avrupa Kentsel Şartı 13 konu başlığından meydana gelmiştir. Bunlar:

- “
- Ulaşım ve dolaşım
 - Kentlerde çevre ve doğa
 - Kentlerin fiziksel yapıları
 - Tarihi kentsel yapı mirası
 - Konut
 - Kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi
 - Kentlerdeki özürli ve sosyo-ekonomik bölümden engelliler
 - Kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme
 - Yerleşimlerde kültür
 - Yerleşimlerde kültürlerarası kaynaşma
 - Kentlerde sağlık
 - Halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması
 - Kentlerde ekonomik kalkınma”dır.

Bu konular kapsamında, ilkeler başlığı altında, konu ile ilgili görüş ve öneriler yer almaktadır.⁷⁴ Her ne kadar ilke terimi kullanılmış olsa da, bunların bir kısmının bir kriter, sorun veya öneriyi ifade etmesi nedeniyle, bu çalışmada her bir ilkenin ilişkili olduğu

⁷⁴Yusuf ERBAY, Zerrin YENER, *Avrupa Konseyi*, (İstanbul: Eylül 1999), s.120, 121, 122, 123, 124.

sorun tarafımızca tespit edilerek belirtilmiş ve hemen ardından bu soruna yönelik Avrupa Kentsel Şartı'nın çözüm önerileri rafine bir biçimde sunulmuştur.

3.1.4.1. Ulaşım ve Dolaşım

Avrupa Kentsel Şartı, yavaş ama kesin bir biçimde, özel araç ve kamyonların yol açtıkları çevre sorunları nedeniyle kentleri öldürdüğünü ileri sürmektedir. Öyle ki 2000'li yıllarda, ikisi birarada olamayacağından otomobil ya da kentten birini seçmemizin zorunlu olacağını iddia etmektedir. Ancak şart, bu araçlara sahip üst sosyal sınıfların kentlerden göç edip çevrekentlere göç etmesinin kente verdiği kültürel ve sosyal kayıplar nedeniyle bir çare olmadığını da belirtmektedir. Ulaşım ve dolaşım konusunda şartın dört başlık altında toplanabilecek ilkeleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır.

1. İlke: *Özellikle özel araçlarla,seyahat hacminin azaltılması gerekliliği.*

Sorun: Yaşanılan, çalışılan ve hizmet götürülen yerlerin farklılaşması ile özel araçlarla artan seyahat hacmi kaçınılmaz ek ulaşım yükü getirmiştir.

Çözüm: Konut, eğlence ve çalışma alanları ile diğer kullanımların biraraya getirilerek bütünlüğün sağlanmasına yönelik toplu yerleşim kavramının benimsenmesi. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için önerilmektedir.

2. İlke: *Dolaşım, yaşanabilir bir kent oluşturmaya yönelik bir biçimde düzenlenmeli ve çeşitli ulaşım alternatiflerine izin vermeli.*

Sorun: Tek seçenekli ulaşım modelinin çözüm olarak sunulması.

Çözüm: Ulaşım sorununu çözerken, yaşamanın keyif verdiği bir kent yaratmayı hedefleyen değişik ulaşım biçimleri sunulmalıdır. Bu ise; toplu taşıma, bisiklet, yaya gibi ulaşımlarla, kişi ve hizmetlerin bireysel ulaşım öncelik vermek, ağır trafiği kısıtlamak, yol kullanımına, zaman ve mekânın dönüşümlü kullanımı; yarı zamanlı yaya dolanımı; dönüşümlü saat, gün, hafta ve yıl dilimi uygulamaları gibi yenilikçi kontrol kıstasları koymak; bisiklet yolları ve titizlikle düzenlenmiş yaya yolları oluşturmak ve kent dışı otopark yerleriyle birlikte merkeze ulaşımında düşük maliyetli, sık, güvenli toplu taşıma sistemleri yaratmak anlamına gelir.

3. İlke: *Sokağın sosyal bir arena olarak algılanması.*

Sorun: Sokaklarda yaşanan her türlü olumsuzluğun kente güvensizliği arttırması ve kentsel bozulmayı beraberinde getirmesi.

Çözüm: Sokaktaki güvenliğin sağlanması ve gürültünün önlenmesi, sokak düzenlemeleri ve planlamalarıyla iyileştirmelerin yapılması (geniş kaldırımlar, yaya bölgeleri, yol levhaları, kent mobilyaları, ticari levhalar, cephe düzenlemeleri, tek yönlü yollar, yaya kaldırımları üzerinde aktivite mekânları oluşturma gibi).

4. İlke: *Sürekli bir eğitim ve öğretim çabası gerekliliği.*

Sorun: Kentte yaşayan insanların, içinde yaşadıkları sokaklara karşı duyarsız davranış kalıplarına sahip olması.

Çözüm: Yerel yönetimler halkı bilinçlendirme konusunda, insanlara, sokakların kendilerine ait, ortak mülkiyetlerinde olduğunu anlatma, bu nedenle sokakların herkes tarafından ortak, uyumlu ve korunarak kullanılması gerektiği fikrini aşılama ve insanların olumsuz davranış kalıplarını değiştirmeye yönelik bilinçlendirici kampanyalar düzenlemelidir.

3.1.4.2. Kentlerde Çevre ve Doğa

Avrupa Kentsel Şartı, kentlerimizin çoğunluğunun taş, beton, çelik, asfalt yığınları haline dönüştüğünü, sanayi tesislerinin, enerji üretim alanlarının, trafiğin ve konutların havayı, suyu ve toprağı kirlettiğini, doğal yaşamın kentlerin dışına kayarak, yeterince kullanılmayan monoton yeşil alanların oluştuğunu belirtmektedir.

Şartta, kente kimlik ve karakter kazandıran, insanlara doğayla başbaşa kalabilecekleri yeşil alanlar yaratılarak, doğal koruma alanları oluşturularak, peyzaj düzenlemeleri yapılması gerektiği, bu hususta yerel yönetimlere önemli görevler düştüğü ileri sürülmektedir.

Kentlerde çevre ve doğa konusunda, şartın dört başlık altında toplanabilecek ilkeleri vardır. Bu ilkeler ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır:

1. İlke: *Yerel yönetimlerin, doğal kaynakları ve enerji kaynaklarını, uygun ve akılcı bir biçimde, yönetme ve idareli kullanma sorumluluğu.*

Sorun: Yerel ve bölgesel idareler, sınırlı kaynaklara (enerji, su, hava, toprak, hammadde, besin) zarar vermektedir.

Çözüm: Yerel yönetimler ve bölgesel idareler, kentlerde gerekli ve sınırlı olan kaynakları, kent yakınında kentin ekosistemini de gözönüne alarak değerlendirmelidir. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi kapsamında sınırlı kaynakları idareli kullanılmalı, tehlikeli atıklar için gereken önlemleri almalıdır.

2. İlke: *Yerel yönetimlerin kirliliğe karşı politikalar uygulaması.*

Sorun: Yerleşimlerde sanayinin, trafiğin, evsel atıkların ve ısınmanın yarattığı kirlilikler.

Çözüm: Yerel yönetimler geçici ve kısa dönemli önlemler yerine, temiz ve yeni teknolojiler geliştirerek, düzgün trafik kontrol sistemleri, alternatif yakıt kullanımı gibi önlemlerle ve atığın kaynağında azaltılması metoduyla, atık maddeleri eleyecek, seçerek kullanabilecek, paketleme malzemelerini geri dönüştürebilecek, alternatif enerji kaynakları üretecek yeni endüstrileri tercih ve talep etmelidir. Mevcut yapı sistemlerine karşı, yapılarda sağlıklı ve olumlu ortamlar yaratacak yeni yerel yapı teknolojileri de yasal düzenlemelerle desteklenmelidir. Yasal düzenlemeler ile birlikte, bu konularda bilinçlendirilmiş, bilgilendirilmiş halkın yaptırım gücü de önemlidir. Yerel yönetimlerin, yerel firmaları temiz teknolojiler konusunda bilgilendirmeleri, bilgi ve danışma servisleri kurmaları, yeni gelişmelere öncülük edecektir.

Tüketiciler de atıkların azaltılması, uygun ve dönüştürülebilir malzeme ve temizlik maddeleri kullanımında bilinçlendirilmelidir.

3. İlke: *Yerel yönetimlerin doğayı ve yeşil alanları koruma yükümlülüğü.*

Sorun: Doğanın korunmasına, yörenin hava kalitesine ve iklimine katkıda bulunan yeşil alanların yerel yönetimlerce istenilen şekilde korunamaması.

Çözüm: Yerel yönetimlerce, yerel kaynakların analizi yapılarak, öncelikli alanlar

Sorun: Avrupa'nın kültür ve tarihi mirasının önemli sembolleri olan kent merkezlerinin, değerli mimari yapıların yeterince korunamadığından yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması.

Çözüm: Avrupa'nın tarihi kent merkezleri geçmiş, günümüz ve gelecek arasında önemli bir bağ oluşturur. Kuşaklara kimlik duygusunu aşılar. Tarihi merkezlerde kentsel baskılara çözüm, yoğun ve çok yönlü gelişmelere verilen önemle hız kazanmıştır. Büyüme ve değişme sonucu geniş alanlarla yüksek ulaşılabilirlik gerektiren büyük ölçekli kullanımlar arasında denge oluşturulmalıdır.

Tarihi yapıları koruma yöntemleri benimsenmeli, bu dokuda yer alacak yeni yapıların detayları usta bir şekilde çözümlenerek, mimari yenilikler teşvik edilmelidir. Her iki yapı özenle biraraya getirilmelidir.

2. İlke: *Kentlerde açık alanların oluşturulması ve yönetimin kentsel gelişmenin vazgeçilmez bir parçası olması.*

Sorun: Kentlerde açık alanlar, yeşil alanlar oluşturulurken, kent sakinlerinin ihtiyaçları ve davranış kalıplarının göz önünde bulundurulmaması ve bu alanların denetimlere rağmen korunamaması.

Çözüm: Kentlerin temel parçaları olan kolektif yaşamı sağlayarak, insan boyutunu kent yaşamına katan meydanlar, parklar, trafikten arındırılmış bölgeler, oyun alanları, iyi bir planlama ve tasarımla (ağaçların, bitkilerin, ışığın, gölgenin, renklerin sunumuna ve malzemenin seçimine önem verilerek) kent yaşamına ve ekonomisine katkıda bulunur. Kültürel faaliyetler ve insan huzuru için kent sakinlerinin biraraya gelebilecek, gezebilecek, yaratıcılığını arttıracak çeşitli olanakların sunulduğu alanlara ihtiyaç vardır.

Bu alanlar komşuluk birimi ölçeğinde gerçekleştirilerek kent sakinlerinin bu faaliyetlere doğrudan katılımı sağlanmalıdır. Bu durum özdenetim yaratacağından oluşturulan alanların tahrip edilmesi ile mücadelede etkili olacaktır.

3. İlke: *Mimari yaratıcılık ve imarın, kentsel görünümün kalitesindeki önemli rolü.*

Sorun: Kentsel mimarinin kendini ifade etmekte özgür olamaması ve değişik ihtiyaçlara cevap verememesi.

Çözüm: Bir kentin karakterinin çağdaş mimarisi ve tarihi dokusunda olduğu, çekiciliğinin ise mevcut yapıların ıslahı ve yenilerin hem birbirleriyle hem de çevreyle uyum içinde olmasıyla arttığı göz önüne alınmalı, yarışmalarla mimari projeler elde edilerek yeni fikirler yaratılmalıdır.

4. İlke: *Tüm insanların sağlıklı, yerleşik, güzel ve özendirici bir çevrede yaşama hakkı.*

Sorun: Kaliteli kent çevrelerinin oluşturulamaması, insanların fikirlerini rahatça ifade ederek, çevresini oluşturmada karar verme süreçlerinde etkin olabilme fırsatı tanınmaması.

Çözüm: Kaliteli bir kent çevresi oluşturmada, konutların yapısı yüksek kaliteli olmalıdır. Meskun alanların hava, su, toprak, yeraltı kirlenmelerine karşı korunması, çevre korunması, parklar, bahçeler, tampon bölgeler oluşturulması, rahatsızlık yaratan ağır trafiğin kentten ayrılması, çeşitli kültürel ve sportif etkinliklerin yapılması için uygun ortam sağlanması gereklidir. Bunlarla beraber halka fikirlerini rahatça ifade edebilme, çevresini oluşturabilme veya oluşabilecek değişikliklerde karar verme süreçlerinde etkin olma fırsatı tanınmalıdır.

5. İlke: *Bir kentin canlılığının, dengeli meskun alanların oluşturulması ve merkezdeki konut dokusunun korunmasıyla sağlanması.*

Sorun: Yerel yönetimlerin kent merkezlerinde dengeli meskun alanlar oluşturamaması ve sosyal çeşitliliği koruyamaması.

Çözüm: Yerel yönetimler kent merkezlerinde, güçlü ekonomik kârları (spekülatif kârları) kontrol altında tutarak, değişim, iyileştirme gibi yöntemleri özendirerek dengeli meskun alanlar oluşturmada söz sahibi olabilmelidir.

Yanı sıra merkezi meskun alanlardaki sosyal çeşitlilik de korunmalıdır.

3.1.4.4. Tarihi Kentsel Yapı Mirası

Kentsel mimari, tarihi yapı mirasıdır. Bu miras insan becerisinin ürünü, sanatsal ve kültürel değer taşıyan taşınmaz varlıklar olabildiği gibi, konum, topografya ve iklim koşullarıyla oluşan doğal varlıklar da olabilir.

Avrupa Kentsel Şartı, kent ve kentlinin kimliği açısından kritik önem taşıyan, kentsel yapının yeri doldurulamaz bir parçası olan tarihi kent mirasının anıtlar, yapı grupları ve kent dokularından oluştuğunu belirtmektedir. Şart'ta bu kentsel mirasın cehalet, kullanılamama (terk edilmiş) veya her tür bozulma ile tehdit altında olduğu, bu mirasın korunmasında ilgi ve sorumluluk açısından en uygun konumun yerel yönetimlerde olduğu vurgulanmaktadır.

Tarihi kentsel yapı mirası konusunda şartın 6 başlık altında toplanabilecek ilkeleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır:

1. İlke: *Kentsel korumada hassas bir yasal çerçevenin gerekliliği.*

Sorun: Kentsel korumada yasal düzenlemelerin yetersizliği.

Çözüm: Kentsel korumanın sağlanmasında mevcut hak ve sorumlulukları tanımlayan yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler kurum ve kuruluşlara; mevcut restorasyon işinin, yapı sahibine gerekli maddi destek sağlanarak yaptırılması yetkisi verilmesini öngörmelidir. Ayrıca, yaptırılmadığı noktada veya zorunlu olarak mülk kamu eline geçmişse bile işin sürmesini temin etme yetkisi aynı kurum ve kuruluşlara verilmelidir.

Devlet kurumları, koruma altına alınan bireysel ve grup yapılar konusunda bozulma, tahrip olma, yapı karakterinin bozulması ve değiştirilmesine karşı, danışmanlık hizmetleri sunma ve yaptırım uygulama yetkisine sahip olmalıdır.

Yasal düzenlemeler ile kapsamlı bir arşiv mekanizması ve kentsel mirasın envanterinin elde edilmesi sağlanarak olası tehlikeler önlenmelidir.

Yasalar SİT alanları ve özel koruma alanlarına ilişkin tanımlar içermeli, yetkililere koruma ve restorasyon çalışmalarında kalifiye eleman, usta ve geleneksel malzeme

kullanımı, orjinal forma uyma vb. konularında denetleme ve yönlendirme yetkisi vermelidir.

2. İlke: *Kentsel mirasın korunması için bilgilendirme politikalarının gerekliliği.*

Sorun: Kentsel mirasın korunması konusunda halkın yeterince bilgilendirilmemesi.

Çözüm: Kentsel mirasın korunması için modern iletişim araçlarının ve reklam tekniklerinin etkin kullanımı ve insanların çocuk yaşlardan başlayarak bu konuya ilişkin özel ilgiyle eğitimi gereklidir.

Oluşturulacak gönüllü çalışma kampları, imece kampanyaları ile koruma pratik bir şekilde öğretilip aynı zamanda eğitsel bir döngü de yaratılabilir.

Koruma bilgi ve felsefesi; mimarların, arkeologların ve tarihçilerin tekelinden çıkarılarak kent plancılarına, politikacılara, müteahhitlere, iş çevrelerine kadar genişletilmelidir.

3. İlke: *Yeterli ve yeni finans mekanizmaları ve ortaklıkların gerekliliği.*

Sorun: Koruma politikalarının uygulanmasında yeterli ve yeni finans mekanizmalarının bulunamaması.

Çözüm: Ulusal, bölgesel, yerel düzeyde koruma politikalarının uygulanmasında devlet kaynaklarının ötesinde özel sektörle oluşturulacak ortaklıklar, yapılarda restorasyonu özendirici vergi ve mali teşvikler, farklı K.D.V. uygulamaları, yapının tümünden onarımı ve restorasyon vakıfları oluşturulması, döner fonlar, uzun vadeli borçlanma, sponsorluk ve bağış sisteminin işletilmesi gibi konular dikkate alınmalıdır.

Kamu kurumları kendi mülkiyetlerinde olan tarihi yapıların bakımına ilişkin sorumluluğu kabul etmelidir.

4. İlke: *Eski el sanatları ve yapı tekniklerinin yaşatılması ve canlandırılması gereği.*

Sorun: Eski el sanatları ve yapı tekniklerinin yaşatılamaması.

Çözüm: Eski el sanatları ve yapı tekniklerinin canlandırılması ve yaşatılması için koruma uzmanlığı eğitimine önem verilmelidir.

Bu eğitim üç ayrı gruba yönelik olarak yapılabilir: zanaat öğrenmek isteyen gençlere ek eğitimle ek beceri kazanmak isteyenlere ve çok özel bir alanda uzmanlık isteyen mevcut zanaatkârlara. Eğitim el sanatlarına ilişkin ticaretin öneminin artması için gereklidir. Yine eğitim, mesleki ve sosyal fırsatlar da yaratacaktır.

5. İlke: *Tarihi ve kentsel dokunun planlamaya temel veri biçiminde katılarak, çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi.*

Sorun: Koruma ve onarım çalışmalarının bütüncül bir yaklaşıma oturtulamaması.

Çözüm: Bütüncül korumanın en temel koşulu koruma ve onarımı (restorasyonu) bir planlama hedefi olarak kabul etmektir. Koruma çalışmalarını yürütecek ekip, disiplinler arası bir ekip olmalı ve ekonomik gelişme, kültür, konut, çevre gibi diğer sektörel planlarla aktif işbirliği içinde çalışabilmelidir.

Kentler açık hava müzesi haline dönüştürülmeden yapılacak restorasyon çalışmaları, yapılarda çağdaş, yaşanabilir bir ortam sunmalı, kamu kuruluşları ise yapının kendi kendini koruyabileceği bir sistem sağlamalıdır.

6. İlke: *Ekonomik kalkınmanın, kentsel mirasın korunmasıyla canlandırılması.*

Sorun: Kentsel mirasın korunmasıyla ekonomik kalkınmanın canlandırılmaması.

Çözüm: Tarihi değerlerin korunması, çoğunlukla kentsel ekonomik canlanma anlamına da gelmektedir. Koruma, kentin çekiciliğini artırır. Eskinin yeniden kullanımıyla, kısmen sanayinin de içinde bulunduğu alanlarda, binaların; konut, otel, iş merkezleri ve benzeri kullanımlara dönüştürülmesiyle ekonomik bir çözüm üretilebilecektir.

Koruma emek-yoğun bir iş olduğundan, işsizliğe de kısmî bir çözüm olup yanısıra enerji, hammadde ve altyapıdan da tasarruf sağlayacaktır.

3.1.4.5. Konut

Avrupa kentsel şartına göre konut, bireye ait kişisel bir mekân olup, ikamet edenin kentsel varlığının temel simgesi, toplumun temel yaşama birimidir.

Konut edinmeye ilişkin hakların İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 25. maddesinde yazılı olduğu belirtilmektedir. Bu şartta konutun, insanın yaşamında sahip olmak için en büyük bedeli ödediği harcama kalemi olduğu, çalışma, dinlenme, ulaşım ile birlikte kent yaşamının temel öğelerinden biri olduğu dile getirilmektedir.

Konut konusunda, şartın 6 başlık altında toplanabilecek ilkeleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır:

1. İlke: *Konutta bireyin mahremiyetinin olması.*

Sorun: Konutta bireyin mahremiyetinin ve güvenliğinin sağlanamaması.

Çözüm: Konut, bireyin mahremiyetinin ve güvenliğinin sağlandığı tek yerdir.

Yerel yönetim yasaları; hane mahremiyetini mutlak sağlayacak, haneyi kamu ve özel kuruluşların tecavüzünden koruyacak, program ve kampanyalar düzenleyerek kişi başına oda oranının olabildiğince 1 (bir)'e yaklaşmasını temin edecek; ses, ayırıcı duvarlar, dış görünüş ve gözden uzak olma vb. standartların oluşturulup uygulanmasını göz önüne alacak şekilde düzenlenmelidir.

2. İlke: *Her insan ve ailenin, güvenli, sağlam bir konut edinme hakkı.*

Sorun: Konutların yeterince güvenli, sağlam ve sıhhi şartlara uygun olmamaları.

Çözüm: Kişilerin günlük yaşamlarını sürdürdükleri, enerji ve kuvvet topladıkları, fiziksel sağlıkları açısından önemli olan konutlar emin ve güvenli olmalıdır.

Yerel sağlık, güvenlik ve barınma birimleri ile işbirliği yapılarak yapılarda güvenlik standartları oluşturulup uygulanmalı, sıhhi olmayan yapılara ilişkin envanterler derlenerek

yapıların yıkılması, yeniden yapılması ya da onarılmasına karar verilmelidir. Aynı zamanda konutların doğal tamamlayıcısı olan bahçeler, yeşil alanlar da bu konunun içerisinde yer almalıdır.

3. İlke: *Yerel yönetimlerin konutta seçenек, çeşitlilik ve ulaşılabilirliği arttırması.*

Sorun: Yerel yönetimlerin konut üretiminde çeşitlilik sunamamaları.

Çözüm: Kentler ve yerel yönetimler; dengeli bir toplum için çeşitli biçim ve standartta tüm ihtiyaçlara cevap verebilecek bir yaşam çevresi ve konut stoğu içeren geniş barınma seçeneği sunmalıdır.

Konut arzı, kişi ve ailelerin değişen yaşam tarzları ve sosyo-ekonomik koşullarına göre değişen ihtiyaçlar ile uyuşmalıdır.

Yerel yönetimler konut üretirken veya konut üretimini özendirirken yer seçimi ve alıcının statüsüne göre çeşitlilik sunabilmeli ve bu pazarda oluşabilecek yetersizliklere müdahale edebilmelidir. Kişi ve ailelerin rahatlıkla konut değiştirebilmesi olanakları sağlanmalı gayrimenkul alım satımlarında vergiler azaltılmalı, kira kontratlarında sürelerle ilgili kolaylıklar sunulmalıdır.

4. İlke: *Sosyal ve ekonomik olanakları kısıtlı olan kişi ve ailelerin haklarının, yalnızca pazar mekanizması koşullarına terk edilmemesi.*

Sorun: Konut politikalarının yerel yönetimlerin yetkisinde olmaması.

Çözüm: Pazar ekonomilerinde ev sahipliği kişilerin mevcut ve süregiden ödeme gücüne bağlı olduğundan barınma hakkı elde edebilmek, bazı insanlar için (yaşlı, muhtaç, işsiz, özürü vb.) zordur. Bu insanlar için kolaylaştırıcı tedbirler alınmalıdır. Bunun için temel olarak konut politikaları, sosyal hedeflere ulaşmak için doğrudan müdahalede bulunabilmeyi ve özel sektörü bu konuda özendirmeyi de içerecek biçimde yerel yönetimlerin yetkisinde olmalıdır.

5. İlke: *Yerel yönetimler tarafından, ev sahibi olabilme ve kullanım süresi güvencesinin sağlanması.*

Sorun: Kişilere ev sahibi olabilme ve kullanım süresi güvencesinin sağlanamaması.

Çözüm: Yerel yönetimler, kişilerin uygun fiattan ev sahibi olabilmeleri için tüm olanaklarını kullanmalıdır. Bu konuda yasalardan destek almalıdır.

Barınma hakkı, yerel toplumun bir parçası olabilme hakkı demek olduğundan, uzun vadeli güvenceyi de gerektirmektedir. Bunun yasalarla sağlanması gerekmektedir.

Yerel yönetimler bireyleri ve kiracı derneklerini, konut yönetimine katılımında ve değişik konut modellerini oluşturmada teşvik etmelidir.

6. İlke: *Eskimiş konut dokusunun yenilenmesi bedelinin, buralarda oturan sosyo-ekonomik seviyesi düşük gruplara yüklenmemesi.*

Sorun: Kent merkezlerinde eskiyen yapılarda oturanların, buraların onarımı ve yenilenmesinden sonra oluşan değer artışını karşılayamadıkları için yaşadıkları yeri terk etmeye zorlanmaları.

Çözüm: Yerel yönetimler onarımlarla ilgili konut programlarını, gerekli finansal kaynaklarıyla birlikte oluşturmalı, böylelikle bölgenin genel iyileştirilmesinden mevcut sakinlerin zarar görmek bir yana fayda sağlanmasını temin etmelidir.

3.1.4.6. Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi

Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa kentlerinde uyuşturucu kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan suçların çok yükseldiğini öne sürmektedir. Şartta, "bir yerleşimin gerçek anlamda yerleşim olma hakkını elde etmesi için, yaşayanların güvenliği garanti altına alınarak suç korkusu azaltılmalıdır," denilmektedir.

Kent güvenliğinin sağlanması konusunda, şartın 8 başlık altında toplanabilecek ilkeleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır:

1. İlke: *Net bir güvenlik ve suç önleme politikasının alınacak önlemlere, kanuni yaptırımlara ve müşterek desteğe dayandırılması.*

Sorun: Suç konusunda izlenecek politikaların oluşturulamaması.

Çözüm: Suçun sebeplerine göre çözümlerin çeşitlendirilmesi ve koordinasyonu sağlanmalıdır. Bu da yerel düzeyde seçilmişlerin temsilcileri, resmi görevliler, polis kuvvetleri, hukukçular, sosyal danışmanlar ve birliklerin işbirliğini içeren yapıların oluşumunu gerektirmektedir.

Suçun cezalandırılmasını takiben, suçlunun yeniden kazanılması ve mağdurun haklarının tazmin edilmesini sağlayacak süreçler oluşturulmalı ve hayata geçirilmelidir.

2. İlke: *Yerel güvenlik politikasının, güncellenmiş kapsamlı istatistik ve bilgilere dayandırılması.*

Sorun: Yerel güvenlik politikalarının detaylı suç istatistiklerine dayandırılarak oluşturulamaması.

Çözüm: Detaylı suç istatistikleri oluşturulması (suçun işlendiği zaman ve mekânın saptanması, sabıka kaydının araştırılması vb.), mağdur anketleri ve bu kişilerin oluşturdukları birlikler, sosyal danışmanlar ve eğitim danışmanlarından alınacak güncellenmiş raporlar aracılığıyla sağlanmalıdır.

Böyle bir mekanizma, yerel yönetimlere ve yerel suç izleme servislerinin çalışmalarına da temel oluşturabilecektir.

3. İlke: *Suçun önlenmesinin toplumun tüm üyelerini ilgilendirmesi.*

Sorun: Suçun oluşumunda birinci etken olan sosyal yabancılaşma (özellikle belli bir kültürle, aileyle, okulla, toplumla bütünleşmemiş gençler) ve bunun getirdiği suç oluşumları.

Çözüm: Kentsel çevreyi iyileştirici önlemlerle birlikte, gençlere sağlık, eğlence, eğitim, istihdam konularında olanaklar yaratmak, suç oluşumuna karşı alınacak tedbirler arasında sayılabilir.

Toplumda birtakım zorluklarla karşı karşıya olan kesimlerin ekonomik açıdan

kentle bütünleşme, konut yetersizliği gibi sorunlarına bütünleştirici ve detaylı yaklaşımlarla özel çözümler üretilmelidir.

4. İlke: *Etkili bir kent güvenlik politikası için; emniyet güçleri ve yerel halkın yardımlaşması.*

Sorun: Toplumda etkili bir güvenlik politikası oluşturulamaması.

Çözüm: Emniyet güçleri, güvenlik etkisini artırabilmek için; toplumun tüm faal birimleriyle gerekli koordinasyonu oluşturarak, kent sakinleri ve temsilcileriyle iyi bir diyalog geliştirilmelidir. Bu koordinasyon ve diyalog için, ortak çalışmayla yerel izleme birimleri oluşturulup, yeni yöntemler geliştirilmelidir. Bunlar özellikle belli yer ve zamanlarda devriyelerin gezmesi; gençleri hedefleyen eğitime yönelik çabalar; hukuk otoritelerinin konuyla ilgili katkılarının sağlanması; kamu kurumlarının ve kent sakinlerinin hırsızlığı önleyici tedbirler geliştirmesi, yapıların yeni teknolojilerle korunması ve mahallelerde devriye bulundurulması gibi konularda uyarılması, özel güvenlik güçlerinin faaliyetlerinin desteklenmesi ve sosyal servis ve benzeri kuruluşlara gelen telefon şikayetlerinin ciddiyetle anında takibi gibi önlemleri kapsamalıdır.

5. İlke: *Uyuşturucu karşısı yerel politikanın oluşturulması ve uygulanması.*

Sorun: Suçun oluşumuna yol açan uyuşturucu bağımlılığının önlenememesi.

Çözüm: Uyuşturucu satıcılarının yakalanması, toplumda uyuşturucu talebini en aza indirecek yapılanmanın sağlanması gereklidir.

Sağlık ve sosyal servis danışmanlarıyla ortak çalışacak uzman bir birim, yapacağı ön araştırma veya durum tespiti ile özellikle okul içi ve dışında gençlere yönelik uyarı programları geliştirmelidir.

Kişilerle tek tek temasa geçebilen ilgili personelin ve özellikle öğretmenler, gençlik danışmanları ve sosyal danışmanların eğitimine özen gösterilmelidir. Şırınga ve uyuşturucu muadili diğer ilaçların satışında özel koşullar getirilmelidir.

6 İlke: *Suçların tekrarını önleyici programlar ve hapis cezaları yerine alternatif çözümler üretilmesi.*

Sorun: Cezaevi tecrübesinin yeniden suç işlemeye yol açması.

Çözüm: Suçluyu topluma geri kazandırıp yeni suçları önlemek için, alternatif cezalandırma sistemlerinin geliştirilmesi gereklidir.

Cezaevlerine alternatif olarak, suçlunun cezaevi dışında arazide veya toplum hizmetlerinde çalıştırılması, suçluların gözaltı ve savunma süreçlerini, suça maruz kalmış kişilerin zararlarının tazmini ile birlikte düşünülmesi, cezaevleri ve yerleşimler arasında olumlu ilişkiler kurulması (kültür ve eğitim faaliyetlerini cezaevine sokmak, toplumu suçlunun serbest bırakılmasına hazırlamak gibi) yöntemler denenmelidir.

7. İlke: *Yerel güvenlik politikasının temel unsuru olarak mağdurların kulanması.*

Sorun: Suçla karşılaşan mağdurlara yeterince destek sağlanamaması.

Çözüm: Suçla karşılaşanlara yapılacak yardımlar, destek programlar, kamu veya toplum tarafından ortaklaşa oluşturulmalıdır. Mağdurlara gerekli destek ve rehberlik hizmetlerini sağlayacak özel birimler oluşturulmalıdır. Emniyet ve mahkemelere yansıyan şikayetler sürekli izlenerek ilgili bilgilerin anında iletilmesiyle, tanıklığı teşvik ve kolaylaştırıcı düzenlemelerle mağdurlara destek sağlanmalıdır.

8. İlke: *Suçların önlenmesine öncelik verilmesi ve buna bağlı mali kaynakların yaratılması.*

Sorun: Kentlerdeki suç oranının düşürülmesi için gerekli mali kaynakların oluşturulmaması.

Çözüm: Yerel yönetimlerce bu konuda gerekli mali kaynaklar aktararak oluşturulan fonlar; suçu önlemek üzere koordine edilmiş birimlere, yeni yöntem ve tekniklere, uyuşturucu karşıtı politikaların oluşturulmasına, suçun tekrarını engelleyecek programlara ayrılmalıdır. Mağdurlara yardım edilerek cezaevlerine alternatif yaklaşımlar gibi projelerde kullanılmalıdır.

3.1.4.7. Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-ekonomik Bakımdan Engelliler

Avrupa Kentsel Şartı her kentlinin en temel hakkının, kentteki tüm sosyal aktivite ve olanaklara, yaş, ırk, bedensel ve zihinsel kabiliyetlerine bakılmaksızın, kendi özgür iradeleriyle erişebilme hakkı olduğunu belirtmektedir.

Şartta, özel engelli kişilerin temel kişilik haklarını kullanabilmelerinin, diğer kent sakinlerinin anlayış ve rehberliği ile mümkün olduğu ileri sürülmektedir.

Kentlerdeki özürlü ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler konusunda, şartın 5 başlık altında toplanabilecek ilkeleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır:

1. İlke: *Kentlerin herkesin her yere erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanması .*

Sorun: Özürleri ya da engelleri ne olursa olsun tüm insanların kentteki her yere erişememesi.

Çözüm: Bütün ticari, idari ve kamu binaları; sosyokültürel, spor, sağlık ve dini faaliyetler; sokaklar, kamu alanları, kültürel, sosyal ve diğer aktivitelerin hepsi, özürleri ya da engelleri ne olursa olsun tüm yurttaşlar için erişilebilir olmalıdır.

Olabilirdiğince bebeklere yüzme, özürlülere spor yapma, çocuklara kütüphanelerde okuma imkanı sağlanmalı, veya belli zaman aralıkları bu gruplara tahsis edilmelidir.

Birtakım ortak yapıların ve ayrıcalıklı alanların kullanımı bazı kullanıcılar için rahatsızlık ve engelleyici bir ortam yaratmamalıdır.

Kamu ve yarı kamu hizmet personeli, çeşitli engellerinden dolayı sıkıntı çeken yurttaşlarla ilgilenmek ve yol göstermek için eğitilmeli, toplum üyeleri bilgilendirilerek engelli kişilerle bütünleşmeleri için gerekli politikaların geliştirilmesi sağlanmalıdır.

2. İlke: *Özürlü ve engellilere ilişkin politikaların hedef gruplar için aşırı himayeci değil, toplumla bütünleştirici olması.*

Sorun: Özürlü ve engellilere, karşıt grupların oluşmasına, gruplar arası ilişkilerin bozulmasına yol açan aşırı korunaklı bir çevre politikasının izlenmesi.

Çözüm: Aşırı korunaklı bir çevre yerine çocukların, yaşlıların, özürlülerin çevreleriyle uyum içinde, diğer tüm kentlilerle birlikte, toplum hayatının günlük yaşantısına katılımlarını sağlayacak tedbirler alınması gerekir.

3. İlke: *Özürlüler ve azınlıkları temsil eden derneklerin kendi aralarındaki işbirliği ve dayanışması.*

Sorun: Özürlüler veya azınlıklara sağlanacak hizmet kalitesinin düşüklüğü.

Çözüm: Özürlü ve azınlıkları temsil eden onların toplumla bütünleşmelerini teşvik eden, haklarını koruyan dernekler kendi aralarındaki ve sorumlu diğer kurumlarla gerçekleştirdikleri fikir alışverişlerini belirli bir düzen içinde devam ettirmelidir. Fikir alışverişi, projelerin tasarım sürecinde de gerçekleştirilmelidir. Bu fikir alışverişinde kentsel çevre bir bütün olarak planlama kapsamında değerlendirilmelidir.

4. İlke: *Evler ve işyerlerinin özürlü ve engellilere uyarlanabilir biçimde tasarlanması.*

Sorun: Fertlerin kendilerini mahalleler, konutlar ve işyerlerinde rahat ve güvende hissetmemeleri.

Çözüm: Gençler için buluşma yerleri ve oyun alanlarında güvenlik ve mahremiyet sağlanmalı, yeni buluşma yerleri oluşturulmalı, yaşlılar için tecrit, güvensizlik, ulaşım güçlüğü gibi durumların azaltılması, rehberlik hizmetleri sağlanması, yavaş veya güç yürüyen, duyma veya görme özürlülerin fiziksel özürlerini azaltıcı teknolojik araçların geniş kullanımı sağlanmalıdır.

5. İlke: *Seyahat, iletişim ve kamulaşımının tüm insanlar için erişilebilir olması.*

Sorun: Toplumun bazı grupları için (yaşlılardan, bedensel veya zihinsel yeteneklerinden, dil bilgisi ve yerel geleneklerden kaynaklanan engelleri olan gruplar v.b.) seyahat ve iletişim sorun olmaktadır.

Çözüm: Bu bireylerin değişik olanak ve faaliyetlerden yararlanması sağlanmalıdır. Örneğin evrensel resimli anlatımlar, tercüme, yaya ve bisikletliler için yollarda uygun işaretlemeler, azınlıkların için yoğun olarak dilin pratik kullanımı konusunda eğitim ve yeni, etkili kullanıcı-uyumlu danışma sistemleri kullanılması teşvik edilmelidir.

3.1.4.8. Kentsel Alanlarda Spor ve Boş Zamanları Değerlendirme

Avrupa Kentsel Şartına göre spor ve boş zamanları değerlendirme oldukça geniş bir fiziksel aktivite yelpazesini kapsamaktadır. Bunların başlıcaları; hafif egzersizler, oyun hedefli ve performansı artırmaya yönelik egzersizler ile sistemli bedensel çalışmalardır. Şartta bu tür faaliyetlerin toplum yaşamındaki önemi belirtilerek, iletişim olanaklarını arttırdığı, gençleri yönlendirerek sosyal yaşama yabancılaşmaya engel olduğu vurgulanmaktadır ve herkesin ilgi alanları ve kabiliyetleri yönünde spor faaliyetlerine katılma hakkı olduğu anlatılmaktadır.

1. İlke: *Tüm kent sakinlerinin, eğlence, dinlenme ve spor faaliyetlerinde yer alma hakkı.*

Sorun: Toplumdaki tüm insanların spor alanları ve spor faaliyetlerine ulaşamamaları.

Çözüm: Yerel yönetimler “herkes için spor” şartı (sport for all charter) yaklaşımları doğrultusunda kişilerin sosyoekonomik durumlarına, yaşlarına ve etnik kökenlerine bakılmaksızın, tüm insanların spor alanlarına ve spor faaliyetlerine ulaşımını sağlama sorumluluğunu göz önüne alarak:

- Birçok kent sakininin spor faaliyetlerinde yer almasını engelleyen, sosyal, ekonomik ve yapısal zorlukları ortadan kaldırmalıdır.
- Spor faaliyetlerine katılımda, özellikle gençler, kadınlar, yaşlılar, etnik azınlıklar, işsiz ve az ücretliler gibi grupları hedefleyen ve bunların özel ihtiyaçlarına cevap verebilecek özel programlar, antrenmanlar vb. araçlar geliştirmelidir.

- Yerleşim bütününi kapsayacak şekilde temel spor faaliyetlerini yaygınlaştırmalıdır.
- Bir bütün içinde kolayca ulaşılabilen, toplum alışkanlıklarına ters düşmeyen, yerel nüfusun rahatça kullanabileceği, küçük boyutlu spor aktiviteleriyle toplumsal bütünlüğü artırarak, suç ve vandalizmi azaltmalıdır.
- Oluşturulacak olan spor faaliyetlerinin, diğer ticari sektörler ve gönüllü kuruluşlar tarafından oluşturulmuş alanlarla birbirini tamamlayıcı olmasını sağlamalıdır.
- Önerilen ve mevcut kentsel alanlarda eğlence ve dinlence faaliyetlerini geliştirmek ve teşvik etmek için açık alanlar, ağaçlı alanlar, oyun alanları, çim sahalar, tenis kortları, atletizm parkurları ile buz pateni sahaları, oyun ve yüzme havuzları, gezinti yolları v.b. oluşturmalıdır.

2. İlke: *Spor alanlarının sağlıklı ve güvenli olarak tasarlanması.*

Sorun: Spor alanlarının toplumun her kesimine sağlıklı ve güvenli katılımı sağlayacak unsurları taşımaması.

Çözüm: Kentsel spor alanları, çevre binalar ve kent görünümüyle bulunduğu mekâna anlam kazandıracak uyuma sahip olmalıdır. Bu alanlardaki binaların konumu ve biçimi, kullanıcıların ve idarecilerin gereksinimlerini karşılayabilmeli, spor alanları (futbol sahaları vb.) seyirci can güvenliğini garanti ederek, suç ve şiddeti azaltacak şekilde tasarlanmalıdır. Büyük spor alanlarının tasarımları ve organizasyonları sonrasında bunlara ek olarak düzenlenmiş diğer yapıların yeni kullanımlara dönüştürülebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

3. İlke: *Her kent sakininin kişisel potansiyelleri doğrultusunda istediği sporu yapma hakkı.*

Sorun: Spor faaliyetlerinde becerilerini arttırmak isteyen yetenekli sporcuların ihtiyaçlarının bilinmemesi ve karşılanmaması.

Çözüm: Spor faaliyetlerinde becerilerini arttırmak isteyenlerin ihtiyaçları, bu işi hobi olarak yapanlardan daha farklı olduğundan, geçimlerini buradan sağlayan yetenekli

kişilere, spor federasyonlarıyla birlikte, yarışma ve eğitim ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeterli alet ve donanımına sahip uygun spor ortamları tasarlanmalıdır. Bunların, eğitimi, idman ve müsabaka programlarıyla desteklenmelidir.

3.1.4.9. Yerleşimlerde Kültür

Avrupa Kentsel Şartı'na göre yerel ve bölgesel yönetimler, güzel sanatlar ve eğlence faaliyetlerinin hazırlıklarında, kültürel aktivitelerin tanıtımında ve kültürel demokrasiye erişimde önemli bir yere sahiptir.

Bir yörenin kendine has coğrafyası, topografyası, iklimi ve yaşam koşulları, yaşayanların yöreyle bütünleşmelerini sağlayacak özgün kültürel karakteri oluşturmaktadır.

Kültürel politikaların ekonomik ve sosyal kalkınmaya da katkısı vardır.

Bu nedenlerle yerel ve bölgesel yönetimler, yerleşimin geleneksel, kültürel özellikleri ve nüfusun kültürel karakteri ışığında, kültürel politikaları hazırlama ve uygulama kapasitesi ve hakkına sahip olmalıdır.

Yerleşimlerde kültür konusunda Şart'ın 6 başlık altında toplanabilecek ilkeleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır:

1. İlke: *Tüm kent sakinlerinin kültürel faaliyetlerden faydalanma hakkı.*

Sorun: Kültürel faaliyetlerin elit ve imtiyazlı küçük grupların inisiyatifindeki bir faaliyet olarak kabul edilmesi.

Çözüm: Kültürel faaliyetler tüm bireyleri ilgilendirir. Tüm sosyal grupların yaratıcılık ve hayal güçlerini teşvik için bir araç olarak görülmelidir. Kültürel demokrasinin evrensel olduğu bilinmelidir. Konu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 27. maddede belirtilmiştir.

2. İlke: *Yerleşimlerin kültürel oluşumunun, ekonomik ve sosyal gelişmeye katkısı.*

Sorun: Ekonomik gelişmede kültürel politikaların öneminin anlaşılabilmesi.

Çözüm: Kültürel politikalar ekonomik gelişmeyi ve toplum bilincinin oluşmasını teşvik ettiğinden bunların küçük yaşlardan başlayarak eğitimin vazgeçilmez bir parçası olduğu kabul edilmelidir.

3. İlke: *Güçlü bir bağ olarak, farklı milliyet, bölge ve ülke halkları arasındaki kültürel alış-veriş.*

Sorun: Kültürel tecrübelerin diğer yerleşimlere aktarılmasının bilincinde olunmaması.

Çözüm: Kültürel tecrübeler aktarılmakla karşılıklı saygın ve anlayışın artacağı ilkesi benimsenmelidir.

4. İlke: *Kültürel gelişim ve gerçek bir kültürel demokrasi için, yerel yönetimlerin, toplum birimlerinin, gönüllü kuruluşların ve özel sektörün artan dayanışma gereksinimi.*

Sorun: Kültürel gelişimin destekçisi olan kurum ve kuruluşların sayısının azlığı.

Çözüm: Yerel yönetimler çeşitli yöntemlerle (mali teşvikler vb), sanatsal ve kültürel faaliyetleri himaye eden ticari kuruluşların arttırılmasına ve özendirilmesine yardımcı olmalıdır. Kültürel yeniliği hedefleyen mahalle topluluklarına, buradaki toplum birimlerinin sorumluluk ve faaliyetlerini artırarak azami desteği vermelidir.

5. İlke: *Kültürel çoğulculuğun (çeşitlilik), yenilikleri ve yenilikçi denemeleri öngörmesi.*

Sorun: Kültürel aktivitelerin yalnız organize ve kurumsallaşmış yapılardan oluşması.

Çözüm: Kültürel aktiviteler yalnız, organize ve kurumsallaşmış yapılara dayandırılmamalıdır.

Başarılı bir kültürel gelişim, toplumun çeşitli gruplarının (gençler, göçmen topluluklar vb.) gereksinimlerini karşılamayı ve dayanışmasını hedeflemelidir.

6. İlke: *Yerel yönetimlerce dengeli biçimde tesis edilmiş kültürel turizmin, toplum üzerindeki olumlu etkisi.*

Sorun: Yerel yönetimlere katkısı bilinen kültürel turizmin olumsuz etkileri.

Çözüm: Avrupa'da giderek gelişen bir endüstri dalı olan tarihi yerleşimlere, kültür-sanat faaliyetlerine artan sayılarda ziyaretçi çeken kültürel turizm faaliyetlerinden yeterince yararlanmak ve oluşabilecek olumsuz etkilerinden kaçınmak için, yöre halkını, özel sektörü, turizm sektörünü ve yerel yönetimleri kapsayacak bir kültür ve turizm yönetim planı geliştirilmelidir.

3.1.4.10. Yerleşimlerde Kültürlerarası Kaynaşma

Avrupa Kentsel Şartına göre kültürel zenginliği olan (çok kültürlü) bir kent toplumu oluşturabilme, kişinin yaşadığı toplumun aktif ve gerçek bir üyesi olabilmesiyle mümkündür. Çoğunlukla farklı dil, gelenek, kültür ve inanca sahip göçmen ve azınlıklar, toplumca kolay benimsenmemektedir. Bu kişilerin yaşamlarında dışlanmışlığın, korkunun ve düşük standartlı bir yaşamın var olduğu görülmektedir.

Şartta yerel yönetimlerin devlet tarafından kendi adlarına geliştirilen göçmen politikaları üzerinde söz sahibi olmamalarına rağmen, göçmenlerin barındırılması, eğitimi ve sağlık sorunları ile diğer sorunlarıyla başa çıkmak zorunda olduğu belirtilmektedir.

Kültürlerarası kaynaşmanın, göçmen toplulukları için kaliteli bir yaşamın anahtarı olduğu gibi, yerel yönetimlerin ve kent bütününe kültürel ve ekonomik zenginliğinin de kaynağı olduğu vurgulanmaktadır.

Yerleşimlerde kültürlerarası kaynaşma konusunda, Şart'ın 5 başlık altında toplanabilecek ilkeleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır:

1. İlke: *Kent politikalarının temel unsuru olarak ayrımcılık karşıtlığı*

Sorun: Ayrımcılık yapılması.

Çözüm: Yerel yönetimler kamu alanlarında (sokaklar, ulaşım, oteller, dükkanlar

vb.), iş eğitimlerinden, okullardan, konutlardan, kültürel faaliyetlerden ve kent yaşamının diğer unsurlarından, ırk ve etnik köken gözetmeksizin herkesin eşit biçimde faydalanmasını sağlayacak, ayrımcılık karşıtı yasaları desteklemeli ve benimsemelidir.

Bu politika yerel yönetim ile mahalle ve toplumsal değerleri savunan diğer ilgili kuruluş temsilcilerinden oluşacak bir heyet tarafından izlenmeli ve yönlendirilmelidir.

Göçmen toplulukları kendi kültürel kimliklerini kabul ettirebilmek için kendi yerel birliklerini oluşturma hakkına sahip olmalıdır.

2. İlke: *Yerel yönetimlerce göçmenlerin, yerel politik yaşama etkin katılımının sağlanması.*

Sorun: Göçmenlerin kamu yaşamına yerel düzeyde katılımlarının sağlanamaması.

Çözüm: Kentlerde yaşamakta olan yerel yönetimleri seçme ve yönetimlere seçilme hakkına sahip olan yabancıların haklarını tanıyan, “Yabancıların Kamu Yaşamına Yerel Düzeyde Katılımına ilişkin Avrupa Konvansiyonu” ilkelerinin hayata geçirilmesi sağlanmalıdır. Yerel mekanizmalar, göçmen topluluklarının kamu bilgilerine ulaşabilirliğini ve topluma danışma süreçlerine katılabilmelerini sağlamalıdır.

3. İlke: *Kentlerde uygulanan kültür ve eğitim politikalarının ayrımcı olmaması.*

Sorun: Kentlerde farklı grupların kabul edilememesi.

Çözüm: Eşitlikçi bir kent toplumunda farklılıklar hoşgörü ortamı içinde kabul edilmelidir.

Azınlık gruplarının kültürel ihtiyaçları kabul edilerek, farklı kültürlere hitabeden ve ırkçı olmayan bir eğitim politikası izlenmelidir. Değişik kültürler ve dinler arasında diyalog ve fikir alışverişine olanak sağlanmalıdır.

4. İlke: *Yerel yönetimlerin iş olanaklarından eşit faydalanmayı sağlaması.*

Sorun: Göçmenlere ancak gizli iş sağlanması ve iş koşullarında eşitsiz davranılması.

Çözüm: Göçmen işçilerin yasal haklarına ilişkin düzenlenmiş olan Avrupa Konvansiyonu'nun göçmenlere iş koşullarında eşit davranılması ilkesi, yerel yönetimlerce benimsenmelidir.

Engelli grupların ekonomik aktivitelerde (işyeri açma vb.) yer almaları teşvik edilmeli, yurttaşlık hakkı kazanmış yabancıların kamu ve yarı kamu görevlerinden kolayca faydalanabilmeleri sağlanmalıdır. Göçmenlere açık iş sağlanmaması konusunda yasaların etkinliği artırılmalıdır. İşverenlerin engelli gruplara iş vermesi teşvik edilmelidir.

5. İlke: *Göçmen topluluklarının, sosyal ve fiziki çevresiyle bütünleşmesi anlamında, kültürlerarası kaynaşma.*

Sorun: Etnik azınlık mahalleleri oluşması.

Çözüm: Konut edinme programları, rehabilitasyon çalışmaları ve kamu hizmetleri ile sosyal ve etnik azınlık mahallelerinin oluşması engellenmelidir.

Azınlıkların gelenek, kültür, yaşam tarzı ve isteklerine karşı açık olunarak değişik toplulukların biraraya gelmesi teşvik edilmelidir.

3.1.4.11. Kentlerde Sağlık

Avrupa Kentsel Şartı'na göre kişilerin bulunduğu sosyal ve fiziksel çevre ile yaşam biçimleri, kentlerde sağlığın başlıca belirleyicileridir.

Şart'ta, yerel yönetimlerin kentsel yaşamın tüm koşullarını gözeterek kamu sağlık politikalarını oluşturmaları gerektiği ileri sürülmektedir. Şart'ta ayrıca sağlık koşullarındaki eşitsizliklerin belirlenerek azaltılmasında, özel sağlık gereksinimlerinin ve engelli grupların isteklerinin karşılanmasında, sağlıklı yaşam çevreleri yaratmada, politik bağlayıcılığın ve taahhütlerin önemi vurgulanmaktadır.

Avrupa Kentsel Şartı'nda kişilerin kendi kendilerine ve birbirlerine yetebilmelerini sağlayacak, hastalık ya da kaza durumlarında bakımlarını üstlenebilecek sosyal kurumlar ve şartların oluşturulmasının önemi de belirtilmektedir.

1. İlke: *Kentsel çevrenin tüm kentlilere iyi sağlık koşulları sağlaması.*

Sorun: Kentsel çevrenin sağlık koşullarına olumsuz etkileri.

Çözüm: Kapsamlı çevre politikaları oluşturularak atıkların yönetimi, hava, su, toprak ve yeraltı kirlenmeleri önlenmelidir. Tehlikeli atıklar tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Doğal ve yapay çevrenin doğal afetlerden etkilenmemesi için önlemler alınmalıdır. Hassas kentsel çevre ve toplulukları sürekli gözetim altında tutulmalıdır. Özürlülere özel hizmetler sağlanmalıdır.

2. İlke: *İyi sağlık koşullarının temini için; kişilerin temel ihtiyaç maddelerinin güvenilir ve sağlıklı biçimde sunumu.*

Sorun: Kişilerin gelişim ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli temel tüketim maddelerinin yeterince bulunamamasından ve güvenilir olmamasından kaynaklanan tüketici şikayetleri.

Çözüm: Tüketim maddelerine kolayca ulaşılması için bu malların kente dengeli bir biçimde arz ve dağıtımının yapılması sağlanmalıdır.

Besin kalite kontrolleri artırılarak, gıda imalathanelerinin ve yiyecek tüketim yerlerinin temizliği kesin yasal hükümlere bağlanmalıdır. Temel kamu ve altyapı hizmetlerinin öncelikli temini ve dağıtımında kesin politik kararlar oluşturulmalıdır.

3. İlke: *Yerel yönetimlerin, toplum kaynaklı sağlık girişimlerini ve katılımları teşvik etmesi.*

Sorun: Kişilerin kendi kendilerine veya birbirlerine yetebilmelerini sağlayan hastalık ve kaza durumlarında bakımlarını üstlenebilecek sağlıklı toplumsal yapıya ulaşamaması.

Çözüm: Mahallelere kadar yaygınlaştırılmış sağlık merkezleri oluşturulmalı, halk sağlığı ile yakından ilgilenen gönüllü grup ve kuruluşlara faal destek sağlanmalıdır. Kentlilerin, sağlık kuruluşları (sağlık ocakları, hastaneler ve poliklinik yönetimiyle ilgili komisyonlar) gibi karar verici ve danışman kurumlarda çalışabilmeleri sağlanmalıdır. Uzman ve gönüllülere, koruyucu hekimlikle ilgili gerekli eğitim verilmelidir.

4. İlke: *Kent sağlığı uluslararası bir önem taşıdığından yerel girişimlerin uluslararası programlarla ortak yürütülmesinin öngörülmesi.*

Sorun: Kent sağlığının uluslararası boyutta irdelenememesi.

Çözüm: Kent sağlığı uluslararası bir önem taşıdığından, her kent geliştirilecek bir ağ içinde, yeni halk sağlığı çalışmalarlarıyla ilgili tecrübe ve bilgilerini değiş-tokuş edebilmelidir. Ortak davranış geliştirerek, sağlıkla ilgili özel politik girişimlerini yasallaştırabilmelidir.

Yerel yönetimlerin, özellikle Dünya Sağlık Teşkilatının (WHO), Avrupa Yerel Çevre ve Sağlık Şartı'na (European Charter for Environment and Health at the Local Level) bağlı olarak geliştirdiği "Herkes Sağlık Stratejisine Dayalı Sağlıklı Kentler" projesi gibi uluslararası çevre sağlık hareketleri teşvik edilmelidir.

3.1.4.12. Halk Katılımı, Kent Yönetimi ve Kent Planlaması

Avrupa Kentsel Şartında; yerel demokrasinin esasları oturtulmadan kişi haklarından söz etmenin yersiz olacağı ileri sürülmektedir.

Mevcut kent yönetimlerinin, genellikle kentliler tarafından anlaşılmaz, zaman yitirtici ve ekonomik olmayan çözümlerin üretildiği mekanizmalar olarak algılandığı anlatılmaktadır.

Halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması konusunda, Avrupa Kentsel Şartı'nın 7 başlık altında toplanabilecek ilkeleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır.

1. İlke: *Yerel politik yaşama halkın katılımını temin için, halkın temsilcilerini özgür ve demokratik olarak seçebilme hakkı.*

Sorun: Yerel demokrasilerde halkın katılım hakkını yeterince kullanamaması.

Çözüm: Yerel demokrasilerde halkın katılım hakkı saklı olduğundan, katılım karar verme yetkisinin seçilmiş temsilcilere aktarılması ile sağlanmaktadır. Bu yetkiler yöre halkının refahı için geliştirilecek politikalar, programlar ve projelerin uygulanması için kullanılmalıdır. Bu hakkın kullanılmasında, siyasal partilerin oluşmasına ve gelişmesine olanak sağlayacak koşullar yaratılmalıdır. Yerel politik temsilciler seçilirken tüm kentlilerin seçime katılma hakları garanti altına alınmalıdır.

2. İlke: *Yerel politik yaşamda etkin bir katılım için halkın yerel, politik ve idari yapılarda belirleyici olması gereği.*

Sorun: Yerel politik yaşamda yönetim mekanizmasının işleyişinde halkın etkin olmaması.

Çözüm: Yerel kamu görevlileri kalıcılık ve iş güvenliği açısından, seçilmiş kişilerle ilişkilerini belli düzeyde tutma eğiliminde olduklarından halk yönetim mekanizmasına katılmamakta ve etkin olamamaktadır

Bu sorunun çözümü için, yerel gönüllü kuruluşların varlığının tanınması, yerel politik yaşamda halk katılımının (yürütme organlarına bağlı olan yönetim kurullarında ve komisyonlarda halk temsilcilerinin görev alabilmesi gibi) kurumsallaştırılması ve yönetim mekanizmalarına işlerliğin (denetim kurulu, şikayet kurulu, şikayet memurları gibi) kazandırılması gerekmektedir.

Yerel seçilmiş temsilciler yalnızca genel bir yetkiye sahip olduklarından, özel bir sorun ya da politika sözkonusu olduğunda referanduma başvurmalıdırlar.

3. İlke: *Toplum geleceğini etkileyecek her tür önemli projede halka danışma gereği.*

Sorun: Halkın seçilmiş temsilciler ve görevliler tarafından uygulanacak tüm kararlardan haberdar olamamaları.

Çözüm: Kent çevresini etkileyecek tüm projeler, seçilmiş temsilciler, ihtiyaç sahipleri ve halk tarafından inceleme ve denetlemeye açık olmalıdır. Bunun gereği olan resmi, yasal kamuya danışma süreçleri oluşturulmalı, danışma süreçlerinde tarafsızlık ilkesi garanti edilmeli, tüm kamu dökümanlarına özgürce erişilebilirlik sağlanmalı, bütün

projeler yerinde tanıtılmalı, resmi ve yerel bültenler yayınlanmalı, yerel yönetim ve kamuoyu arasında köprü vazifesi gören gönüllü kuruluşların önemi kabul edilmelidir.

4. İlke: *Kent yönetimi ve planlamasının, kent karakteri ve özel niteliklerine ilişkin yeterli bilgiye dayandırılması.*

Sorun: Yerleşimler hakkında kararın tek bir birime yada şansa bırakılması.

Çözüm: Yerleşimler bölgesel ilişkiler, konum, nüfus, fiziki sınırlar, çevre, iklim, form, tarih, yapı ve işlevleri itibariyle farklılıklar göstermektedir. Yerleşimlerin korunması ve vurgulanması gereken kimliklerine dikkat edilerek, yerleşimler hakkında karar verilirken, kentin özelliklerini, potansiyelini, aktivitelerini, gelişme kapasitelerini ve kaynaklarını kapsayacak bilgileri içeren ve belirli aralıklarla yenilenerek güncelleştirilen analizler yapılmalı, kararlar bu analizlere dayandırılmalıdır.

5. İlke: *Yerel politik kararların uzmanlardan oluşacak ekiplerce gerçekleştirilecek kentsel ve bölgesel planlara dayandırılması.*

Sorun: Yerel politik kararların sağlıklı verilere dayandırılmaması.

Çözüm: Yerel politik kararlar, kapsamlı güncelleştirilmiş bilgiler ile kent ve bölge planlama uzmanlarından oluşan ekipler tarafından önerilmiş alternatifli, kabul edilebilir seçeneklere dayandırılmalıdır.

Kent planlama bilimi sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına çalışırken, çatışan menfaatleri uzlaştırarak zıtlıkların ahengini, denge içinde koruyabilmelidir. Böyle bir planlama, önerilerin yerindeliğini hesaplayabilecek, gözden geçirebilecek, analiz edecek, uygulamasından sonra ise öneri ve kararların doğruluğunu kanıtlayacak mutlak bir değerlendirme süreciyle (uygulanabilirlik, makro kararlara uygunluk, politik geçerlilik açılarından) birlikte yürütülmelidir.

6. İlke: *Karar verme sürecinin sonucunda ortaya çıkan politik tercihlerin anlaşılabilirliği ve hayatiyeti.*

Sorun: Politik tercihlerin anlaşılabilmesi.

Çözüm: Geçmişle ilgili bilgiler toplanarak, teknik olanaklar ve çözümler araştırılarak öneri alternatifler simülasyonlarla değerlendirilmelidir. Ekonomik koşullar incelenmeli, kaynaklar korumaya alınmalıdır. Bunlardan sonra yapılacak politik otoritelerin tercihleri, tüm toplumu ilgilendirecek ve harekete geçirecek kadar gerçekçi ve kabul edilebilir olmalıdır.

7. İlke: *Gençlerin toplum yaşamına katılımının yerel yönetimlerce sağlanması.*

Sorun: Gençlerin toplum yaşamına yeterince katılımının sağlanamaması.

Çözüm: Yerel yönetimler Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılma Şartı (Charter on the Participation of Young People in Municipal and Regional Life) ilkeleri doğrultusunda, geleceğin kentlilerini erken yaşlarda kent yaşamına katılmaları konusunda teşvik etmelidir.

Bu katılımın sağlanması; iş, konut, çevre, kültür, dinlence, eğitim, öğretim ve sağlık gibi konularda gençlerin özel ihtiyaçlarına yönelik tutarlı sektörel politikaların geliştirilmesi, fırsat eşitliğinin tanındığı kapsamlı yerel gençlik politikalarının oluşturulmasıyla mümkündür.

3.1.4.13. Kentlerde Ekonomik Kalkınma

Avrupa Kentsel Şartı, çalışma yaşına gelmiş bireylerin kent yaşamının sunabildiği çalışma fırsatlarını değerlendirme hakkına sahip olduğunu, bu konuda yerel yönetimlerin kentte ekonomik kalkınmayı teşvik edecek koşulları yaratarak girişimcilere yardımcı olma olanaklarını sağladığını belirtmektedir.

Şart'ta kentsel mekânların, üretim, dağıtım, alışveriş ve tüketim gibi ekonomik dayanaklara sahip olduklarından, ulusal ekonomide önemli bir rol oynadıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca bir kentin ekonomik kalkınmasının kenti kullananların (kent sakinleri, iş ve alışveriş için gelenler, ziyaret edenler, yabancı turistler) hayat standartlarını yükselttiği oranda vazgeçilmez olduğunu ileri sürülmektedir. Kentlerdeki bu kalkınmanın sosyal kalkınma, çevre korunması ile tüm kentsel alanda yaşam kalitesini yükseltme hedefleriyle birlikte düşünülmesi gerektiği anlatılmaktadır.

Kentlerde ekonomik kalkınma konusunda, Şart'ın 5 başlık altında toplanabilecek ilkeleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler aşağıdadır:

1. İlke: *Yerel yönetimlerin kendi yörelerinin ekonomik kalkınmasını temini.*

Sorun: Yerel yönetimlerin kendilerini yalnızca belediye hizmetlerinin uygulayıcısı ve yöneticisi olarak görmeleri.

Çözüm: Kent yapısının ve kenti kullananların beklentilerinin değişmesiyle yerel yönetimlerin kendilerini yörelerinin ekonomik değişim ve kalkınmanın itici bir gücü olarak görmeleri sağlanmalıdır.

2. İlke: *Sosyal ve ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bütünlüğü.*

Sorun: Kentte ekonomik aktivite-sosyal yaşam ilişkisinin kurulamaması.

Çözüm: Yerel yönetimler yalnızca hayat standartlarıyla değil, yaşam kalitesiyle de yakından ilgili olmak zorundadır. Kalkınmanın sonuçları sadece ekonomik değil, yaşam çevresindeki gelişimin göstergeleriyle de değerlendirilmelidir. Bireyin kalkınması sosyo-ekonomik kalkınma planları ve kent yönetiminde önemli unsur olduğundan, bireylerin hayatta değişen ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır.

Ekonomik kalkınma, çevre koruma ve sosyal kalkınma arasındaki dengeyi savunan sürdürülebilir kalkınma, ekonomik kalkınmanın gelişmesinde temel hedef olarak gözetilmelidir.

3. İlke: *Kentin bölge ve yakın çevresinin sosyal ve ekonomik bir parçası olarak değerlendirilmesi.*

Sorun: Yerel yönetim birimlerinin belirli idari sınırlar içinde planlama çalışmalarını sürdürmeleri.

Çözüm: Kent sakinleri belirli idari sınırlar içinde yaşarken yakın veya çevre bölgelerin doğal zenginliklerine ve insan kaynaklarına gereksinimleri olduğu gerçeğini göz önüne almaları gerekir. Planlar yakın çevreyi de içerecek şekilde, ancak onların iç bütünlüğünü bozmadan gelişmeyi sağlayacak, kapsamlı işbirliği olanakları oluşturmaya

yönelik olmalıdır. Dolayısıyla yerel yönetim birimleri ve geniş alanları planlama yetkisi olan üst düzey idari makamlar birlikte çalışmalıdır.

4. İlke: *Üretim, destek ve gelişimi teşvik edecek yeterli altyapının mevcudiyetiyle ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması.*

Sorun: Altyapıda görülen eksiklikler.

Çözüm: Hür tür büyümenin (ulaşım, telekomünikasyon, sosyal ve toplumsal hizmetler vb) altyapı desteğine ihtiyacı olduğundan, kentlerde yeterli altyapı yerel yönetimler tarafından sağlanmalıdır.

Yerel yönetimler mevcut altyapılardaki eksiklikleri tanımlayarak politikalar, öneriler, stratejiler ve programlar biçiminde sosyo-ekonomik kalkınma planlarına yansıtılmalarıdır.

5. İlke: *Kent ekonomisinin büyümesi ve kalkınması için önemli bir etken olan kamu-özel sektör işbirliği.*

Sorun: Yerel yönetimler başta olmak üzere kamu sektörünün ek altyapı ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması.

Çözüm: Kamu sektörünün sorumluluğunda olan altyapıyı kurma, diğer sektörlerle sağladığı yararlar açısından düşünülüp beraberinde ek altyapı ihtiyacı getirdiğinden, yerel yönetimler bunları karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Yerel ölçekte kamu hedeflerine ulaşmada özel sektörün katılımının sağlanması ve kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi gereklidir.

Eğitim ve öğretim programlarında, sosyal faaliyetlerin tesisinde ve kentsel alanlardaki yeniden yapılanmalarda özel sektörle ortaklıklar oluşturulmalıdır.

3.2. Dünya Sağlık Örgütü'nün Sağlıklı Kentlere Yaklaşımı

Dünya Sağlık Örgütü sağlık politikası reformlarında öncü olmuştur.⁷⁵ Başından beri sağlığı yalnızca hastalığın varolmayışı diye tanımlayıp, fiziksel, zihinsel ve sosyal boyutları arasındaki bağlantıyı vurgulamıştır. 1977'de Dünya Sağlık Örgütü toplantıları,

⁷⁵Dünya Sağlık Örgütü 1948 yılında kurulmuştur. Türkiye 1949 yılında 5062 Sayılı Kanun'la ve TBMM onayı ile resmen üye olmuştur.

uluslararası topluluğu ve üye devletleri herkes için sağlık konusunda harekete geçmeye zorlamıştır. Bu zorlama ise Avrupa Bölgesindeki sağlık politikası esaslarının baştan incelenmesine neden olmuştur. 21. Yüzyılda da sağlık konusunda hiçbir ülkenin kendine yeterli olmayacağı, sağlığın geliştirilmesinde uluslararası dayanışmanın zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Sonuçta 1984 yılında üye devletler 38 hedefte bölgesel olarak herkes için sağlık stratejisini benimsemişlerdir. Bunların altısı özellikle önemlidir:

- a. Ülkeler içinde ve arasında sağlık eşitsizlikleri azaltılmalıdır.
- b. Kişilerin fiziksel, zihinsel ve sosyal bakımlardan tam bir iyilik haline ulaşmalarında sağlığı geliştirme uygulamaları ve koruyucu önlemlerin önemi vurgulanmalıdır.
- c. Değişik sektörler, kişilerin sağlığın ön koşullarına ulaşmalarına ve çevresel tehlikelerden korunmalarına yönelik olarak işbirliği yapmalıdır.
- d. Toplum katılımının “herkes için sağlık” hedefine varılmasında şart olduğu anlaşılmalıdır.
- e. Sağlık sistemi, temel sağlık hizmetlerini kişilerin yaşadığı ve çalıştığı yerlerde ulaşılabilir kılmalıdır.
- f. Ulusal sınırları aşan sağlık sorunlarına yönelik olarak uluslararası işbirliği sağlanmalıdır.

“Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölgesi Ofisi (WHO/EURO), Sağlıklı Şehirler Projesini, yerel seviyede herkes için sağlık (HİS) uygulamasını denemek için bir araç olarak başlatmıştır. 1986’da temeli HİS’e dayalı halk sağlığına yeni yaklaşımların pratikte başarılı olacağını göstermek amacıyla 11 şehir seçilmiştir. Genel Sağlıklı Şehirler Hareketi bu başlangıçtan büyümüştür”.⁷⁶

Sağlıklı Şehirler Projesinin fazları, amaçları ve ilkeleri aşağıda ele alındıktan sonra, projenin Türkiye ayağında yapılan çalışmalara kısaca değinilecektir. Daha sonra bu yaklaşımın tanıtımı yapılacaktır. D.S.Ö.’nün sağlıklı kentler yaklaşımı, Sağlıklı Şehirler Projesi olarak ifade edilmektedir.

3.2.1. Sağlıklı Kentler Projesinin Fazları, Amaçları, İlkeleri

Dünya Sağlık Örgütü “Sağlıklı Kentler Projesi”ni uygulamaya koymak ve Avrupa

⁷⁶Dünya Sağlık Teşkilatı Avrupa Bölge Ofisi, Sağlıklı Şehirler Projesi Geliştirmek İçin Yirmi Adım, 1992, (Türkçe Tercüme), s.6.

Bölgesindeki kentlerde, kasabalarda sağlığı, çevre ve yaşam koşullarını geliştirme çabasını güçlendirmek için şehir sağlığı merkezini oluşturmuştur. Bunun üç ana görevi vardır:

- Stratejik ve teknik gelişmeyi sağlamak,
- Ağ ve kapasite yaratmak,
- Yerel etkinlikler için uygulama alanı sağlamak.

Dünya nüfusunun yarıdan fazlasının kentlerde yaşadığı ve kentleşmenin insan üzerindeki etkilerinin yadsınamayacağı gerçeğinden hareketle, DSÖ Şehir Sağlığı Merkezi, Avrupa'daki karar vericilerin gündemlerinde önemli bir yer tutmasını amaçladığı uzun dönemli uluslararası gelişim projesi olarak "Sağlıklı Kentler Projesi"ni başlatmıştır.

Projede iki faz tamamlanmış, üçüncü fazın da sonuna doğru gelinmiştir.

1987-1992 yılları arasındaki dönem I. Faz'dır. Burada ana tema: Sağlıklı bir kent için değişiklikleri yaratacak bir yapılandırmaya gitmektir. 35 ülke sağlıklı şehirler ağına katılmıştır. Sağlığa uygun kentler Milan bildirgesi yayınlanmıştır (1990).

1991 yılında Sağlıklı Kentler Projesinin, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kentlerin sağlık sorunlarının çözümüne yönelik bir yaklaşım olabileceği görüşü hakim olmuştur. Bunu sağlamak için sağlığı herkesin işi haline getirmek amaçlanmıştır. 1992 yılının başlarında Ulusal Sağlıklı Şehirler Ağı yaklaşık 375 kent ve beldeden oluşan bir sayıya ulaşmıştır. Aynı yıl Avrupa'da 200 kent, dünyada 500 kent "Sağlıklı Şehirler Ağı"na dahil edilmiştir.

Bu şehirler ortak bir çabayla politik destek oluşturmak ve bilgi paylaşımı yoluyla politika ve uygulamalarını geliştirmek amacıyla birbirleriyle ve DSÖ Proje Ofisi ile bağlantılıdır.

1993-1997 yılları arasındaki dönem II. Faz'dır. Burada ana tema; sağlıklı halk politikaları ve kapsamlı kent sağlık planları oluşturulmasıdır.

13'ü I. Faz'a dahil olmayan 39 kentin katılımıyla sonuçlanmıştır.

1998-2002 yılları arasındaki dönem III. Faz'dır.

Burada ana tema; sağlıklı kentler görüşünü geliştirmek daha fazla kente yaymak, kentlerarası işbirliğini artırmaktır.

Çalışma planında yer alan en önemli noktalar “hakkaniyet”, “sağlığın sosyal belirleyicileri” ve “fakirlikle mücadele”dir.

Bu fazda iki önemli faaliyet gerçekleştirilmiştir:

Birincisi Haziran 1998 tarihinde yapılan Atina Sağlıklı Şehirler Konferansı’dır. Sonrasında yayımlanan Atina Deklarasyonunu 100’den fazla Avrupa kenti Belediye Başkanı imzalamıştır. Bu deklarasyon, tüm Avrupa kentleri için sağlığın ve sürdürülebilir kalkınmanın açık ve güçlü taahhüdü niteliğindedir.

İkincisi ise Dünya Sağlık Örgütü’nün 48 Avrupa Bölge Komite Toplantısı’dır. Eylül 1998’de Kopenhag’da gerçekleştirilmiştir. Sağlıklı Şehirler Projesinin “herkes için sağlık” hedeflerinin gerçekleştirilmesinde en temel araç olduğu vurgulanmış, projenin desteklenmesi karara bağlanmıştır.

Sağlıklı kentler projesi, mevcut durumunu ele alarak bir kentin durumunun ne olduğu ve sağlıklı kentin ne olması gerektiğinden yola çıkar. Sağlıklı kent bir sonuç değil, bir yöntemdir. Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından 1992 yılında Rio de Janeiro’da “Çevre ve Gelişme” konulu bir konferans düzenlenmiştir. Dünya çevre hareketi açısından bir dönüm noktası niteliğini taşıyan bu konferansta, aralarında Gündem 21’in de bulunduğu beş uluslararası belge imzalanmıştır. Kısa zamanda en tanınmış belge durumuna gelen Gündem 21 “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramını ortaya koyarak bu kavramın dikkate alınmasını sağlamış, insanlığın bir dönüm noktasında bulunduğu saptamasını yapmıştır. Uluslar arasında ve ulusların kendi içinde eşitsizlik, artan yoksulluk, hastalıklar, cahillik ve ekosistemdeki kötüleşmeye dikkat çekerek bir tercih yapılması gerektiğini belirtilmiştir. Ya ekosistemi gözardı eden politikalar sürdürülerek ülkeler arası ve ülke içinde ekonomik uçurumlar belirginleşecek ya da bu eko sisteme duyarsız politikalar değiştirilecektir.

Temel ilke sürekli ve dengeli gelişmenin yanı sıra çevrenin korunmasıdır. Bireyler sürdürülebilir kalkınmanın merkezini oluşturmaktadır. İnsan sağlığı temel öge olarak görülmektedir.

Konferans Yerel Gündem 21 faaliyet planlarında Yerel Yönetimler’i ortak uygulayıcılar olarak tanımlamıştır.

Gündem 21, 21. yüzyılda çevre ve kalkınmayı etkileyen tüm alanlarda hükümetlerin ve tüm bağımsız sektörlerin üstlenmesi gereken görevleri tanımlayan, hükümetler tarafından kabul edilmiş en geniş kapsamlı eylem planıdır.

Dünya Sağlık Örgütü, Sağlıklı Şehirler Projesi, uzun süreli bir uluslararası gelişme projesidir. Amacı; Gündem 21 çerçevesinde ve Herkes İçin Sağlık hedefleri doğrultusunda oluşturulmuş stratejiler ile, kentlerde yaşayan, çalışan, okuyan insanların fiziksel ve sosyal ortamlarını iyileştirici faaliyetlerde bulunarak, yerel düzeyde karar vericiler ve ilgili kuruluşları aktive etmek, sağlık konusunu yöneticilerin, karar vericilerin gündemlerinde birinci madde durumuna getirmektir.

Sağlıklı Kentler projesi ile sağlık alanında var olan düşünme, karar verme modellerinin bireyler, topluluklar, özel/gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimler düzeyinde değiştirilmesi hedeflenmektedir.

D.S.Ö. Sağlıklı Kentler Projesinin yapılandırılmasında üç amaç belirleyici olmuştur:

- Yerel politikacıların “Herkes İçin Sağlık”a desteğini artırmak,
- Sağlıklı toplum politikaları için yeni modeller geliştirilmesini özendirmek,
- Bu yeni modellerin uygulamasını tüm bölgede yaygınlaştırmak.

Sağlıklı Kentler projesinde her üye ülkeye sağlık hedeflerinin, sağlık politikalarının oluşturulmasında, bunların izlenmesinde ve uygulamaların değerlendirilmesinde önemli bir rol düşmektedir.

Sağlıklı Şehir Projesinin hayata geçirilmesinde öncülük ve en önemli görevler:

- Şehirde yaşayan insanlara,
- Yerel yönetimlere,
- Sivil Toplum örgütlerine,
- Resmi/gayriresmi kuruluşlara,
- Medya’ya
- Yerel halk sağlığı çalışanlarına,
- Halk sağlığı uzmanlarına,

- Üniversitelere düşmektedir.⁷⁷

Sağlıklı Şehirler Projesinin 6 ortak karakteristiği vardır. Bunlar:

- **Sağlığa Bağlılık:** Projede herşey sağlığa bağlılık ilkesi üzerine kuruludur. Sağlığın kentteki fert ve grupların işbirliği ile oluşacağı düşünülmüştür.

- **Politik Karar Verme:** Çevre, eğitim, konut, sosyal hizmetler vb. diğer programlar kentlerde sağlığın durumu üzerinde önemli etkenlerdir. Sağlıklı şehirler projeleri, kent meclisinin politik kararlarını etkileyerek bu tür programların sağlığa katkısını güçlendirir.

- **Sektörler Arası Hareket:** Bu terim, sağlık sektörü dışındaki organizasyonların faaliyetlerini sağlığa katkıda bulunacak şekilde değiştirmeleri işlemini tanımlamaktadır. Fiziksel sağlığı kentte bol yeşil alan sağlayarak destekleyen bir kent planlaması, sektörler arası bir hareketin bir örneğidir.

- **Toplum Katkısı:** Kişiler sağlığa, yaşam biçimleri, sağlık servislerini kullanımları, görüşleri ve toplum gruplarındaki çalışmalarıyla katkıda bulunur.

- **Yenilik:** Sektörler arası hareket yoluyla sağlığı geliştirme ve hastalıkları önleme çabaları, sürekli yeni fikir ve metod arayışı gerektirir. Sağlıklı şehirler projesinin başarısı, değişimi destekleyen bir ortamda yenilikler için fırsat yaratabilmeye bağlıdır.

- **Sağlıklı Toplum Politikası:** Sağlıklı Şehirler Projelerinin başarısı sağlık politikalarının kent idaresi içinde etkili olma derecesiyle ölçülür. Projelerin amaçlarına ulaşması evlerin, işyerlerinin, okulların ve kent çevresinin diğer parçalarının yaşam için daha sağlıklı olmaları ile sağlanır. Sağlıklı şehirler projeleri yolu ile teşvik edilen politik kararlar, sektörler arası hareket, toplum katkısı ve yenilikler sağlıklı toplum politikasının oluşturulmasını hep birlikte sağlar.

DSÖ Sağlıklı Kentler Projesi'nin temelinde bugün ve gelecekteki insan sağlığı yer almaktadır.

Gündem 21 ve Herkes İçin Sağlık programları birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir.

⁷⁷ Sağlık Bakanlığı, **Ulusal Sağlıklı Şehirler Ağı**, Ankara, 2002, s.17.

Uluslararası nitelikte olan bu programlar, ülkeler tarafından ulusal, bölgesel ya da yerel düzeylerde uygulanmaktadır. Hem bu programları hem de Atina Deklerasyonunu temel alan Dünya Sağlık Örgütü Sağlıklı Kentler Projesi'nin dört temel ilkesi şunlardır:

- **Hakkaniyet:** Sağlık Hizmetlerinin dağılımında şehirler arasında ve şehir içinde cinsler ile etnik gruplar arasında farklılık olmamasıdır.
- **Sürdürülebilirlik:** Sürdürülebilir kalkınma, eğitim sağlama, altyapıyı geliştirme, iş hayatını destekleme, iş olanakları yaratma (kadın ve erkekler için eşit), sağlıklı ve güvenli çevre sağlama gibi politikaların bileşimidir. Gerek yerel olarak gerekse tüm dünyada her türlü gelişmenin sürdürülmesini amaçlar.
- **Sektörler Arası İşbirliği:** Sağlık herkesin işidir. Birçok sektör birarada çalışır ve birbirinden öğrenirse, sağlık daha etkin olarak gelişir.
- **Dayanışma:** “Herkes İçin Sağlık” hedefleri, global hedeflerdir. Sağlıklı Kentler Hareketinin de globalleşmesi gereklidir. Bu nedenle kentler, bölgeler ve uluslar arasında dayanışma, kaynak, bilgi ve deneyimlerin paylaşılması sağlandığı ölçüde, projenin gücü artacaktır.

3.2.2. Türkiye’de Sağlıklı Kentler Projesi

Türkiye’de Sağlıklı Kentler Projesi çalışmaları 1993 yılında başlamıştır. 1993 yılında Sağlık Bakanlığı ve DSÖ Türkiye Temsilciliği'nin işbirliği ile Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları (UNDP, UNICEF, FAO) ve pek çok ilin Belediye Başkanlarının katılımı ile Ankara’da bir dizi toplantı yapılmıştır.

Temmuz 1994’te İzmir’de, yine Sağlık Bakanlığı ve DSÖ Türkiye Temsilciliği'nin işbirliği ile 20 il Belediye Başkanı, Sanayi ve Ticaret Odası Başkanları, İl Sağlık Müdürlerinin katıldığı uluslararası katılımlı “Sağlıklı Şehirler Türkiye Uygulaması Bilgilendirme Toplantısı” yapılmıştır.

Mart 1995’te Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Ankara ili Çankaya Belediyesi Sağlıklı Kentler Ağı’na katılmak üzere Dünya Sağlık Örgütü’ne başvurmuştur.

Haziran 1998’de Atina’da yapılan Uluslararası Sağlıklı Kentler Konferansı’na, Sağlık Bakanlığı ve Bursa Büyükşehir Belediyesi yetkilileri katılmıştır. Konferans sonrası yayınlanan deklarasyonu Bursa Büyükşehir Belediyesi imzalamıştır.

1999 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından; uygulamalarında herkes için sağlık ve/veya Yerel Gündem 21 ilkelerine uyum gösteren 80 il, projeye davet edilmiştir. DSÖ 2000 yılı sonuna kadar Türkiye’ye 8 şehir kotası ayırmıştır. 2000 yılı ilk yarısında 18 Belediye uygulamalarında Herkes İçin Sağlık ve/veya Yerel Gündem 21 ilkelerine uyum gösterdiklerini bildirmiştir. Temmuz 2000’de Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin adaylığı kabul edilmiştir.

Ağustos 2000’de Sağlıklı Kentler Projesi 5 dökümanı Türkçe’ye çevrilmiştir. 18 Belediyeye proje dökümanları gönderilmiştir. Çankaya Belediyesi ise çeşitli ülkelerin kentleri ile “Çok Şehirli Eylem Planı” çerçevesinde çalışmalarına devam etmektedir. Bu plan, özel bir konuda yerel çalışma yürüten bir grup kentten oluşmaktadır.

Bursa Büyükşehir Belediyesinin adaylığının kabul edilmesinden sonra kalan 7 kotanın doldurulabilmesi için, Sağlık Bakanlığı ve Bursa Belediyesi işbirliği ile Bursa’da Kasım 2000’de 13 belediyenin katıldığı “Proje Bilgilendirme Toplantısı” yapılmıştır.

Toplantı sonrası Bartın, Çankaya (Ankara), Tepebaşı (Eskişehir), Ürgüp (Nevşehir), Yalova ve Yozgat Belediyelerinin III. Faz Sağlıklı Kentler Ağına katılmak üzere proje taahhüt mektupları DSÖ’ne iletilmiştir. Başvurular değerlendirme aşamasındadır.

Eylül 2001 tarihinde 10 ilin katılımıyla Ankara’da “Sağlıklı Şehirler Projesi’nde Tecrübelerin Paylaşımı ve Bilgilendirme Toplantısı” yapılmıştır. Toplantıda, katılan illerle ilgili gelişmeler değerlendirilmiştir. Yine toplantıda, katılan illerin ulusal ağın doğal üyeleri olarak kabul edilmelerine, iki çalışma grubu oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu gruplardan biri Sağlıklı Şehirler Birliği kurulma çalışmalarını, diğeri Türkiye’de Sağlıklı Şehirler Eğitimi’ne yönelik çalışmaları yürütecektir. Her iki grubun çalışmaları devam etmektedir. Türkiye’de Ulusal Sağlıklı Şehirler Ağı’nda şu anda 23 belediye bulunmaktadır.⁷⁸

⁷⁸Bunlar; Bartın, Çankaya (Ankara), Tepebaşı (Eskişehir), Yalova, Ürgüp (Nevşehir), Afyon, Kastamonu, Mardin, Ordu, Sivas, Van, Yozgat, Zonguldak, Bayburt, Kırıkkale Belediye Başkanlıkları ile Bursa, Antalya, Diyarbakır, Gaziantep, İzmir, Kayseri, İzmit, Sakarya Büyükşehir Belediye Başkanlıkları’dır.

Sağlıklı Kentler Projesi'nin yurtiçi koordinasyon görevi Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Bu bünyede ulusal ağ koordinatörü atanmıştır. Yurtdışı koordinasyon görevi Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı'na verilmiştir.

Türkiye'de Sağlıklı Şehirler Projesi'nin gerçekleştirilmesi, Sağlık Bakanlığı'nın bilgilendirme ve koordinasyon çalışmaları çerçevesinde ilgili Belediyenin kendi projesini hazırlaması ve uygulaması esasına dayanmaktadır.

Projeye dahil olan kentler, halkın sağlığını geliştirmek, halkı kendi sağlığından sorumlu olduğunun farkına vardırarak, bireylerin kendisine sunulan hizmetlerin geliştirilmesi için katkı ve katılımını sağlamak, ilgili tarafları harekete geçirmek, kentte halka sunulan hizmetlere ayrılan kaynakların (insangücü, para, zaman) ulusal öncelikler için harekete geçirilmesini sağlamak üzere bir yapı ve metod oluşturacaklardır.

Bunun için eldeki imkanlardan faydalanılarak, kentteki halk, tüm toplum örgütleri, resmi-gayriresmi tüm kuruluşlar, kişiler harekete geçirilecektir. Türkiye Ulusal Sağlıklı Kentler Ağı'nın amaçları:

- Kent sağlığı ve genel halk sağlığının gelişiminde anahtar rol oynamak,
- Sağlıklı şehir hareketi kavramının yayılmasını sağlayarak, kentleri bu harekete katılmaya teşvik etmek,
- Kentlerin karşılıklı olarak bilgi ve deneyimlerini paylaşmalarını sağlamak,
- “Sağlıklı Şehir” stratejilerinin politik, sosyal, ekonomik ve idari planlarda uygulamaya konulmasını sağlamak,
- Sağlıklı şehir hareketine kentler, belediyeler, kasabalar ve köylerden yeni üyeler eklenmesini, yeni destekleyici gönüllü gruplar, araştırma merkezleri, enstitüler, bireyler v.b.'nin kazanılmasını sağlamak
- Uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde “Sağlıklı Şehir” vizyonu yaratmak
- Uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde “Sağlıklı Şehir” hareketinin sürdürülmesini sağlamak.
- Ulusal sağlık politikasını bölgesel ve yerel düzeyde ulusal sağlıklı kentler ağına üye kentlerle paylaşmak, çalıştırmak, bu ağa üye kentlerin ulusal sağlık politikasını yayıcı görev üstlenmesini sağlamak ve yine kentlerin bu politika

ile ilgili yaygınlaşacak şekilde araştırma ve proje üretmesini sağlamak

- Sağlıklı kentler ağı kapsamında sağlığın geliştirilmesi ile ilgili ortak çalışma alanları belirleyerek, ortaklık yaratmak suretiyle, metod ve materyal üretmektir.

Ulusal Sağlıklı Kentler Ağı'nda hedefler:

- 2005 yılına kadar bütün kentlerin yarısında "Sağlıklı Şehir" kavramını tanıtmak
- 2005 yılına kadar Ulusal Sağlıklı Şehirler Ağı'nda üye sayısını 21'e çıkartmak, diğer bir deyişle yedi bölgenin üç ilini bu ağa katmak
- 3. ve 4. faz'da en az 2 ili Sağlıklı Şehir yapmaktır.

Ulusal Sağlıklı Kentler Ağı'nda stratejiler;

- İçişleri Bakanlığı, yerel yönetimler gibi karar vericilerin bilgilendirilmesi,
- Toplum bu konuda bilgilendirilerek katkısı ve katılımının sağlanması,
- Ulusal Sağlıklı Şehirler göstergelerinin belirlenmesi,
- Türkiye Sağlıklı Şehir profillerinin çıkarılması,
- Sağlıklı Şehir Planlarının yapılması konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarca gerekli altyapının oluşturulmasının sağlanması, çalışmaların yapılması için danışmanlık hizmeti verilmesidir.
- Bunu takiben bu konuda gelişmeler izlenip değerlendirilerek, raporlar hazırlanıp ilgili uluslararası birimler bilgilendirilecektir.

3.2.3. Sağlıklı Kentler Proje Tanıtımı

Dünya Sağlık Örgütü Sağlıklı Şehirler Projesi tanıtılırken "21. Yüzyılda Herkes İçin Sağlık Hedefleri"⁷⁹ ele alınmıştır. Bu sırada Avrupa Kentsel Şartı'nda olduğu gibi önce konu başlıkları altında ilkeler ve çözüm önerileri şeklinde bir yaklaşım yerine, hedefler ve çok kısa önerilere yer veren bir yaklaşım benimsenmiştir. Böylece bu projenin tanıtımında Avrupa Kentsel Şartı'ndaki konu maddesi yerine hedeflere yer verilmiştir. Ardından bu hedeflerin ilişkili olduğu sorunlar ve çözüm önerileri şeklinde bir sistematik yaklaşımda bulunulmuştur. Avrupa Kentsel Şartı'nda olduğu gibi her bir hedefin ilişkili olduğu sorunlar tarafımızca tespit edilip, çözüm önerileri özlü bir biçimde sunulmuştur.

⁷⁹Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, Sağlıklı Şehirler Projesi, s.57-58-59.

1. Hedef: *Avrupa Bölgesinde Sağlık Dayanışması*

Sorun: Avrupa Bölgesinde sağlık şartlarındaki farklılıklar.

Çözüm: Avrupa Bölgesinde tüm üye ülkeler arasında sağlık dayanışması yoluyla mevcut farklılıklar 2000 yılına kadar en az üçte bir oranında azaltılmalıdır.

2. Hedef: *Sağlıkta Hakkaniyet*

Sorun: Sağlık hizmetlerine erişilebilirliğin sosyo-ekonomik gruplararası farklılık göstermesi.

Çözüm: Ülkelerde 2020 yılına kadar sosyo-ekonomik gruplar arasındaki sağlık hizmetlerine erişilebilirlik açısından farklılıklar giderilmelidir. Dezavantajlı grupların sağlık düzeylerinin geliştirilmesi sağlanarak ülkeler arası farklılıklar en az dörtte bir oranında azaltılmalıdır.

3. Hedef: *Yaşama Sağlıklı Başlanması.*

Sorun: Bebeklik ve çocukluk dönemlerindeki sağlık hizmetlerindeki yetersizlik. Bebeklerin, çocukların yaşama sağlıklı bir şekilde başlayamaması ve sürdürememesi.

Çözüm: 2020 yılına kadar bebek ölümleri azaltılarak, yeni doğan bebeklerin, çocukların, okul öncesi yaşlardaki çocukların doğumdan itibaren sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri sağlanmalıdır.

4. Hedef: *Gençlerin Sağlığı.*

Sorun: Gençlerin sağlığına yönelik sağlık hizmetlerinin yetersizliği.

Çözüm: Gençlerin toplumdaki rollerini yerine getirebilmeleri, üzerlerine düşen görevleri yapabilmeleri için 2020 yılına kadar daha sağlıklı duruma gelebilecekleri imkanlar sağlanmalıdır.

5. Hedef: *Yaşlıların Sağlığı.*

Sorun: Yaşlıların sağlığına yönelik sağlık hizmetlerinin yetersizliği.

Çözüm: 65 yaş üzerindeki yaşlıların toplumda aktif sosyal rol oynayabilmeleri için, 2020 yılına kadar daha sağlıklı duruma gelebilecekleri imkanlar sağlanmalıdır.

6. Hedef: *Ruh Sağlığının Geliştirilmesi.*

Sorun: Ruh sağlığına yönelik rutin hizmetlerin ve bu konuda sorunları olan insanlara kolayca ulaşabilecekleri hizmetlerin sunulmaması.

Çözüm: 2020 yılına kadar insanların psiko-sosyal iyilik hali geliştirilerek hem ruh sağlığına yönelik rutin hizmetler hem de bu konuda sorunları olan insanların ulaşabilecekleri kapsamlı hizmetler sunulmalıdır.

7. Hedef: *Üreme ve Cinsel Sağlığın Geliştirilmesi.*

Sorun: Toplumda üreme ve cinsel sağlıkla ilgili sorunların varlığı.

Çözüm: 2020 yılına kadar topluma üreme ve cinsel sağlıkla ilgili bilgilendirici eğitim hizmetlerinin verilmesi ve bu konuda ilgili kurumlara düşen görevlerin yerine getirilmesi sağlanmalıdır.

8. Hedef: *Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Azaltılması*

Sorun: Bulaşıcı olmayan hastalıkların yaygın bir şekilde görülmesi.

Çözüm: 2020 yılına kadar başlıca kronik hastalıklara bağlı hastalıkların, sakatlıkların ve erken ölümlerin mümkün olduğu kadar en düşük seviyelere indirilmesi sağlanmalıdır.

9. Hedef: *Şiddet ve Kazalar Sonucu Yaralanmaların Azaltılması.*

Sorun: Şiddet ve kazalar sonucu çok sayıda yaralanma, sakatlanma ve ölüm olaylarının görülmesi.

Çözüm: 2020 yılına kadar şiddet ve kazalar sonucu oluşan yaralanmalar, sakatlanmalar ve ölümlerin azaltılması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

10. Hedef: *Sağlıklı ve Güvenli Fiziki Çevre.*

Sorun: İnsanların yaşadıkları çevrenin sağlıklı ve güvenli olmaması.

Çözüm: 2015 yılına kadar insan sağlığına zarar veren çevre kirliliklerinin uluslararası standartları aşmayacak şekilde azaltılması sağlanmalıdır. Toplumdaki bireyler sağlıklı ve güvenli bir ortamda yaşama olanağına kavuşturulmalıdır.

11. Hedef: *Sağlıklı Yaşam.*

Sorun: Toplumdaki insanların sağlıklı yaşam konusunda bilinçsiz olmaları.

Çözüm: 2015 yılına kadar toplumdaki insanlar, sağlıklı yaşam biçimi konusunda eğitilmek suretiyle bilgilendirilmelidir.

12. Hedef: *Alkol, İlaç ve Tütüne Bağlı Zararın Azaltılması.*

Sorun: Alkol, tütün ve psikoaktif ilaçların bağımlılığa yol açacak insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratması.

Çözüm: 2015 yılına kadar bağımlılığa neden olan tütün, alkol ve psikoaktif ilaçların tüketiminin sağlık üzerindeki olumsuz etkileri belirgin bir biçimde azaltılmalıdır. Bu konuda eğitim verilerek bireyler bilgilendirilmelidir.

13. Hedef: *Sağlıklı Ortamlar.*

Sorun: İnsanların yaşadıkları çevrenin sağlıklı, fiziksel ve sosyal bir ortam oluşturmaması.

Çözüm: 2015 yılına kadar toplumdaki bireyler evde, okulda, işyerinde ve yaşanılan her yerde daha sağlıklı, fiziksel ve sosyal ortamlarda yaşama olanağına kavuşturulmalıdır.

14. Hedef: *Çok Sektörlü Sağlık Sorumluluğu.*

Sorun: Toplumdaki tüm sektörlerin sağlıkla ilgili sorumlulukları konusunda bilinçli olmamaları.

Çözüm: 2020 yılına kadar toplumda yer alan tüm sektörlerin sağlıkla ilgili kendi üzerlerine düşen sorumlulukları kabul etmeleri sağlanmalıdır.

15. Hedef: *Entegre Sağlık Örgütü.*

Sorun: Bireylerin Temel Sağlık Hizmetlerine entegre bir şekilde ve kolayca ulaşamamaları.

Çözüm: 2010 yılına kadar, toplumdaki insanların duyarlı bir hastane sistemi ile desteklenen aile ve topluma dayalı temel sağlık hizmetlerine kolayca ulaşabilmeleri sağlanmalıdır.

16. Hedef: *Hizmette Kalite Yönetimi.*

Sorun: Topluma dayalı hizmet programlarından bireysel hizmet programlarına kadar, toptan kalite yönetimi anlayışının geçerli olmaması.

Çözüm: 2010 yılına kadar topluma dayalı hizmet programlarından bireysel hizmet sektörü yönetiminin, elde edilmek istenen sonuçlara yönelik olması sağlanmalıdır.

17. Hedef: *Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Kaynakların Tahsisi.*

Sorun: Ülkelerde, sağlık hizmetlerinin yeterli ölçüde ve sürekli finansman ve kaynak tahsisi mekanizmalarına sahip olmaması.

Çözüm: 2020 yılına kadar tüm ülkeler için eşit ulaşım, maliyet-etkinlik, dayanışma ve optimum kalite ilkelerini temel alan sağlık hizmetleri sunabilmelerine yönelik, sürdürülebilir finansman ve kaynak tahsisi mekanizmaları yaratılmalıdır.

18. Hedef: *Sağlık Hizmetlerine Yönelik İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi.*

Sorun: Sağlık personelinin ve diğer sektörlerde çalışanların sağlığı koruma ve geliştirmeye yönelik uygun bilgi, tutum ve becerilere sahip olmamaları.

Çözüm: 2010 yılına kadar ülkeler arasında sağlık personelinin ve diğer sektörlerde

çalışanların sağlığı koruma ve geliştirmeye yönelik uygun bilgi, tutum ve becerileri kazanmaları sağlanmalıdır.

19. Hedef: *Sağlıkla İlgili Araştırma ve Bilgi.*

Sorun: Sağlığı destekleyici bilgilere kolayca erişilerek etkin kullanılmasını ve yayınlanmasını destekleyen sağlık, araştırma, bilgi ve iletişim sistemlerinin olmaması.

Çözüm: 2005 yılına kadar ülkelerin, sağlığı destekleyici bilgilerin kolayca elde edilmesi, etkin kullanılması ve yayınlanmasını destekleyen sağlık, araştırma, bilgi ve iletişim sistemlerine sahip olmalarını sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

20. Hedef: *Sağlık İçin Tarafların Harekete Geçirilmesi.*

Sorun: Herkes için sağlık politikalarının uygulanmasında bireylerin, kamu ve özel sektörlerdeki grup ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin yeterli düzeyde faaliyette bulunmamaları.

Çözüm: 2005 yılına kadar herkes için sağlık politikalarının uygulanmasında bireyleri, kamu ve özel sektördeki grup ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerini bir an önce harekete geçirecek mekanizmaların yaratılması gereklidir.

21. Hedef: *Herkes İçin Sağlık Konusunda Politikalar ve Stratejiler.*

Sorun: Ülkelerin bölgesel ve yerel düzeylerde herkes için sağlık politikalarını geliştirmiş olmamaları.

Çözüm: 2010 yılına kadar ülkelerin bölgesel ve yerel düzeylerde herkes için sağlık politikalarını uygun kurumsal altyapılar, yönetsel süreçler ve yenilikçi liderlikle desteklemek suretiyle oluşturmaları sağlanmalıdır.

3.3. Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı

Sağlıklı kentleşme yaklaşımlarından son olarak ele alacağımız Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı, diğer iki yaklaşımdan önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Aslında bir araştırma niteliğindeki çalışmadan ibaret olması nedeniyle yaklaşım olarak nitelenmesi

bile doğru olmayabilir. Ancak ortaya koyduğu kriterler, aynı zamanda yaşanabilir bir kent olmanın önceliklerini de gösterdiği için, ayrı bir yaklaşım gibi aşağıda ele alınmıştır.

3.3.1. W.Mercer'in Yaşam Kalitesi Araştırması Hakkında Genel Bilgi

Herşeyden önce bu yaklaşım, kurumsal bir niteliğe sahip değildir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin, elemanlarına yönelik ücret politikasını tespit ederken, yaşanan kentlerin avantaj ve dezavantajlarına göre farklılaşan ücret dilimleri oluşturmaları sırasında karşılaştıkları zorluklara çözüm getirmesi amacıyla bir özel araştırma şirketine yaptırılan bir çalışmadır.

Bu çalışma iki bölümlüdür. İlk bölümünde toplam yaşam kalitesi, ikinci bölümünde temiz bir çevre açısından kentlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yıllardır tekrarlanan insan kaynakları danışmanı William Mercer araştırmalarının burada değerlendirmeye alınan sonuncusu, 2001 yılına yönelik olarak ve dünya çapında 215 kenti kapsayacak şekilde yapılmıştır. Mercer'in toplam yaşam kalitesi araştırmasında dünya üzerindeki en yaşanılır kentlerin başta Avrupa kentleri olmak üzere Kuzey Amerika ve Okyanusya kıtasındaki kentler olduğu belirlenmiştir.

Bu araştırmada Zürih (İsviçre) dünyadaki en iyi yaşam kalitesine sahip kent olarak ortaya çıkmıştır. Araştırmada New York (ABD) yaşam kalitesinde 100 puanla baz (temel) olarak kullanılmıştır. Bunu Vancouver (Kanada), Viyana (Avusturya) izlemektedir. Avrupa, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki şehirler tablonun üst sınırlarını doldurmaya devam etmektedir. Sidney (Avustralya), Genova (İspanya) 4. sırada, Auckland (Y.Zelanda), Frankfurt (Almanya), Kopenhag (Danimarka) ve Helsinki (Finlandiya) 6. sıradadır. Münih (Almanya) ve Bern (İsviçre) 10. sırada, San Francisco (ABD) 18, Paris (Fransa) 31, Londra (İngiltere), New York (ABD) ve Madrid (İspanya) 41. sıradadır. İstanbul ise 90. sıradadır. Dünyanın en kötü durumdaki şehri Kongo'daki Brazzavilla'dır. Diğerleri Afrika Cumhuriyeti'ndeki Bangvi, Sudan'daki Khartoum, Kongo'daki Pointe Noire'dir.

W.Mercer tarafından yapılan temiz çevre araştırmasında ise, Kanada ve ABD'nin dünya çapında en temiz iki kente sahip olduğu belirtilmektedir. Calgary (Kanada) birinci,

Honolulu (ABD) ikincidir. Helsinki ve Katsuyama (Japonya) üçüncü, Ottawa (Kanada) ve Minneapolis (ABD) dördüncü sıradadır. İstanbul ise 86. sıradadır.

Puanlama temel olarak hava kirliliği seviyesi, atıkların imha ve arıtılması ve kanalizasyon sistemlerine bakılarak yapılmıştır. Bu araştırmada yine New York kenti baz alınarak 100 puan verilmiştir.

En yüksek puan alan kentler, hava kalitesinde de yüksek puan almıştır. Birçok sanayileşmiş kentler araba ve fabrika atıklarından kaynaklanan kirlilikten zarar görürken, bu kentler zarar görmemiştir.

Bununla birlikte kıyası olan kentler kanalizasyon ve atıkların arıtılması için gerekli yapısallığa sahiptir.

Çevresel temizlik açısından en kötü puanlama Mexico City (Meksika)'ye aittir. Kentin coğrafi yerleşiminden dolayı (iki volkanik yüksek merkezi plato arasında) hava kirliliğine maruz kalmaktadır. Trafik ve üretim yerlerinden çıkan duman, bu kapalı havzaya hapsolünmektedir.

Geniş alanları ve düşük nüfus yoğunluklarından dolayı dünyanın en temiz 30 kentinden 13'ü Kuzey Amerika'dadır. Calgary, Honolulu, Ottawa ve Mineapolis ilk sıralarda yer alırken Montreal (Kanada), Vancouver, Atlanta (ABD), Boston (ABD), Lexington (ABD), Washington (ABD) 17. sırayı paylaşmaktadır.

ABD aynı zamanda temizlik açısından düşük puanlı kentlere de sahiptir. Bazı yerlerde atıkların imha ve arıtılmasından dolayı hava kirliliği bulunmaktadır. En düşük puanlı kentlere örnek olarak 128. sırada ve 100 puanla New York, Los Angeles, Detroit (ABD), Miami (ABD), Houston (ABD), Chicago (ABD) örnek verilebilir.

Avrupa'da ise 3. sıradaki Helsinki'yi izleyen Oslo (Norveç), Stockholm (İsveç) ve Zürih (İsviçre) 10. sıradadır. Paris, Londra, Roma (İtalya) gibi Batı Avrupa şehirleri, listenin alt seviyelerinde görülür. Bu şehirler toplu taşıma problemleri ve yoğun ciddi trafik yoğunluğu ile yorulmuş kentlerdir ki bu, hava kalitesinde de zararlı etkiler bırakır. Ayrıca atık imha ve arıtma sistemleri yoğun nüfus baskısı altındadır.

Batı Avrupa'da listenin en alt sırasında yer alan kent ise 196. sıra ile Atina

(Yunanistan)'dır. Hava kirliliğinin solunum rahatsızlıklarına yol açtığı belirlenmiş ve araç kullanımına sınır getirilerek problem hafifletilmeye çalışılmıştır.

Doğu Avrupa Kentleri ise daha alt seviyelerde yer almaya devam etmektedirler. (Örneğin Belgrad (Sırbistan), Moskova (Rusya), Bükreş (Romanya), Varşova (Polonya)).

3.3.2. W.Mercer'in Yaşam Kalitesi Araştırmasının Tanıtımı

Mercer'in araştırma raporları, her bir kent için yapılan çalışmayla üretilmektedir. Mercer'in araştırmasının amacı, iki kentin yaşam kalitesi farklılıklarının objektif, tutarlı ve anlaşılabilir değerlendirmesini sağlamaktır.

Mercer'in gerçekleştirdiği araştırma 39 kritere göre değerlendirilmiş ve hesaplanmıştır. Bunlar; politik, sosyal, ekonomik, çevresel faktörler, kişisel güvenlik, sağlık, eğitim, alışveriş merkezleri, yerleşim düzenleri, ulaşım ve diğer kamu hizmetleri başlıkları altında toplanabilir.

Dünyadaki yaşam standartları geçtiğimiz senelere göre yükselmesine rağmen, kentler arasındaki uçurum halen büyüktür.

Temel yaşam konforları, hijyen ve kişisel güvenlik ana farklılaştırıcılardır ve bunlar çoğu zaman gelişmekte olan ülkelerde öncelikli hususlar olarak yer almamaktadır. Bu arada aradaki uçurumun ekonomik ve politik dengesizliklerle büyümekte olduğu görülmektedir.

Bu 39 kriterin ortaya atılması sırasında her bir faktörün objektif değerlendirmesi yapılmıştır. Başka bir ülke tarafından yönlendirici olmamasına dikkat edilerek, kriterlerin karşılaştırılabilir bir nicelik ifade etmesi sağlanmıştır. Kriterler belirlenirken ulusal, kültürel farklılıklar dışarıda tutularak herkes için uygun olan faktörler karşılaştırılmıştır.

39 anahtar yaşam kalitesi belirleyicisi aşağıdaki kategoriler altında toplanmıştır:

- “ • Politik ve sosyal çevre (politik tutarlılık, suç, yasaların yapıcılığı vb.)
- Ekonomik çevre (kur düzenlemeleri, bankacılık hizmetleri vb.)
- Sosyo-kültürel çevre (sansür, kişisel özgürlükteki kısıtlamalar vb.)

- Tıp ve sağlık değerleri (tıbbi imkanlar ve servisler, bulaşıcı salgın hastalıklar, kanalizasyon, atıkların imha ve dönüşümü, hava kirliliği vb.)
- Okul ve eğitim (okulların standardı vb.)
- Kamu hizmetleri ve ulaşım (elektrik, su, kamu ulaşımı, trafik yoğunluğu vb.)
- Rekreasyon (restoranlar, tiyatrolar, sinemalar, spor ve eğlence vb.)
- Tüketici ürünleri (yiyecek ve günlük tüketim maddelerinin bulunabilirliği, arabalar vb.)
- Barınma (barınma, ev aletleri, ev mobilyaları, bakım servisleri, vb.)
- Doğal çevre (iklim, doğal afetler takvimi vb.)⁸⁰

Burada her bir kriterin ilişkili olduğu sorun, tarafımızca tespit edilerek belirtilmiş ve ardından soruna yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

1. Konu: *Politik ve Sosyal Çevre*

Sorun: Politik tutarlılığın olmaması, suçların artışı, yasaların yaptırım gücünün olmaması.

Çözüm: Politik tutarlılığın sağlanması, suçların önlenmesi ve yasaların yaptırıcı olmasına dönük tedbirlerin alınması gereklidir.

2. Konu: *Ekonomik Çevre*

Sorun: Bankacılık hizmetlerinin etkin olmaması, kur düzenlemelerinin satın alma gücünü gerçekçi bir biçimde yansıtmaması.

Çözüm: Bankacılık hizmetlerinin daha etkin hale gelmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalı, gerçekçi kur politikaları işlenmelidir.

3. Konu: *Sosyo-Kültürel Çevre*

Sorun: Sansürün varlığının toplumun sosyo-kültürel gelişimini kısıtlayacak boyutta olması ve kişisel özgürlükleri kısıtlayan idari düzenlemeler ve uygulamaların sürmesi.

⁸⁰<http://www.mercherhr.com/pressrelease/details.jhtml?idcontent=1009950>

Çözüm: Sansürün, tamamen olmasa bile büyük ölçüde kaldırılması, kişisel özgürlüklerin önünde engel olan her türlü yasal engelin ortadan kaldırılması ve uygulamanın da izlenmesi gerekir.

4. Konu: *Tıp ve Sağlık Değerleri*

Sorun: Tıp, sağlık ve çevreye dönük hizmetlerin yetersizliği.

Çözüm: Tıbbi imkanlar ve servislerin geliştirilmesi, bulaşıcı salgın hastalıklardan korunmaya yönelik önlemler alınması gerekir.

Kanalizasyon sistemlerinin yapılması, iyileştirilmesi, atıkların imha edilerek geri dönüşümünün şartlara uygun olarak sağlanması, hava kirliliğinin önlenmesi alınacak diğer tedbirler arasında sayılabilir.

5. Konu: *Okul ve Eğitim.*

Sorun: Okul ve eğitim standartlarının düşüklüğü.

Çözüm: Okulların yer seçiminden donanımına ve verilen eğitim düzeyine kadar yüksek standartlara kavuşmayı sağlayacak tedbirlerin alınması gerekir.

6. Konu: *Kamu Hizmetleri ve Ulaşım.*

Sorun: Elektrik, su, gaz gibi genellikle kamu sektörü tarafından sağlanan temel malların ve kamu sektörünce düzenlenen trafik ve ulaşım koşullarının yetersizlik ve etkisizliği.

Çözüm: Elektrik, su, gaz gibi temel malların üretimini arttıracak, dağıtımını etkinleştirecek, trafik ve ulaşım koşullarını iyileştirecek her türlü tedbirin alınmalıdır.

7. Konu: *Rekreasyon*

Sorun: Rekreasyon alanları ve hizmetlerinin yetersizliği.

Çözüm: Başta tiyatrolar, sinemalar, spor ve eğlence tesisleri olmak üzere, boş zamanları değerlendirebilecek mekânlar yaratılmalı ve hizmet sunulmalıdır.

8. Konu: *Tüketici Ürünleri*

Sorun: Her türlü dayanıksız ve dayanıklı tüketim maddelerinin yeterince bulunamaması veya satın alınamaması.

Çözüm: Başta yiyecek maddeleri olmak üzere, tüm dayanıksız tüketim mallarıyla otomobil vb. dayanıklı tüketim mallarının, talep edenler için yeterli miktarda bulunabilirliğini sağlayacak tedbirlerin alınması (ithalatın kolaylaştırılması, dağıtım kanallarının iyileştirilmesi gibi) yanı sıra tüketicilerin bu ürünleri satın alabilecek gelir düzeyine ulaşabilmelerine yönelik tedbirler alınması gereklidir.

9. Konu: *Barınma*

Sorun: Konut, konut donanımı ve servis hizmetlerinin yetersizliği.

Çözüm: Yeterince konut, konut donanımı ve servis arzının sağlanmasına yönelik tedbirler alınmasının yanı sıra bunları talep edenlerin gelir düzeyinin artırılması gereklidir.

10. Konu: *Doğal Çevre.*

Sorun: Doğal afetler

Çözüm: Ülke şartlarına göre, bir ölçüde öngörülebilir, doğal afetlerin yaratacağı tahribatı asgari düzeye indirecek tedbirlerin alınması gerekir.

Üçüncü Bölüm

ÖRNEK KENT ESKİŞEHİR'İN SEÇİLMİŞ GÖSTERGELER AÇISINDAN SAĞLIKLI KENTLEŞME DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ ÇALIŞMASI

“Sağlıklı kentleşmenin neresindeyiz?”, “Sağlıklı kent” olmak için yerine getirilmesi gereken şartları ne ölçüde sağladık? gibi soruların cevaplarının objektif bir biçimde verilmesi, sağlıklı kentleşmeyi hedef seçmiş bir kentin yöneticilerinin eksiklerini giderebilmek amacıyla yapacakları plan için bir rehber olacaktır. Çünkü mevcut durum belirlenmeden ulaşılabilecek yeni hedefler koymak sağlıklı bir yol değildir.

Objektif ölçütler genellikle somut bir biçimde hesaplanabilir ve yorumlanabilir göstergelerdir. Şüphesiz her bir hesaplama tekniği verilerin güvenilirliği, güncelliği vb. birçok açıdan gelecek eleştirilere muhatap olabilir. Ancak yine de soyut faktörlere dayalı değerlendirmelere göre daha az subjektiftir ve yol göstericidir.

Bir ülkenin ve kentin kendi verilerini elde etmekle iş bitmez. Başka ülkeler ve kentlerle zaman aralığı içinde yapılacak karşılaştırmalar, sağlıklı kentleşme yolunda katedilen mesafenin büyüklüğü hakkında daha gerçekçi değerlendirmeler yapma imkanı sağlar. Yalnız göstergelerde iyileşme sağlamak yetmez. Başka ülkeler bu iyileşmeyi çok daha kısa sürede ve büyük boyutlarda yapıyorsa, o zaman nispeten geri kalınıyor ve sağlıklı kentleşme yolunda örnek alınan kentler ve ülkelerle ara açılıyor demektir.

Sağlıklı kentleşme gibi iddialı ve ideal bir hedefe yol almada ne gibi kriterlerin önem taşıdığına ilişkin üç farklı yaklaşımın görüşlerini ve bu kriterlerin yerine gelmesi için yapılması gerekenlerle ilgili önerileri bir önceki bölümde incelemiş bulunuyoruz.

Bu bölümde seçilmiş ve hesaplanabilir (somut) sekiz gösterge açısından örnek kent Eskişehir ve Türkiye'nin bazı Avrupa ülkelerine göre ne durumda olduklarını inceleyen bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada mevcut durum veri iken genel olarak yapılması gerekenler hakkında önerilerde bulunulmuştur.

Eskişehir il merkezinin çalışmada örnek kent seçilmesinin nedenleri, tarafımızca verilere ulaşmada kolaylık sağlaması, il nüfusunun büyük bir kısmı kent merkezinde toplandığı için il bazında elde edilen verilerin büyük ölçüde kent merkezini de temsil ediyor olması, büyükşehir statüsünde bir belediyeye sahip olduğu için sağlıklı kentleşme yönünde bazı önlemleri hayata geçirmede nispeten daha fazla olanaklara sahip olması ve kentin iki alt belediyeye sahip olduğu için sağlıklı kentleşme yönünde bazı önlemleri hayata geçirmede nispeten daha fazla olanaklara sahip olması ve kentin iki alt belediyesinden birinin (Tepebaşı Belediyesi) D.S.Ö.'nün Sağlıklı Şehirler Projesine üyelik başvurusunda bulunmuş olmasıdır.

Çalışmayla ilgili açıklamalara geçmeden önce aşağıda öncelikle örnek kent olarak seçilen Eskişehir il merkezi hakkında kısa bir tanıtıcı bilgi sunulmuştur.

1. ÖRNEK KENT ESKİŞEHİR HAKKINDA GENEL BİLGİ

Örnek kent olarak seçilen Eskişehir il merkezi, M.Ö. 4000'li yıllara uzanan zengin tarih ve kültürel gelişimiyle Hitit, Frig, Bizans, Roma, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin izlerini taşımaktadır.

İlk ve orta çağlarda Dorylaion ismiyle tanınan kentin Hitit döneminde meskun bulunduğu ve bu yerleşimin Frigyalılar tarafından kurulduğu bilinmektedir.

Eskişehir, yüzyıllar boyu pek değişmeden, 19. y.y. ortalarına değin çarşı ve konut bölgesi olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmuştur.

1850'li yıllarda Eskişehir, Bursa Vilayetinin Kütahya sancağı içinde bir ilçe merkezidir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde birbiri ardına gelen ve çoğu yenilgiyle sonuçlanan savaşlar ve yitirilen toprakların ardından Anadolu'ya göç eden Abazalar, Çerkezler, Tatarlar ve Balkan Türkleri, 1858'den başlayarak Eskişehir yöresine yerleştirilir. Bu yerleşim sonucu, şehir kuzeye doğru genişler, Göçmen mahalleleri oluşmaya başlar. Devam eden yurtdışı göçlerle Eskişehir nüfusu 1874'te 19.000 dolayındayken, 1900'de 71.000'e yükselir.

Eskişehir'in ekonomik yaşamına canlılık kazandıran önemli bir olay Berlin-Bağdat demiryolunun 1894'de Eskişehir'e ulaşmasıdır. Demiryolu'nun gelmesiyle tarım ve hayvancılık alanındaki üretim büyük kentlere taşınmaya başlamıştır. Bu şans kent

topraklarının zengin tarım potansiyeliyle birleşince, ekonomik yaşam birden canlanmıştır. Bu canlanma, kentin toplumsal ve fiziksel yapısına da yansımış, ticari aracılık yapmak isteyen gayrimüslimlerin şehre gelmesiyle ve yeni yerleşim bölgeleri oluşmuştur.

2 Eylül 1922'de işgalden kurtuluşu öncesi, şehri terkeden Rumlar tarafından çıkarılan yangınlar sonrasında ticaret kesimi ve kamu işletmeleri zayıflamıştır. Bu durumun yarattığı olumsuz etkileri gidermek için Cumhuriyet'in ilk yıllarında, kamu hizmetinde kullanılmak üzere devlet eliyle yeni yapılar inşa edilmiştir. Cumhuriyet döneminde 1925 yılında Eskişehir il olmuş ve hızlı bir kentleşme yaşamıştır.

Eskişehir ili İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında yer alır. Genel coğrafi karakterini bu bölgeden alır. Toplam il alanı 13.652 km²'dir. Güneyden Afyon, güneydoğudan Konya, doğudan ve kuzeyden Ankara, kuzeybatıdan Bilecik, kuzeyden Bolu ve güneybatıdan Kütahya illeri tarafından çevrelenmiştir.

İlçeleri; Alpu, İnönü, Mihallıççık, Sivrihisar, Seyitgazi, Han, Çifteler, Sarıcakaya, Mahmudiye, Mihalgazi, Beylikova ve Günyüzü'dür.

Eskişehir il arazisi Sakarya Nehri ile onun kolu olan Porsuk Çayı'nın sulama havzalarında yer alan iki geniş ova ve bunları çevreleyen dağlardan oluşur.

Eskişehir'in ana karayolu bağlantısı İstanbul-Eskişehir-Ankara devlet yoludur. Tüm ili kuzeybatı-güneydoğu yönünde geçen bu yol il ulaşımının omurgasıdır.

Ankara'nın Batı Anadolu'yla, İstanbul'un da tüm Anadolu kentleriyle demiryolu bağlantısı Eskişehir üzerinden kurulmaktadır.

Ankara, İstanbul ve İzmir metropol kentlerinin etki alanlarının kesim noktasında yer alan Eskişehir, kendi alt bölgesinin tarım ve tarımdışı üretimini kontrol ve koordine eden bir merkez işlevini görmektedir.

Eskişehir; sanayisi, tarımı ve üniversiteleri ile ülkemizin önemli ve etkin kentlerinden biri haline gelmiştir.

İlde tarımsal üretimin önde gelen ürünleri; buğday, arpa ve şekerpancarı olup endüstriyel kullanım açısından düşük değerli ürünlerdir.

Eskişehir’de Türkiye’nin en büyük organize sanayi bölgelerinden biri bulunmaktadır. Sanayinin temel yoğunlaşma alanları gıda, makina, imalat ve toprağa dayalı sanayi dallarıdır.

Kentte hizmetler sektörü nispeten gelişmiş ve ağırlıklı bir sektör konumundadır. Özellikle eğitim hizmetleri sektörü gelişmiştir. Kentte Anadolu ve Osmangazi Üniversitesi olmak üzere iki üniversite bulunmaktadır

Kentleşme hızı 1945-1950 yılları arası hariç sürekli artarak 75 yılda %27’den %79’a ulaşmıştır. Toplam nüfus içindeki köy nüfusu oranında ise sürekli düşme görülmektedir. (Bkz. Tablo 3) Halen köylerde yerleşik nüfus il nüfusunun %21’i dir.

2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre il genel nüfusu 706.009, kent nüfusu 557.028 ve köy nüfusu ise 148.981 kişidir.

Tablo 3: Eskişehir’de Şehir ve Köy Nüfusunun Gelişimi (1927-2000)

Sayım Yılı	Toplam	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)	
				Şehir	Köy
1927	154.195	41.327	112.868	26.80	73.20
1935	183.205	56.730	126.475	30.97	69.03
1940	206.794	70.894	135.900	34.28	65.72
1945	244.251	90.593	153.658	37.09	62.91
1950(1)	276.164	100.724	175.440	36.47	63.53
1955	323.511	138.314	185.197	42.75	57.25
1960	368.827	176.360	192.467	47.82	52.18
1965	415.101	200.332	214.769	48.26	51.74
1970	459.367	245.905	213.462	53.53	47.47
1975	495.097	292.110	202.987	59.00	41.00
1980	543.802	343.923	199.879	63.24	36.76
1985	597.397	404.236	193.161	67.67	32.33
1990	641.057	477.436	163.621	74.48	25.52
2000	706.009	557.028	148.981	78.90	21.10

Kaynak: D.İ.E., 2000 Genel Nüfus Sayımı.

1990 yılından 2000 yılına gelindiğinde kent nüfusunun Türkiye’nin toplam nüfusu içindeki payı %59’dan %65’e çıkarken Eskişehir ilinin toplam nüfusu içinde kent nüfusunun payı yaklaşık olarak %74.5’den %79’a çıkmıştır.

Türkiye’de nüfusun kentleşme oranının ülke ortalamasına göre en yüksek seyrettiği illerden biri olan Eskişehir’de bu durum 2000’li yıllarda da sürmekle birlikte artış hızında geçmişe göre bir miktar düşme olduğu bu rakamlardan anlaşılmaktadır.

Eskişehir ilini örnek kent seçmemizin önemli bir nedeninin nüfusunun ağırlıklı olarak şehirde toplanmasından dolayı il bazında sağlanan verilerin büyük ölçüde kent merkezini de temsil etmesi olduğunu daha önce de ifade etmiştik

Eskişehir kenti okullaşma oranı en yüksek iller arasındadır.⁸¹

Okullarda eğitimin kalitesi nispeten yüksektir. Kent Fen Liseleri, ÖSS ve ÖYS vb sınavlardaki başarı puanlarıyla büyük iller ile rekabet edebilmektedir.

Eskişehir’de nüfusun %91.5’i okuma-yazma bilmektedir.⁸²

Eskişehir halkının sağlık hizmetlerinden yararlanma olanakları uzman doktor, pratisyen doktor ve sağlık personeli başına düşen kişi sayıları dikkate alındığında, Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Eskişehir halkı çevre sorunlarının yoğunluğu açısından nispeten sağlıklı bir çevrede yaşamaktadır.

Eskişehirin iletişim ve ulaşım hizmetlerindeki durumu hakkında bir fikir vermek üzere, Eskişehir kentinde 2000 yılı Aralık ayı sonu itibariyle kayıtlı sabit telefon abone sayısının 231386 adet⁸³ olduğu ve 2002 yılı itibariyle kentteki motorlu araç sayısının yaklaşık 120.000 adet olduğunu belirtebiliriz.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan Eskişehir’in Türkiye’de kentleşme oranı yüksek, belli bir tarihi ve kültürel mirası devralmış, çeşitli sosyo-ekonomik göstergeler açısından ise genellikle ülke ortalamasının üzerinde bir performans sergileyen bir kent olduğu anlaşılmaktadır.

⁸¹Özcan DAĞDEMİR, *Eskişehir Halkının Refah Düzeyi*, ESO, 1999, s.97.

⁸²DAĞDEMİR, *a.g.e.*, s.97.

⁸³Eskişehir Valiliği Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, *Eskişehir ili 2000 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu*, Eskişehir, Mart 2001, s.24.

2. ÖRNEK KENT ESKİŞEHİR'İN SEÇİLMİŞ GÖSTERGELER AÇISINDAN SAĞLIKLI KENTLEŞME DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ ÇALIŞMASI: HESAPLAMALAR, KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ ÖNERİLER

2.1. Çalışmanın Unsurları

Çalışmanın unsurlarını; çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi oluşturmaktadır.

2.1.1. Amaç

Bu çalışmada; hakkında karşılaştırılabilir veri bulunan sekiz somut kriter açısından Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerine göre Eskişehir kent merkezinin sağlıklı bir kent olma yolunda hangi noktada olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu sekiz kriter;

- a. Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı
- b. Bin Kişi Başına Düşen Gazete Sayısı
- c. Yüz Kişiye Düşen İnternet Kullanıcı Sayısı
- d. Bin Kişiye Düşen Cep Telefonu Sayısı
- e. Bin Kişiye Düşen Otomobil Sayısı
- f. Ölüm Başına Düşen Trafik Kazası Sayısı
- g. Bebek Ölüm Hızı
- h. Yüz Bin Kişiye Düşen Doktor Sayısı'dır.

2.1.2. Kapsam

Yukarıda sayılan sekiz göstergeden, okul öncesi eğitimde okullaşma oranı, bin kişiye düşen gazete gazete sayısı yüz kişiye düşen internet kullanıcısı sayısı, bin kişiye düşen cep telefonu sayısı, eğitim, kültür ve iletişim alanlarındaki performansı ölçümleyen kriterlerdir.

Bin kişiye düşen otomobil sayısı ve ölüm başına düşen trafik kazası sayısı ulaşım-güvenlik alanlarındaki performansı ölçümleyen göstergelerdir.

Bebek ölüm hızı ve yüz bin kişiye düşen doktor sayısı, sağlık alanındaki performansı ölçümleyen kriterlerdir.

Şüphesiz her bir alandaki gerçek performansın ölçülmesi için daha pek çok kriterin ve niteliksel faktörlerin de hesaba katılması gerekir.

Bu ise çok daha kapsamlı ve yeni verilere dayalı bir çalışma yapılmasını gerektirir. Bununla birlikte, sınırlı sayıdaki göstergeden dahi ilişkinin bütünü hakkında ipuçları verecek sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir.

2.1.3. Yöntem

İki değişik tarihteki göstergenin örnek kent, kentin içinde yer aldığı ülke ve gelişmiş ülkelerdeki değerlerinin karşılaştırmalı analizi yöntemi benimsenmiştir. Böylece yönelimler, eğilimler belirlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı

2.2.1. Tanım ve Formül

Eğitim ve öğretim süreci, düzenli kamusal eğitim ve hizmet içi eğitimi kapsamakla birlikte sanat kültür ve spor gibi genel yeteneklerin geliştirilmesine yönelik çalışmaları da kapsamaktadır. İnsanlar eğitim ve öğretim sürecinden yararlandıkları ölçüde nitelik kazanmaktadır. Eğitimle gerek yaşam tarzı gerekse gelir olarak değişime uğramaktadır.

Eğitimin toplum refahına büyük katkısı yadsınamaz. Bu yüzden eğitim düzeyi sağlıklı ve yaşanabilir kentler için önemli bir faktördür. İlköğretim ve üniversite kadar önemli olan bir konu da, okul öncesi eğitimidir. Çağımız bu dönemde herkesin eğitim almasını gerektirmektedir. Giderek okul öncesi eğitimin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Yaşanabilir kentler, herşeyden önce en küçük yaşlardan itibaren eğitim almış beyinlerden oluşmalıdır.

“Okul öncesi eğitim” genel bir kabul ile 2.5-7 yaş grubu nüfusuna yönelik olarak verilen eğitim demektir. ABD de bu grup 2.5-5 yaş dilimini kapsamaktadır.⁸⁴ Hangi yaş grubundaki çocukların ne kadarının anaokuluna gideceği, ülkelerin toplumsal ve kültürel yapılarının yanısıra, kadın nüfusunun ekonomik yaşama işgücü olarak ne oranda katıldığına bağlı olarak değişmektedir.

⁸⁴Melih ERSOY, *Kentsel Alan Kullanım Normları*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Mart 1994, Ankara, s.1.

Türkiye’de ise resmi olarak 5-6 yaş grubu çocuklara yönelik olarak okul öncesi eğitim verilmektedir. Bazı özel anaokulları ve kreşlerde daha küçük yaşlardaki çocuklara yönelik olarak da eğitim verilebilmektedir. “Mahalle içinde yer alacak okul öncesi eğitim kurumları hizmet yarıçapı farklı kabullere göre 200-600 mt arasında değişmektedir.”⁸⁵

Planlama ilkeleri arasında bu alan ile ilgili olarak hiç cadde geçilmemesi, konutlardan yaya yolları ile ulaşılabilir olması ya da kaldırım boyunca gidilerek ulaşılması, kendi alanı içinde veya yakınında donanımı eksiksiz bir çocuk oyun alanı bulunması gibi kurallar yer almaktadır. Avrupa ülkelerindeki ideal olarak her 275-300 aile bazında ya da her 1000 kişi bazında 60 çocuğun anaokulu çağında olduğu varsayılır. Böylece 4 sınıflı bir anaokulunun 1000 kişi veya 275-300 aileye hizmet verdiği kabul edilir. Böyle bir anaokulu asgari 372 m²lik bir alanda eğitim vermelidir.

Okul öncesi eğitimde okullaşma oranı aşağıdaki gibi formüle edilebilir:

$$\text{Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı} = \frac{\text{Okul Öncesi Eğitim Alan Öğrenci Sayısı}}{\text{Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocuk Nüfusu}} \times 100$$

2.2.2. Karşılaştırmalı Analiz

Yukarıdaki formülden yararlanılarak hesaplanan 1996 yılında Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye ve Eskişehir’deki okul öncesi okullaşma oranları Tablo 4’de gösterilmiştir.

⁸⁵ERSOY, a.g.e., s.1.

Tablo 4: Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları (1996)

Ülkeler	Oran %
Belçika*	118
Danimarka *	83
Almanya	89
Yunanistan	64
İspanya	74
Fransa	83
İrlanda	114
İtalya	95
Lüksemburg	98
Hollanda	100
Avusturya	80
Portekiz *	61
Finlandiya	45
İsveç	73
İngiltere	30
Türkiye**	8
Eskişehir ***	12

Kaynak: DİE, *Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği*, 1994-2000, Ankara, s.23.

* 1995 verisi

** Bu değer 2000-2001 yılı itibariyle %10,1'e çıkmıştır. (DPT verileri)

*** Eskişehir ili için bulunan değer 2000-2001 eğitim-öğretim yılı için tarafımızca hesaplanmıştır.

Okul öncesi eğitimde okullaşma oranı açısından, gelişmiş ülkelere örnek oluşturan AB ülkeleri ile Türkiye ve Eskişehir arasında çok büyük farklar olduğu göze çarpmaktadır. Bu farklılık 1996 yılı itibariyle en yakın AB üyesi olan İngiltere'de Türkiye'ye göre yaklaşık 3.75 kat fazlalık şeklinde görülmektedir. Farklılık Belçika için 14.75 kata çıkmaktadır. Diğer AB ülkeleri için ise farklılık 3.75 ile 14.75 kat aralığında değişmektedir.

1996'da Türkiye'de okul öncesi eğitim çağındaki her 100 çocukta 8'i eğitim almakta iken bu oran 2000-2001 eğitim-öğretim yılında yaklaşık olarak %10'a çıkmıştır. Buna rağmen 2000-2001 yılında bile yaklaşık 2.600.000 çağ nüfusundaki çocukta yalnızca 259.000'i okul öncesi eğitim görmektedir.⁸⁶

Bu, kabul edilmez bir orandır. Eskişehir kentinin durumuna gelince Türkiye genelinden çok fazla bir farklılık göstermediği söylenebilir.

“Eskişehir'de 2000-2001 öğretim-egitim yılı itibariyle okul öncesi eğitim veren

⁸⁶DPT verileri 2000-2001.

kreş ve anaokulu sayısı 188'dir. Kreş ve anaokullarından istifade eden öğrenci sayısı ise 3532'dir."⁸⁷ Çağ nüfusunun 28967 olduğu bilinmektedir. Bu durumda; $3532:28967=0.121$. Eskişehir'de okul öncesi eğitimde okullaşma oranı 0.121 veya %12.1'dir.

Diğer bir ifadeyle, Eskişehir'de çağ nüfusuna dahil her bin çocuktan 12'si veya her yüz çocuktan 12'si okul öncesi eğitim alabilmektedir.

"Eskişehir'de ortalama hane halkı büyüklüğü 3.53 kişidir".⁸⁸

Avrupa'da hane halkı büyüklüğü ideal normlarda 3.33 alındığından karşılaştırılabilir bir hane halkı büyüklüğü elde edilmiş olmaktadır.

Eskişehir il merkezi 2000 yılı nüfusu 482.793'dir.⁸⁹ Buna göre her 1000 kişide 60 çocuğun okul öncesi eğitim çağında olduğu düşünülürse 28.967 çocuğun okul öncesi eğitimi görüyor olması gerekmektedir. Ancak fiilen bu sayı yukarıda da ifade edildiği gibi 3532'dir. Kısaca Eskişehir'de 2000 yılında $28967-3532=25435$ 5-6 yaş grubu çocuğu okul öncesi eğitim hizmeti yoksunudur. Okullaşma oranı Türkiye ortalamasından %1.7 kadar yüksek de olsa bu oran yetersizdir ve sağlıklı kentleri oluşturacak eğitim görmüş bugünün küçükleri yarının büyüklerinin sayısının gelişmiş ülkelerdeki emsallerinin çok gerisinde kaldığını göstermektedir. Sağlıklı kentleşmeden söz edilebilmesi için ilk, orta, yüksek öğretimde nispeten az olan AB ile Türkiye ve Eskişehir'deki okullaşma oranı farklılığının okul öncesi eğitimde de hızla azaltılması gerekmektedir.

Sağlıklı Kentleşme Yaklaşımlarından Mercer'in Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı'nda 5. Konu başlığı altında okul ve eğitim standartlarının düşüklüğünün önlenmesi sağlıklı kentleşmenin koşulları arasında sayılmıştır.⁹⁰

Avrupa Kentsel Şartı'nın Yerleşimlerde Kültür başlıklı konusunda ise eğitim hizmetlerinin sağlanmasında yerel yönetimlere düşen görevlere yer verilmiştir.⁹¹ Ne

⁸⁷Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, *Sağlıklı Şehirler Projesi Profil*, 2001, s.73.

⁸⁸DAĞDEMİR, a.g.e., s.15.

⁸⁹DİE, *2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları*

⁹⁰Bkz. bu çalışmada s.108.

⁹¹Bkz. bu çalışmada s.78, 79, 80.

yazık ki Türkiye’de yerel yönetimlerin okul öncesi dahil eğitim faaliyetlerinde hemen hemen hiçbir yetki ve sorumluluğu yoktur.

2.2.3. Öneriler

Okul öncesi eğitimde okullaşma oranının düşüklüğünü giderme konusunda çabalar sonucunda 1990’dan 2000’e kadar geçen 10 yıllık sürede ancak %5’lerden %10’lara çıkılabildiği gözönüne alındığında, Avrupa Birliği ülkeleri seviyesine gelmesi 80-90 yıl sürecek gibi gözükmektedir. Bu konuda yapılması gerekenler yerel ve merkezi yönetimler bazında düşünülebilir. Ancak her iki halde de kısa sürede sonuç alabilmek için mutlaka klasik yöntemler dışında tedbirler alınması gerekmektedir. Bu çerçevede;

- Eğitimde yeni teknolojilerin kullanılması ve yaygınlaştırılması gereklidir. Eğitimin her kademesinde teknolojinin sağladığı imkanlardan özellikle bilgisayar teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılarak, uzaktan eğitim ve ileri teknolojileri kullanan yeni eğitim yöntemleri uygulamayan konulmalıdır. Bu tür yöntemler kullanan eğitim programlarının yapımı özendirilmelidir.⁹²
- Eğitimin yaygınlaştırılmasında merkezi idarenin yanısıra mutlaka mahalli idareler, gönüllü kuruluşlar ve özel sektörün katkısı sağlanmalıdır. Bu katkıyı sağlayacak yönde yasalarda gerekli değişiklikler yapılmalı, özendirici ve yetkilendirici düzenlemeler getirilmelidir.
- Toplumun eğitim düzeyinin yükseltilmesi amacıyla 1997 yılında yürürlüğe konulan 4306 Sayılı Kanun ile zorunlu temel eğitimin süresi 8 yıla çıkarılmıştır. Aynı yasa ile ihtiyaç duyulan ilave kaynakların sağlanmasına ilişkin düzenlemeler de yapılmıştır. Dünya Bankası’ndan sağlanan krediyle temel eğitim projesine işlerlik kazandırılmıştır. Ancak Türkiye’de eğitimin her kademesinde fiziki altyapı ve insan gücü altyapısı eksikliği sorunu önemini korumaktadır. Okul öncesi eğitimde de benzer bir sorun yaşanmaktadır. Bu sorunu aşabilmek için Dünya Bankası ve diğer uluslararası finans kuruluşlarından temel eğitim projesine benzer şekilde ulusal ve/veya uygun koşullu proje kredisi sağlanması için girişimde bulunulmalıdır.

⁹²DPT, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara, 2000, s.83.

- Okul öncesi öğretim-egitim faaliyetinde görev alacak öğretmen ve öğretici sayısını hızla arttıracak tedbirler alınmalıdır.

2.3. Bin Kişi Başına Düşen Gazete Sayısı

2.3.1. Tanım ve Formül

Sağlıklı kentleşmenin vazgeçilmez göstergelerinden birisi de kültürel gelişmişlik düzeyinin yüksekliğidir. Kültürel gelişmişlik düzeyini gösteren önemli bir ölçüt ise günlük gazetelerin satış miktarlarıdır. Ancak satış miktarının bilinmesi de tek başına yeterli değildir. Bununla yerleşik nüfus arasında ilişki kurularak gazete satın alan kişilerin oranını bulmak gereklidir. Bu konuda en yaygın olarak kullanılan ölçüt yerleşik 1000 kişiye düşen günlük gazete satış tutarıdır. Bu tutar ne kadar yüksekse kültürel gelişmişlik düzeyi de o ölçüde yüksektir denilebilir. Bin kişiye düşen günlük gazete satışını bulmak için aşağıdaki formülden yararlanılabilir:

$$\text{Bin Kişiyeye Düşen Günlük Gazete Sayısı} = \frac{\text{Günlük Gazete Satış Miktarı}}{\text{Yıl Ortası Nüfusu}} \times 1000$$

Formülde ilgili ülke veya kentteki yerleşik nüfus ve bu nüfusun bulunduğu yerde gerçekleştirilen ulusal ve yerel gazete günlük satış miktarı dikkate alınmıştır.

Bazen toplam nüfus yerine 6 ve üstü yaş grubu dikkate alınabilir. Böylece okur yazar olmayan nüfusun gazete okur adayı bile olmayacağı varsayılmış olur. Ancak başka ülkelerle karşılaştırma kolaylığı açısından burada toplam nüfus değerleri kullanılmıştır.

2.3.2. Karşılaştırmalı Analiz

Tablo 5: Günlük Gazete Tirajları (1996)

Ülkeler	Gazete Sayısı	Tiraj Toplamı (000)	Her 1000 Yerleşik Kişi Başına Düşen Gazete Sayısı
Belçika	30	1625	161
Danimarka	37	1628	311
Almanya	375	25500	311
İspanya	87	3931	99
Fransa	117	12700	218
İrlanda	6	543	149
İtalya	78	5960	104
Lüksemburg	5	135	328
Hollanda	38	4753	306
Avusturya	17	2382	296
Finlandiya	56	2332	455
İsveç	94	3933	445
İngiltere	99	19332	331
Türkiye*	57	4042	59
Eskişehir*	52	40	56

(*) Türkiye ve Eskişehir için yetkililerle karşılıklı görüşme sonucu sağlanan 2002 yılı verileri kullanılmıştır.

Kaynak: DİE, *Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği*, 1994-2000, Ankara, s.46.

Tablo 5’de görüldüğü gibi gelişmiş Avrupa ülkelerinde yerleşik 1000 kişi başına düşen gazete sayısı 1996 yılı itibarıyla Türkiye’nin 2002 yılındaki istatistik değerlerinin en az 2 en çok 7 katıdır. (Örneğin Finlandiya ve İsveç’de 7 katı aşmaktadır.)

Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki farkın 2002 yılı için yukarıda ifade edilenden çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye’de hane halkı büyüklüğü açısından bir gazeteyi en az 4 kişinin okuduğu varsayılırsa her bin kişiden en fazla 200’ü (%20) gündelik haberlerden yazılı basın yoluyla haberdar olmaktadır denilebilir. Türkiye için geçerli olan bu değerler hemen hemen aynı oranda Eskişehir için de geçerlidir. Batı Avrupa’da ise bir gazeteyi ortalama 2 kişi okumaktadır. Bu bilgiyi 1000’de 300-450’lik kişi başına düşen gazete sayısı ile bir araya getirdiğimizde halkın 1000’de 600-900 veya %60-90’lık kısmının yazılı basından yararlandığı söylenebilir. Yaşadığı kentte ve ülkede olan bitenden haberdar olma, sağlıklı

bir kentli ve yurttaş olmanın ön şartlarından biridir. Görsel iletişim araçlarından yararlanma, yazılı araçların yerini tam olarak tutamaz. Çünkü izleyici bu durumda pasiftir. Gazetede ise aktiftir, insiyatif kullanabilir. Dilediği konuyu, dilediği yerde ve zamanda ayrıntılı olarak okuyup inceleme olanağına sahiptir.

Ne yazık ki eğitim düzeyi nispeten yüksek ve dört büyük kent dışında iki üniversitesi bulunan tek Anadolu kenti olan Eskişehir’de günlük gazete satışları 40 bini, 1000 kişi başına düşen gazete sayısı 56’yı aşmamaktadır ve bu rakamlar sağlıklı Batı kentlerinin çok fazla gerisinde kalmaktadır. Bu konuda belirtilmesi gereken tek olumlu yön ise Batı ülkelerinden farklı bir toplumsal kurum olan kahvehanelerin varlığıdır. Buralarda gerek yerel gerek ulusal basını izleme olanağı olmakta ve hane halkı büyüklüğü açısından 4 olan gazete okuma katsayısı gerçekte daha da yüksek olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye’de ve Eskişehir’de kahvehaneler, ne yazık ki yalnız erkekler için, kentli olma ve yurttaşlık bilincinin pekişmesine katkı sağlamaktadır denilebilir. Bu katkının kesin derecesi konusunda ise veri alınabilecek sağlıklı bir araştırma yoktur.

Sonuç olarak Eskişehir kenti sağlıklı bir kente yakışır oranda gazete satışı ve okuyuculuğunun olmadığı bir kent görünümündedir.

Sağlıklı Kentleşme Yaklaşımları’ndan Avrupa Kentsel Şartı’nda 9. Konu başlığı altında Yerleşimlerde Kültürel gelişimin teşvik edilmesi yönünde ilkeler ve öneriler dile getirilmektedir.⁹³

2.3.3. Öneriler

Bir kişiye düşen gazete sayısının arttırılmasında gazete üretim-dağıtım ve fiyatlamasına yönelik merkezi hükümetin alabileceği çeşitli yasal, teknik, idari kararlar vardır. Yerel yönetimler, gazete sahipleri ve diğer tarafların alabileceği bazı tedbirler şunlardır:

- Gazetelerin üzerindeki doğrudan ve girdileri üzerindeki dolaylı vergi yükleri azaltılmalıdır. Eğitim-kültür-bilim yayınları ağırlıklı gazetelere özel teşvikler uygulanmalıdır.
- Yerel yönetimler başta yerel gazeteler olmak üzere gazete tirajlarını arttırıcı her türlü

⁹³Bkz. bu çalışmada s.78, 79, 80.

tedbiri almalıdır. (Özel dizayn edilmiş gazete-dergi satış kioskuları tasarlamaktan, ilan politikalarına kadar ellerindeki çeşitli araçları kullanabilirler).

- Gazete sahipleri fiyatlama ve promosyon politikaları ile gazete satışlarını arttırabilirler.
- Diğer taraflardan okuyucuların, sivil toplum örgütlerinin satışlarını arttırmak isteyen işletmelerin gazetelere yönelik çeşitli destek ve promosyon politikaları ile tercihleri olabilir.

2.4. Yüz Kişiyeye Düşen İnternet Kullanıcı Sayısı

2.4.1. Tanım ve Formül

Günümüzde elektronik ortamda iletişim dev adımlarla gelişme göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak internet kullanımı sağlıklı kentlerin oluşumu için de yeri doldurulmaz önemde bir faaliyettir. Pek yakın bir gelecekte kişilerin, toplumların ve bu arada kentlerin gelişmişliğinin en önemli bir kaç ölçütünden biri geniş anlamda sanal ortamda iletişim kurabilme yeteneği, dar anlamda ise internet kullanabilme kapasitesi ve derecesi olacaktır.

AB ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak Türkiye'nin 1998 ve 1999 yıllarındaki 100 kişi başına düşen internet kullanıcısı sayısı Tablo 6'da verilmiştir. Bu sayılar hesaplanırken aşağıdaki formül kullanılmıştır:

$$\text{Yüz Kişiyeye Düşen İnternet Kullanıcı Sayısı} = \frac{\text{Yıllık İnternet Kullanıcı Sayısı}}{\text{Yıl Ortası Nüfusu}} \times 100$$

2.4.2. Karşılaştırmalı Analiz

Tablo 6: Yüz Kişiyeye Düşen İnternet Kullanıcılarının Sayısı (1998-1999)

Ülkeler	Her 100 Kişiyeye Düşen İnternet Kullanıcılarının Sayısı	
	1998	1999
Belçika	7.8	13.7
Danimarka	18.9	28.2
Almanya	12.8	19.4
Yunanistan	3.3	7.1
İspanya	4.4	7.2
Fransa	6.0	9.6
İrlanda	8.1	11.9
İtalya	5.2	8.7
Lüksemburg	11.8	17.5
Hollanda	10.2	19.0
Avusturya	7.4	10.5
Finlandiya	25.5	32.3
İsveç	33.5	41.4
İngiltere	13.5	21.1
Türkiye	0.4	0.7
Eskişehir*	-	2.1

(*) Eskişehir Telekom Müdürlüğünden alınan bilgi 2001 yılında Eskişehir ilinde internet servisinden yararlanan birim sayısının 15.000 olduğu şeklindedir. Buna dayanılarak 2001 yılı için 100 kişi başına düşen internet kullanıcı sayısı 2.1 olarak tarafımızca hesaplanmıştır. Türkiye ve AB ülkeleriyle anlamlı bir karşılaştırma yapabilmek için 1999 yılına dönük olarak bu veri revize edildiğinde Eskişehir ilinde tahminen 100'de 1 civarında internet kullanıcısı olduğu varsayılabilir.

Kaynak: DİE, *Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği*, 1994-2000, Ankara, s.49.

Eskişehir Telekom Müdürlüğü.

Tablo 6'dan görüldüğü gibi Avrupa Birliği üyesi ülkelerde 100 kişiyeye düşen internet kullanıcı sayısı Türkiye'ye kıyasla en az 8 kat (Yunanistan) en çok 83.5 kat (İsveç) fazladır. (1998 verileri) Bu eğilim 1999 yılı verileri için daha da artarak sürmektedir. 1999 yılında Yunanistan'da internet kullanıcı sayısı Türkiye'nin 10 katına çıkmıştır. Diğer Avrupa ülkeleri için ise 20,40,,50,60...kat farklılıklar gözlenmektedir.

Eskişehir ili ile ilgili olarak sağlanan veri 2001 yılına ilişkindir ve Türkiye ortalamasının biraz üzerindedir. Ancak Tablo 6'nın dipnotunda belirtildiği gibi 1999 yılı için öngöründe bulunulduğunda durumun Türkiye ortalamasından pek de farksız olmadığı

ve gelişmiş Avrupa Birliği ülkelerine kıyasla hemen hemen aynı oranlarda geride bulunduğu söylenebilir. İnternetin yaşama getirdiği ve getireceği kolaylıklar gözönünde tutulduğunda sağlıklı bir kentin sahip olması gerektiğine kıyasla kabul edilmeyecek ölçüde bir geri kalmışlığın Eskişehir ve Türkiye için geçerli olduğu söylenebilir. Üstelik günümüzde yeni bir kavram olan e-kentler gündeme gelmişken bu farkın daha da açılmamasının zorunluluğu açıktır.

Mercer'in Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı'nda bir tüketici ürünü olarak değerlendirilerek internet kullanımının artması gerekliliği savunulmuştur denilebilir. Diğer yaklaşımlarda bu konuda herhangi bir politika önerilmemiştir.

2.4.3. Öneriler

- İnternet hizmetleri dahil bilgi ve iletişim teknolojilerinde hızlı bir gelişme sağlayacak, özel sektörün ve kullanıcıların taleplerinin de dikkate alındığı, ulusal politikalar geliştirilmelidir. Hizmet kalitesi yüksek ve bilgi güvenliğinde etkinliğin sağlandığı internet hizmetlerinin verilmesinde, özel sektör tarafından kurulacak alternatif altyapıların kullanılmasını sağlayacak hukuki ve teknik düzenlemeler yapılmalıdır.⁹⁴
- Ulusal bilgi altyapısı geliştirilerek bilgiye erişim kolaylaştırılmalıdır. İnternette erişim kapasitesi uluslararası gelişmelerin gerektirdiği düzeye yükseltilmeli, elektronik ticareti geliştirmek ve bilgi güvenliğini sağlamak için uluslararası kural ve standartlar çerçevesinde hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Yerel yönetimler internet kafeleri özendirici, yönlendirici ve destekleyici politikalar izlemelidir.

2.5. Bin Kişiye Düşen Cep Telefonu Sayısı

2.5.1. Tanım ve Formül

İletişimin çağdaş yaşamdaki yeri oldukça önemlidir. 21. yüzyıla girerken iletişim alanında yeni bir döneme girilmiş ve 1990'lardan itibaren iletişim kurmak için belli bir mekana bağlılık ortadan kalkmıştır. Mobil telefonların üretim ve satışında geometrik dizi

⁹⁴DPT, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara, 2000, s.130.

şeklinde artışlar kaydedilerek 2000’li yıllara gelinmiştir. Bu alanda da başı gelişmiş ülkeler çekmiş ancak en fakir ülkelerde dahi cep telefonları satışları hatırı sayılır boyutlarda gerçekleşmiştir. Bunda cep telefonlarının zorunlu bir mal gibi algılanarak tüketici tercihlerinde öncelik kazanmalarının da rolü olmuştur. Sağlıklı kentler iletişim olanaklarının da gelişmiş olduğu yerlerdir. Dolayısıyla sözü edilen iletişim devriminden sağlıklı kentlerin de payını almış olması gerekir. Bu payın hesaplanmasında 1000 kişiye düşen cep telefonu sayısı uygun bir göstergedir:

$$\text{Bin Kişiyeye Düşen Cep Telefonu Sayısı} = \frac{\text{Cep Telefonu Sayısı}}{\text{Yıl Ortası Nüfusu}} \times 1000$$

2.5.2. Karşılaştırmalı Analiz

1998-2000 aralığında bazı Avrupa ülkeleriyle Türkiye ve örnek kent Eskişehir’de cep telefonu sahipliğinin gelişimini incelediğimizde aşağıdaki değerlendirmeleri yapabiliriz:

Tablo 7: Bin Kişiyeye Düşen Cep Telefonu Sayısı (1998-2000)

Ülkeler	Her 1000 Kişiyeye Düşen Cep Telefonu Sayısı		
	1998	1999	2000
Norveç	-	-	751
Çek Cumh.	-	-	423
Macaristan	-	-	307
Belçika	172	313	-
Danimarka	365	499	-
Almanya	170	286	-
Yunanistan	196	314	559
İspanya	179	312	609
Fransa	191	363	-
İrlanda	256	375	-
İtalya	356	526	-
Lüksemburg	308	487	-
Hollanda	214	438	-
Avusturya	284	525	-
Portekiz	309	468	665
Finlandiya	573	668	-
İsveç	464	579	-
İngiltere	252	404	-
AB (15 Ülke Ortalaması)	286	437	626
Türkiye	57	127	229
Eskişehir*	-	-	212

(*) Eskişehir Telekom Müdürlüğü.

Kaynak: TİSK, AB’ne Aday Ülkeler Kıyaslama Raporu, s.56.

1998-2000 aralığında AB'a üye 15 ülkede 1000 kişiye düşen cep telefonu sayısı 286'dan 626'ya çıkarak 2.2 kat artmıştır. (Tablo 7) Türkiye'de ise aynı sürede 57'den 229'a çıkarak 4.1 kat artmıştır. Ancak yine de Türkiye'de AB ortalamasının yaklaşık üçte biri oranında cep telefonu sahipliği söz konusudur. Benzer durum Türkiye ortalamasının biraz altında kalan Eskişehir için de geçerlidir.

Sağlıklı kentleşmede mobil haberleşme imkanlarının gelişmiş olmasının önemi açıktır. Türkiye ve örnek kent Eskişehir cep telefonu sahipliği açısından gelişmiş ülke kentlerinin gerisinde kalmıştır. Bununla birlikte aradaki açığı kapatma yönünde bir eğilim olduğunu da kaydetmekte yarar vardır.

Mercer'in Sağlıklı Kentleşme Yaklaşımı'nda tüketici ürünü sahipliği açısından değerlendirme yapıldığı için cep telefonu sahipliğinin yüksekliği bu yaklaşıma göre bir sağlıklı kent göstergesi kriteri olarak düşünülebilir.

2.5.3. Öneriler

- Mobil telefon pazarında rekabet teşvik edilerek, hizmet kalitesinin artırılması gereklidir.
- İletişim teknolojilerinde kullanıcıların talepleri dikkate alınarak, teknolojik gelişmelerin ve alt sektörler arasındaki yakınlaşmanın sağladığı hizmetlere erişimi kolaylaştıracak hukuki, idari ve teknik düzenlemeler hızla gerçekleştirilmelidir.
- Herkesin makul ücretlerle telekomünikasyon altyapısından ve hizmetlerinden yararlanmasını sağlayacak uygulamalar esas alınmalı, tüm işletmecilere şeffaf ve eşit kurallar getirilerek tüketici hakları korunmalıdır.⁹⁵
- Cep telefonlarının alt yapısında kullanılan baz istasyonlarının sağlık-çevre ve estetik açıdan olumsuzluklara yol açmayacak şekilde kentte yerleştirilmeleri sağlanmalı bu arada sağlıklı bir kente yakışmayan kapsama alanı sorunu da ortadan kaldırılmalıdır.

⁹⁵DPT, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara, 2000, s.129.

2.6. Bin Kişiyeye Düşen Otomobil Sayısı

2.6.1. Tanım ve Formül

Motorlu taşıtlar kapsamındaki araçlardan biri olan otomobile sahip olmak, kentte yaşamın bir gereği ve gerçeğidir. Çünkü özel otomobil sahipliği, hane halkının hareket yeteneğini arttıran, yeni bir yaşam tarzına geçişi sağlayan önemli bir refah göstergesidir. Avrupa ülkelerinde bu oran hayli yüksektir. ülkemizde de özel otomobil sahipliği her geçen gün artmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelere göre hala oldukça düşük seviyededir.

Eskişehir ili için ise bu oran Türkiye ortalamasının biraz üzerinde de kalsa sonuçta fazla bir farklılık göstermemektedir.

Özel otomobil sahipliğinin hesabı ve karşılaştırmasında bin kişiyeye düşen otomobil sayısı kriteri baz alınabilir. Burada aşağıdaki formülden yararlanılabilir:

$$\text{Bin Kişiyeye Düşen Otomobil Sayısı} = \frac{\text{Otomobil Sayısı}}{\text{Yıl Ortası Nüfusu}} \times 1000$$

2.6.2. Karşılaştırmalı Analiz

Tablo 8: Bin Kişiyeye Düşen Otomobil Sayısı (2000)

Ülkeler	Bin Kişiyeye Düşen Otomobil Sayısı (Adet)
Malta	540
Slovenya	426
Çek Cumh.	362
Estonya	339
Litvanya	317
Polonya	259
Macaristan	235
Letonya	235
AB'ye Aday 12 Ülke Ortalaması	311
AB'ye Üye 15 Ülke Ortalaması *	461
Türkiye	68
Eskişehir	80

* AB için 1999 yılı verileri kullanılmıştır.

Kaynak: TİSK, AB'ne Aday Ülkeler Kıyaslama Raporu, s.55.
DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, 2000.

Tablo 8'den görüleceği gibi AB'ye aday 12 ülkede 2000 yılı için bin kişiye düşen ortalama otomobil sayısı 311'dir. Bu sayı AB ortalaması olan 461'e yakındır. Malta'da bile bin kişiye düşen otomobil sayısı 540 ile AB ortalamasının üzerindedir. Oysa Türkiye'de bin kişiye düşen otomobil sayısı sadece 68'dir. Eskişehir'de ise bu sayı 80'dir.

1995'de bu oranlar Türkiye için 50.4 Eskişehir için 66 idi. Bu rakamlar Eskişehir'de otomobil sahipliğinin Türkiye ortalamasının biraz üzerinde kaldığını kanıtlamaktadır.

Adet olarak incelediğimizde ise Türkiye'deki otomobil sayısı 1995'de 3058511 iken 1999 yılında 3870518 olmuş, aynı yıllarda Eskişehir'deki gelişim 45052'den 55783'e çıkış şeklinde gerçekleşmiştir.

Daha sade bir ifadeyle, yaklaşık olarak AB'da her iki kişiye, AB'ye aday ülkelerde her 3 kişiye, Türkiye'de her 15 kişiye, Eskişehir'de her 13 kişiye 1 otomobil düşmektedir.

Sağlıklı kentlerin insanları mobil bir yaşama geçmiştir ve otomobil sahibidir. Dolayısıyla otomobil sahiplik oranı bir ülkenin önde gelen gelişmişlik göstergeleri arasında sayılabilir.

Çağdaş bir Avrupa kentinde otomobil sahipliği oranı Türkiye'ye kıyasla çok fazladır. Türkiye'de ve Eskişehir kentinde otomobil sahipliği oranı ise son derece düşüktür.

Avrupa Kentsel Şartı'nda Ulaşım ve Dolaşım Başlığı altında yer alan ilkeler çerçevesinde özel araç sahipliğinin olmasa bile özel araçlarla seyahat hacminin azaltılması gerektiği savunulmaktadır.⁹⁶ Mercer'in Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı'nın 8. Konusu'nda ise otomobil sahipliği bir tüketici ürünü olarak ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.⁹⁷

⁹⁶Bkz. bu çalışmada s.59.

⁹⁷Bkz. bu çalışmada s.109.

2.6.3. Öneriler

- Özel otomobil sahipliğinin artırılması, doğrudan gelir düzeyinin artışı ile ilişkilidir. Dolayısıyla gelir arttırıcı ekonomi politikaları önem kazanmaktadır.
- Ayrıca, cazip satış kampanyaları, kredi imkanları, ithalat kolaylıkları otomobil satışlarını arttıracak diğer araçlardandır.
- Devletin aşırı vergilendirdiği taşıtlar ve akaryakıtlar için vergi yüklerindeki hafifletmeler de otomobil satışlarını etkileyecektir.
- Sağlıklı kentler açısından özel otomobil sahipliğinin artırılması halkın refah seviyesinin yükseldiğini göstermesi açısından olumlu bir gelişmedir ancak bu gelişmenin yaratabileceği bazı sakıncalar vardır. Sakıncaların giderilmesi için öncelikle kentlerin ulaşım master planlarının olması şarttır. Bu plan kentin özelliklerine, gelişmesine, nüfus büyüklüğüne göre kapsam ve yöntemleri açısından farklılaşabilir. Bu çerçevede gerekli trafik düzenlemeleri ve otopark alanları yapılmalıdır. Hava kirliliğini önleyici özendirici ve yönlendirici tedbirlerin alınması gereklidir. (Örneğin Avrupa Birliği, 2020 yılı hedefleri arasında ulaşım sektöründeki yakıt tüketiminin %23'ünün biyogaz, hidrojen ve doğalgaz gibi alternatif yakıtlardan oluşmasını saymaktadır. AB metinlerinde bu hedefe en uygun gelişimin doğalgaz kullanımında olduğu ve halen AB ülkelerinde 390 bin olan sıkıştırılmış doğalgaz kullanan araç sayısının özendirici tedbirlerle arttırılacağı belirtilmektedir).

2.7. Ölüm Başına Düşen Trafik Kazası Sayısı

2.7.1. Tanım ve Formül

Trafik kazalarının tümünde can kaybı ve yaralanma olmamakta, bir kısımda yalnızca maddi hasar meydana gelmektedir. Örneğin Türkiye'de 1996 yılı itibariyle her yüz trafik kazasından 17.6'sı, 1998 yılı için ise 14.9'u ölüm ve/veya yaralanma ile sonuçlanmaktadır.

Ölüm ve/veya yaralanma ile sonuçlanan trafik kazalarından kaç adedinde bir ölüm

olayının meydana geldiğinin ölçülmesi, ülkede ve/veya kentlerde yaşayan insanların karşılaştığı en önemli risklerden biri olan trafik kazası sonucu ölüm riskinin büyüklüğünün ve toplumun yaşam kalitesinin derecesinin de doğru biçimde belirlenmesinde önemli bir katkı yaratacaktır.

Ölüm ve/veya yaralanma ile bitmeyen nispeten önemsiz trafik kazalarını bir kenara ayırdıktan sonra kalan trafik kazalarının kaç adedinde bir ölüm olayı ile karşılaşıldığını bulmak için aşağıdaki formülden yararlanılabilir:

$$\text{Ölüm Başına Düşen Trafik Kazası Sayısı} = \frac{\text{Ölüm ve/veya Yaralanma İle Biten Trafik Kazası Sayısı}}{\text{Ölüm Sayısı}} \times 1000$$

Bu oran büyüdükçe olumlu bir gelişme ortaya çıkar. Örneğin oran 3 ise her üç önemli (ölüm ve/veya yaralanmayla biten) kazada 1 ölüm olayı gerçekleşirken, oran 40 ise her 40 ciddi trafik kazasında 1 ölüm olayı ile karşılaşıyor demektir. O halde bu oran ne kadar büyükse trafik kazası sonucu ölüm olasılığı o kadar az demektir.

2.7.2. Karşılaştırmalı Analiz

Gerek kentleşme oranı zaten yüksek olan AB ülkeleri gerekse de ölüm başına düşen trafik kazası sayısı oranının giderek arttığı Türkiye için ülke veya il genelini yansıtan verilerin önemli ölçüde kent merkezlerini de temsil ettiği varsayılarak aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur (Tablo 9 ve 10).

Bu tablolarda 1996 ve 1998 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Veriler kent merkezleri de dahil illerin tümünü veya ülkelerin toplam değerlerini ifade etmektedir. Trafik kazalarının sayısı sütununda yalnız ölüm ve/veya yaralanma ile biten ciddi kazalar gösterilmiştir. Formüle göre 1. sütun 2. sütuna bölünerek hesaplamalar yapılmıştır.

Tablo 9: Ölüm Başına Düşen Trafik Kazası Sayısı (1996)

Ülkeler	Kaza Sayısı	Ölü Sayısı	Kaza/Ölüm Sayısı (Ölüm Başına Kaza Sayısı)
Belçika	48.750	1356	35.95
Almanya	373.082	8758	42.59
İtalya	183.415	6193	29.61
Avusturya	38.253	1027	37.24
Portekiz	49.265	2100	23.45
İsveç	15.321	537	28.53
İngiltere	235.939	3598	65.57
Türkiye	60.790	5428	11.19
Eskişehir	325.5	120	2.71
İstanbul	25.099	377	66.57
Ankara	9.812	202	48.57
Bilecik	211.42	66	3.20

Kaynak: DİE., Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği, 1991-1996, Ankara, 1999, s.169-170.

DİE., Türkiye İstatistik Yıllığı, 2000, s.419-420.

Tablo 10: Ölüm Başına Düşen Trafik Kazası Sayısı (1998)

Ülkeler	Kaza Sayısı	Ölü Sayısı	Kaza/Ölüm Sayısı (Ölüm Başına Kaza Sayısı)
Belçika	51.167	1500	34.11
Almanya	377.257	7792	48.41
İtalya	204.615	5857	34.93
Avusturya	39.225	963	40.73
Portekiz	49.319	1865	26.44
İsveç	15.514	531	29.21
İngiltere	246.410	3581	68.81
Türkiye	65.280	60.83	10.73
Eskişehir	684.02	110	6.21
İstanbul	25.076	334	75.07
Ankara	9.737	170	57.28
Bilecik	210.29	63	3.33

Kaynak: DİE., Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği, 1994-2000, Ankara, 2001, s.156-157.

DİE., Türkiye İstatistik Yıllığı, 2000, s.419-420.

Gelişmiş ülkeleri temsilen AB'den 7 ülkenin yanısıra, Türkiye geneli ve dört farklı Türkiye kenti için benzeri hesaplamalar yapılmıştır.

Avrupa'da yüzölçümü küçük köyler ile kentler büyük ölçüde birleşmiş olduğu için sık sık girilen kent sınırları içerisinde hız düşürülmek zorunda kalınmaktadır. Böylece araçlar alçak hızla seyrettikleri için meydana gelen ciddi trafik kazalarının birçoğunda ölüm yaşanmamaktadır. Bir ölüm olayı ile karşılaşabilmek için çok sayıda trafik kazasının olması gerekmektedir. Şüphesiz araç ve yol güvenilirliğinin ve diğer tedbirlerin de bu sonuçta payı vardır.

Avrupa'da ülke genelinde geçerli olan oranları bizde ancak bazı büyük kentler için yakalamak mümkün olabilmektedir.

Nitekim kent için trafiği yoğun İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerde ölüm ya da yaralanma ile biten çok sayıdaki kazadan ancak 50-60 tanesinde bir ölümle karşılaşmaktadır.

Türkiye'nin ülke genelindeki ilgili oranı Avrupa'nın birçok ülkesininkinden 3-6 kat daha düşüktür. Yani çok daha az sayıda kaza da bir ölüm olayıyla karşılaşma riski vardır. Bunda çeşitli faktörlerin yanısıra kazaların kent sınırları dışında ve araçlar yüksek hızla seyrederken gerçekleşiyor olmasının etkisi de muhakkak ki büyüktür. İlginç bir nokta da kent içi trafiği göreceli olarak küçük olan Eskişehir, Bilecik gibi illerde ölüm ya da yaralanma ile biten az sayıdaki kazadan her 2-3....8-9 tanesinde bir ölüm olayı ile karşılaşılmasıdır. O halde Eskişehir ve benzeri kentler için Avrupa Kentlerine kıyasla ciddi bir kazanın vuku halinde ölümle karşılaşma riski sağlıklı bir kente göre çok daha fazladır.

Bu eğilimin 2 farklı tarihte ne yönde değiştiğini incelemek için Tablo 9 ve Tablo 10'a bakıldığında; Avrupa'nın bir çok ülkesinde ve Türkiye'nin büyük kentlerinde ölüm olayı ile karşılaşılması için oldukça çok sayıda trafik kazasının varlığının gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 9'u incelediğimizde 1996'da :

Almanya'da her 43 ölüm veya yaralanma ile sonuçlanan (ciddi) kazada bir ölüm olayı olmaktadır.

İngiltere'de her 66 ciddi kazada bir ölüm olayı olmaktadır.

Türkiye’de her 11 ciddi kazada bir ölüm olayı olmaktadır.

Eskişehir’de her 3 ciddi kazada bir ölüm olayı olmaktadır.

Tablo 10’u incelediğimizde ise 1998’de bu oranlar aynı ülkeler için sırasıyla 48, 69, 11 ve 6 olmuştur.

- İngiltere ve Almanya dışında kalan diğer Avrupa ülkelerinde de ölüm olayı başına düşen trafik kazası sayısında artış olduğu gözlenmektedir. Bunun anlamı bu ülkelerin vatandaşlarının karıştığı ciddi trafik kazalarında ölüm olayı ile karşılaşılması sıklığının azalmış olması veya artık daha çok sayıda kazada bir ölüm olayının gerçekleşmesidir. Bu şüphesiz, olumlu yönde bir gelişmedir.

Türkiye ise bu süre zarfında yerinde saymış ve bu oran 11’de kalmıştır. Eskişehir kenti için oran 3 gibi çok olumsuz bir değerden 6’ya çıkarak nispeten düzelmiştir. Bu nispeten sağlıklı bir gelişmedir. Ancak hala ülke ortalamasından 2, Türkiye’deki büyük kentler ve Avrupa ülkeleri ortalamasından 6 ile 11 kat arasında daha kötü bir oran sözkonusudur.

O halde Eskişehir’in sağlıklı bir kent olabilmesi için trafik kazalarında ölüm oranını hızla düşürecek tedbirler alınması gerekmektedir.

Avrupa Kentsel Şartı’nın “Ulaşım ve Dolaşım” başlıklı 1. konusunun ilk üç ilkesinde⁹⁸ve Mercer’in Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı’nda Kamu Hizmetleri ve Ulaşım başlıklı konuda⁹⁹ trafik suçları ve güvenliği konularında kriter ve önerilerden bahsedilmiştir. Kentlerde trafik kazalarında ölüm sayısını azaltmak için hem kaza sayısını azaltıcı hem de kaza sonucu ölümleri azaltıcı tedbirler alınması gerekmektedir. Bu tedbirler çok yönlü ve değişik taraflara yöneliktir.

2.7.3. Öneriler

- Artan trafik kazalarına karşılık, karayolu altyapısının güvenli trafik çıkışını sağlayacak bölünmüş yollarla geliştirilememesi ve sürekli bakımının sağlanamaması

⁹⁸Bkz. bu çalışmada s.59, 60.

⁹⁹Bkz. bu çalışmada s.108.

karayolu altyapısının temel sorunlarıdır. Standart üstü yüklemeler mevcut yapıyı yıpratmaktadır. Onun için karayolu altyapısı, trafiğin gerektirdiği kesimlerde otoyol ve bölünmüş yol sistemi geliştirilerek, büyükşehir geçişlerinin çevre yollarına dönüştürülmesine önem verilerek, karayolu ağı üzerinde trafik kazalarının yoğunlaştığı kara noktaların giderilmesi çalışmaları öncelikle yapılmalıdır. Benzer şekilde, konut alanlarından geçen transit trafiğin kent dışına çıkarılması veya olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik önlemler alınmalıdır.

- Trafik kaza analizleri yapılarak kazaların gerçek nedenleri bilimsel yöntemlerle saptanmalıdır. Her türlü eğitim olanakları kullanılarak ve okul öncesinden başlayarak, tüm vatandaşların trafik konusunda eğitimi sağlanmalıdır.
- Yürürlükteki Karayolları Trafik Kanunu ile oluşturulan il trafik komisyonları ile 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Görev ve Yetkilerini Tanımlayan Yasa kapsamında kurulan Ulaştırma Koordinasyon Merkezlerinin (UKOME) uygulamada örtüşen görev ve yetkileri, ilgili yasalarda yapılacak düzenlemelerle açıklığa kavuşturulmalıdır.¹⁰⁰
- Trafik suçlarına verilen cezaların uygulanabilir, caydırıcı ve kamu vicdanını tatmin edici şekilde düzenlenmesi gereklidir. Trafik denetimi hizmetlerinin teknik donanımlı araçlarla seyir halindeki trafik üzerinde etkin olarak yapılması sağlanmalıdır. Trafiki denetlemekle görevli polis ve jandarmanın eğitimi geliştirilerek, bu görevde uzmanlaşmalarına önem verilmelidir.

Trafik kazaları sonucu ortaya çıkan can kaybı ve diğer sağlık sorunları ile ekonomik kayıpların önlenmesine çalışılmalıdır. Trafik güvenliği ve trafik kazalarında sağlanacak ilk ve acil yardım hizmetleri konularında çalışmalar yapılmalıdır. Bu amaçla bütün illerde acil yardım ve kurtarma merkezleri kurulmalıdır. Mobil sağlık hizmetleri geliştirilmeli, yönetim ve koordinasyon merkezleri oluşturulmalıdır. Acil hava ve deniz ambulansı hizmetleri oluşturulmalıdır.

- Büyükşehirlerde Ulaşım Master Planları yapılarak, kent içi ulaşımın toplu taşıma ağırlıklı olmasına çalışılmalıdır. Bu konuda hazırlanacak kent içi ulaşım projelerinin gerçekleştirilmesine yönelik finansman modelleri geliştirilmelidir.

¹⁰⁰DPT, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara, 2000, s.208.

2.8. Bebek Ölüm Hızı

2.8.1. Tanım ve Formül

Bebek ölüm hızı, belli bir yıl içinde meydana gelen bir yaşından küçük bebek ölümlerinin o yıl içinde meydana gelen canlı doğumlara oranının binde olarak ifadesidir.

Bebek ölüm hızını bulmak için aşağıdaki formülden yararlanılabilir:

$$\text{Bebek Ölüm Hızı} = \frac{\text{İlgili Yılda Küçük Bebek Ölüm Sayısı}}{\text{İlgili Yılda Canlı Doğum Sayısı}} \times 1000$$

“UNICEF 2001 Yılı Raporu dikkate alındığında, dünya genelinde 5 yaş altında ölüme yol açan nedenler arasında; doğun öncesi koşullar, solunum yolu enfeksiyonları, ishaller hastalıklar, aşıyla önlenemez hastalıklar ve sıtma ilk beş nedendir. Beş yaş altı ölüme yol açan en önemli üç neden doğum öncesi tıbbi bakım-beslenme, solunum yolu enfeksiyonları ve ishallerdir.¹⁰¹

2.8.2. Karşılaştırmalı Analiz

Tablo 11’de görüldüğü gibi Türkiye’de bebek ölüm oranları gelişmiş ülkelere göre (örneğin AB ülkeleri) çok yüksektir. 1 yaşına ulaşmadan ölen bebeklerin oranı Türkiye’de 1991’de her bin bebek için 54.6 iken, Avrupa ülkeleri ortalaması 7.68’dir ve Türkiye’nin 7’de biri civarındadır. AB ülkeleri sağlık hizmetlerini geliştirme çabaları sonrasında 1999’da aynı oranı binde 4.82’ye indirmeyi başarmıştır. Türkiye’de ise bu oran binde 36.8 olabilmıştır. AB ülkelerine göre bu oranın 7.7 kat olumsuz olması ve 1991’e göre artması Türkiye’de bu konuda yeterince çaba gösterilmemiş olduğunu ifade etmektedir.

Eskişehir’in durumu ise Türkiye’nin genel durumundan biraz daha kötüdür. 1991’de binde 62 olan bu oran 2000 yılında ancak binde 40’a düşürülebilmştir. Tekrar ifade etmek gerekirse, toplumun gelişmişlik düzeyini yansıtan önemli göstergelerden biri olan bebek ölüm hızı açısından Eskişehir kentinde 2000 yılında doğan her 1000 bebekten 40’ı bir yaşını doldurmadan ölmüştür.

¹⁰¹Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, **Sağlıklı Şehirler Projesi Profil**, Ekim 2001, s.8.

Tablo 11: Bebek Ölüm Hızı (1991-1999) (Binde)

Ülkeler	1991	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Belçika	8.4	7.6	6.1	5.6	6.1	5.6	5.3
Danimarka	7.3	5.5	5.1	5.6	5.2	4.7	4.2
Almanya	6.9	5.6	5.3	5.0	4.9	4.7	4.6
Yunanistan	9	7.9	8.1	7.2	6.4	5.7	5.9
İspanya	7.2	6.0	5.5	5.5	5.0	5.7	4.9
Fransa	7.3	5.9	4.9	4.8	4.8	5.2	4.8
İrlanda	7.6	5.7	6.3	5.5	6.2	6.2	5.5
İtalya	8.1	6.6	6.2	5.9	5.5	5.3	5.1
Lüksemburg	9.2	5.3	5.5	4.9	4.2	5.0	4.7
Hollanda	6.5	5.6	5.5	5.7	5.0	5.2	5.2
Avusturya	7.5	6.3	5.4	5.1	4.7	4.9	4.4
Portekiz	19.8	8.1	7.5	6.9	6.4	6.0	5.4
Finlandiya	5.9	4.7	3.9	4.0	3.9	4.2	3.6
İsveç	6.2	4.4	4.1	4.0	3.6	3.5	2.9
İngiltere	7.4	6.2	6.2	6.1	5.9	5.7	5.8
Türkiye	54.6	44.4	43.1	41.4	39.8	38.3	36.8
Eskişehir	62.0	-	-	-	-	-	40.0

Kaynak: DİE., Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği, 1991-1996, s.17.

DİE., Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği, 1994-2000, s.17.

Bebek ölümü hem cinsiyet, hem de yerleşim yerine göre farklılık göstermektedir. “İl Merkezinde erkek bebeklerde ölüm hızı binde 44, kız bebeklerde binde 36 iken, ilçe merkezlerinde bu değerler sırasıyla binde 39 ve binde 36’dır. Köylerde ise bebek ölüm hızı erkeklerde binde 47, kızlarda binde 39 olarak belirlenmiştir.”¹⁰²

Bu verilerden de görüldüğü üzere Türkiye ve AB bir yana kendi ilçe merkezlerinden bile daha yüksek bebek ölüm oranlarına sahip olması, Eskişehir’in sağlıklı kentleşmesinin önündeki önemli engellerden birini teşkil etmektedir.

Bebek ölüm hızının yüksekliğinin sağlıklı kentleşmenin önünde bir engel olarak görüldüğünü üç farklı sağlıklı kentleşme yaklaşımı da kabul etmektedir.

Avrupa Kentsel Şartı’nın 11. Konu Başlığı Kentlerde Sağlık’tır. Bunun üçüncü ilkesi topluma yönelik sağlık hizmetlerini ön plana çıkarmaktadır.¹⁰³ Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü’nün 21 Hedefinden 2,3, 11 ve 18.’ler doğrudan konuyla ilgilidir.¹⁰⁴

¹⁰²D.İ.E., 2000 Genel Nüfus Sayımı, s.75.

¹⁰³Bkz. bu çalışmada s.82, 84.

¹⁰⁴Bkz. bu çalışmada s.99, 101, 102, 103.

Mercer'in Yaşanabilir Kentler Yaklaşımı'nda 4. Konu Tıp ve Sağlık değerleridir.¹⁰⁵

“Özelinde bir yaş altı ölüm hızının genelinde tüm sebeplere bağlı ölüm hızının gelişmiş ülkelere oranla ülkemizde ve Eskişehir kentinde yüksek olmasının nedenleri olarak:

- Erken yaşta annelik.
- Annelik öncesi kadın sağlığındaki eksiklikler.
- Etkili ve yaygın bir aile planlaması hizmetinin sunulmaması.
- Tüm gebeliklerin doğum öncesi bakım kapsamına alınamaması.
- Doğumların tümünün sağlık birimlerinde doktor gözetiminde yapılamaması.
- Yaygın eğitim programları ile koruyucu sağlık bilgilerinin tam olarak aktarılamaması.
- Birinci basamak sağlık hizmetlerinin koruyucu hekimlik açısından yetkinleştirilememesi” sayılabilir.¹⁰⁶

Bebek ölüm hızını etkileyen iki önemli parametre; koruyucu sağlık hizmetlerinin etkinliği, yaygınlığı, sosyalliği ve gelir dağılım dengesizliği (ile buna bağlı yoksulluk)dir.

2.8.3. Öneriler

Bebek ölüm hızını azaltmak için alınması gereken tedbirler arasında şunlar sayılabilir:

- Koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılan kaynak oranı artırılmalı, sosyal tabakaların hepsini içine alacak şekilde yaygınlaştırılmalı, etkinleştirilmelidir.
- Yoksulluğu önleyecek, gelir dağılım dengesizliğini düzeltecek, sosyal politikalar oluşturulmalıdır.
- Bütün doğumların sağlık kuruluşlarında yapılması sağlanarak, bütün gebelerin doğum öncesi ve doğum sonrası bakım almaları sağlanmalıdır.
- Düşük doğum ağırlıklı doğan bebeklerin oranı azaltılmaya çalışılmalıdır.
- Doğumdan sonra ilk altı ay anne sütü alan bebek oranı artırılmaya çalışılmalıdır.
- Beş yaş altı çocuklarda beslenme bozuklukları ve iyot yetersizliğine bağlı hastalıklar

¹⁰⁵Bkz. bu çalışmada s.108.

¹⁰⁶Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, **Sağlıklı Şehirler Projesi Profil**, Ekim 2001, s.8.

azaltılmalıdır.

- Bütün anne adayları hamilelik süresi boyunca aşı takvimine uygun olarak aşılanmalıdır.
- Sağlık kuruluşları güçlendirilmeli, gebelikler erken dönemde tespit edilerek, riskli vakaların tespitinin zamanında yapılması ve sonrasında da izlenmeleri sağlanmalıdır.
- Doğum öncesi ve doğum sonrası bakım hizmetleri için sağlık kuruluşları fizik altyapı ve insangücü yönünden güçlendirilmelidir.¹⁰⁷
- Doğum öncesi ve doğum sonrasında bakım ile çocuk sağlığı konularında halk eğitimlerinin yapılması gereklidir.
- Bütün yenidoğan bebeklerin başta enzim eksikliği, akdeniz anemisi olmak üzere, sık görülen genetik, kalıtsal hastalıklar yönünden taranması yapılmalıdır.¹⁰⁸
- Ölüm oranı yüksek hastalıklar için doğum öncesi tanı ve tedavi merkezlerinin yaygınlaştırılması, geliştirilmesi ve bu merkezlerden yararlanmanın kolaylaştırılması sağlanmalıdır.
- Doğum salonlarında yenidoğan bebeklere özel eğitim almış sağlık personeli tarafından hizmet verilmelidir.
- Tam donanımlı yenidoğan bebek ünitelerinin sayısı artırılmalıdır.
- Bebek dostu hastane ve güvenli annelik programlarının gözden geçirilerek, anne sütü destek grupları oluşturulmalıdır.
- Temel besin maddeleri zenginleştirilerek, risk gruplarına besin ögesi desteği sağlanması amacıyla yasal düzenlemeler yapılmalı ve ve iyotlu tuz kullanımı ülke düzeyinde yaygınlaştırılmalıdır.

2.9. Yüz Bin Kişiye Düşen Doktor Sayısı

2.9.1. Tanım ve Formül

Sağlıklı kentler herşeyden önce sağlık durumu iyi olan bireylerden oluşur. Sağlık durumunun iyiliği ise sağlık hizmetlerinin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilişkilidir. Sağlık hizmetlerinin gelişmişliği de sağlık servisi sağlayıcıların nicelik ve nitelikleri ile organize olabilme kapasitelerinin bir fonksiyonudur. Sağlık servisi sağlayıcıların başında doktorlar gelir.

¹⁰⁷Sağlık Bakanlığı, **Herkese Sağlık Türkiye'nin Hedef ve Stratejileri**, Aralık 2001, Ankara, s.62.

¹⁰⁸Sağlık Bakanlığı, **a.g.e.**, s.65.

En basit şekliyle doktorların toplam sayısı ve kişi başına ya da yüzbin kişiye düşen adedi (küsurlardan kurtulmak için genellikle yüzbinler hanesi birim olarak alınır) yukarıda belirtilen sağlık hizmetlerinin gelişmişliğinin nicelik açısından değerlendirme ölçütü olarak kullanılmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin gelişmişliğini değerlendirmede daha başka nicel, nitel ve organizasyonel kapasite ölçütleri olmakla birlikte burada yalnız yüzbin kişiye düşen doktor sayısı ele alınacaktır. Bu ölçütler aşağıdaki formülden hesaplanabilir:

$$\text{Yüzbin Kişiyeye Düşen Doktor Sayısı} = \frac{\text{Doktor Sayısı}}{\text{Yıl Ortası Nüfus}} \times 100.000$$

2.9.2. Karşılaştırmalı Analiz

AB'a aday ülkelerden bazıları ile bazı AB üyesi ülkelerde yüzbin kişiye düşen doktor sayısı Türkiye ve Eskişehir'le karşılaştırmalı olarak Tablo 12'de de gösterilmiştir.

1999 yılı itibariyle Türkiye'de toplam doktor sayısı 81988'dir. Bu rakamın 45134'ü pratisyen ve asistan hekim, 36854'ü mütehassıs hekimdir. Doktor sayısı 1999 yılı nüfusuna bölündüğünde 0.00119 çıkmaktadır. Bu sayı 100.000 ile çarpılınca 100.000 kişiye 119 doktorun düştüğü sonucu elde edilmektedir.

Aynı hesaplama 2000 yılı itibariyle Eskişehir ili için yapıldığında 146 sayısına ulaşılmaktadır. 2000 yılında Eskişehir ilinde toplam 1025 doktor görev yapmaktadır. Bu sayının yarından biraz fazlası Türkiye genelinde olduğu gibi pratisyen ve asistan hekimdir.

Tablo 12: Yüzbin Kişiyeye Düşen Doktor Sayısı (1999)

Ülkeler	Yüzbin Kişiyeye Düşen Doktor Sayısı
Litvanya	394
Slovakya	353
Bulgaristan	345
Macaristan	316
Estonya	308
Çek Cumh.	297
Letonya	284
Polonya	226
Romanya	191
İspanya	444
Yunanistan	426
Portekiz	318
Türkiye	119
Eskişehir*	146

* Eskişehir ili için 2000 yılı nüfusu ve doktor sayısı alınmıştır. Nüfus 706.009 Doktor sayısı 1025, Pratisyen hekimler, asistan hekimleri de kapsar. Doktor sayısı= Uzman Hekim+pratisyen hekimleri kapsamaktadır.

Kaynak: TİSK, Avrupa Birliği'ne Aday Ülkeler Kıyaslama Raporu, s.53.

Buraya kadar elde edilen veriler toplu olarak değerlendirildiğinde AB'a aday ülkelerde genelde 300'ün, AB üyesi ülkelerde ise 400'ün üzerinde olan yüzbin kişiyeye düşen doktor sayısı Türkiye'de 100'ün biraz üzerindedir. Eskişehir ili ise Türkiye'ye göre bir miktar daha iyi bir konumda olup, 150 civarında bir doktor sayısına sahiptir.

Niteliksel ve organizasyonel kapasite bir yana yalnız nicel ölçütlerden biri olan doktor sayısı açısından bile Türkiye'nin ve Eskişehir'in sağlıklı bir ülke ve kent olmaktan oldukça uzak olduğu anlaşılmaktadır. Benzer durum dişhekimi, hemşire, sağlık memuru, ebe, eczacı gibi diğer sağlık personeli içinde geçerlidir.

Durumun iyileşmesi yönünde bir gelişme olup olmadığı konusunda 1996 yılı verileri 1999 yılı (Eskişehir için 2000 yılı) verileri ile karşılaştırıldığında 100 bin kişi başına düşen doktor sayısının Türkiye'de 110'dan 119'a, Eskişehir'de ise 141'den 146'ya çıktığı görülmektedir.

3-4 yılda sağlanan bu artış eğilimi Batı ülkelerini kısa sürede yakalayarak sağlıklı bir kent ve ülke olma gibi bir hedefe ulaşma yolunda umut vermemektedir.

Avrupa Kentsel Şartı'nın 11 konu başlığının 3. ve 4. ilkeleri, DSÖ'nün 21 Sağlık Hedefinden 2, 15, 16 ve 20. hedefler ile Mercer'in yaklaşımında 4. Konu kişi başına düşen sağlık personeli ve doktor sayısını sağlıklı kentleşme de önemli bir gösterge olarak kabul eden maddelerdir.¹⁰⁹

2.9.3. Öneriler

100 bin kişi başına düşen doktor sayısını arttırmak, şüphesiz, önemli olmakta birlikte mevcut doktor kapasitesini daha iyi bir organizasyonel yapı içinde daha verimli ve daha etkin kullanmak gerekmektedir. Bu çerçevede sözkonusu kriterle ilgili alınması gerekli başlıca tedbirler şu şekilde sıralanmaktadır.¹¹⁰

- Sağlık personelinin yurt düzeyinde dengeli dağılımı sağlanmalıdır.
- Sağlık sektöründe yer alan kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanmalıdır. Böylece yatırım planlaması ile donanım temini ve nitelikli insan gücü istihdamı konuları bütünlük içinde ele alınmalıdır.
- Koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik verilmeli ve bu hizmetler temel sağlık hizmetleriyle birlikte yaygın, sürekli ve etkili bir biçimde sunulmalıdır.
- Hızlı kentleşmeyle birlikte artan kentli nüfusun birinci basamak sağlık hizmeti talebini karşılayacak bir model geliştirilmeli ve aile hekimliği uygulamasına geçilmesiyle birinci basamak sağlık hizmet birimleri güçlendirilmelidir.
- Hizmet kademeleri arasında etkin bir hasta sevk sistemi kurulmalı, sigorta kapsamındaki kişilere hekim ve hastane seçme hakkı tanınmalıdır.
- Hastaneler idari ve mali özerklikle kendi gelirleri ve giderlerini karşılayan bir yapıya kavuşturulmalarının yanısıra çağdaş bir işletmecilik anlayışıyla yönetilmelidir.
- Sağlık ocakları daha etkin çalışmalı, kişilerin sağlığını izleyen, koruyan ve geliştiren kurumlar haline getirilmelidir.
- Tıp fakülteleri dış hekimliği fakültesi, fizik tedavi ve rehabilitasyon yüksekokulları gibi hekim yetiştiren yükseköğretim kurumlarının yeni bölümler açmaları, ilave kontenjanlar ilan etmeleri sırasında insangücü planlama ilkelerine uygun hareket etmeleri, özellikle ve öncelikle işgücü açığı olan alanlara yönelmeleri sağlanmalıdır.
- Gelişen iletişim ve bilişim teknolojilerinden yararlanılarak gerek eğitim, gerek tedavi ve ameliyatlarda ülke sınırları dışından teknik destek alma imkanları artırılmalı, sanal hekimlik uygulamaları geliştirilmelidir.

¹⁰⁹Bkz. Bu çalışmada, s.83, 84, 99, 102, 103, 108.

¹¹⁰DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), (Ankara: 2000), s.85-

SONUÇ

Bu çalışma boyunca sağlıklı kentleşmenin gerek bireysel gerekse de toplumsal açıdan ne kadar yaşamsal bir öneme sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kavramı yaşamın gerçeği haline dönüştürebilmek için yapılması gerekenlerin neler olduğu ile ilgili açıklamalar farklı yaklaşımlar çerçevesinde sadeleştirilerek ve yorumlanarak ikinci bölümde sunulmuştur.

Eskişehir kenti örneğinde Türkiye'nin sağlıklı kentleşmenin neresinde olduğunun belirlenmesine ilişkin ayrıntılı çalışmamızın yer aldığı üçüncü bölümde eğitim, kültür, iletişim, trafik ve sağlık kriterlerini temsil eden sekiz gösterge açısından yapılan hesaplamaların sonucu kısaca "sağlıklı bir kent yaratmaktan henüz çok uzak bir noktada olduğunu" ortaya koymaktadır.

Üstelik eğilimlerde de durum iç açıcı değildir. Bir çok gösterge açısından zaten açık farkla iyi durumda olan sağlıklı Batı kentleri ile örnek kentin son 5-10 yıldaki göstergeleri karşılaştırıldığında aradaki farkın kapanmadığı hatta bazı kriterler açısından daha da açıldığı belirlenmiştir.

Bu durumda alınacak yasal, teknik, idari, merkezi, yerel, bireysel, toplumsal, kurumsal birçok önlem vardır. Bu önlemlerin bir kısmına rehber olacak bilgiler bu çalışma boyunca sunulmuştur. Bazı yerel yönetimlerin sağlıklı kentleşme yaklaşımına katılma çabaları da bir miktar umut vermektedir.

Bunun daha da yaygınlaştırılarak münferit çabalar olmaktan çıkarılıp, düzenli ve programlı devlet politikaları haline dönüştürülmesi şüphesiz yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- AYAN, Mesut. **İzmir’de Gecekondu Problemi ve Gültepe Gecekondualarında Sosyo-Ekonomik Bir Araştırma**, (İzmir: Ege Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Fakültesi 1973).
- AYDOĞAN, Mahmut ve EKİNCİ, Oktay. **Yerel Yönetimlerde Bir Karşılaştırma**, (Antalya: Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2001).
- BENEVOLO, Leonardo. **Avrupa Tarihinde Kentler**, (İstanbul: 1995).
- DAĞDEMİR, Özcan. **Eskişehir Halkının Refah Düzeyi**, (Eskişehir: ESO, 1999).
- DİE, **2000 Genel Nüfus Sayımı**, (Ankara: Mayıs 2001).
- DİE, **İstatistiklerle Türkiye 2000**, (Ankara: Eylül 2001).
- DİE, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler: Eskişehir**, (Ankara: Ocak, 1998).
- DİE, **Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği 1991-1996**, (Ankara: Mayıs 1999).
- DİE, **Sayılarla Türkiye ve Avrupa Birliği 1994-2000**, (Ankara: Aralık, 2001).
- DİNÇER, Yüksel. “Sivil Toplum İçin Kent”, **Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, (İstanbul: 1999).
- DPT, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, Ankara, 2000.
- Dünya Sağlık Teşkilatı Avrupa Bölge Ofisi, **Sağlıklı Şehirler Projesi Geliştirmek İçin Yirmi Adım**, (Türkçe Tercüme), 1992.
- Ekonomi Ansiklopedisi**, (Milliyet Yayınları, 1991).

ERBAY, Yusuf ve YENER, Zerrin. **Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi**, (İstanbul: 1999).

ERSOY, Melih. **Kentsel Alan Kullanım Normları**, ODTü Mimarlık Fakültesi, Mart 1994, Ankara.

Eskişehir Valiliği Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, **Eskişehir İli 2000 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu**, Eskişehir, Mart 2001

Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, **Sağlıklı Şehirler Profil**, Ekim, 2001.

ESO, **Eskişehir'in Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri**, (Eskişehir: Eskişehir Sanayi Odası, Yayın No: 28, 1999).

GÖRMEZ, Kemal. **Kent ve Siyaset**, (Ankara: Gazi Kitabevi, 1997).

<http://www.mercherhr.com/pressrelease/details.jhtml?idcontent=1009950>

<http://www.radikal.com.tr/2001/03/03/yorum/01yen.shtml>

İSBİR, Eyüp G. **Kentleşme, Metropoliten Alan ve Yönetimi**, (Ankara: 1982).

İSBİR, Eyüp G. **Şehirleşme ve Meseleleri**, (Ankara: 1991).

KARACA, Orhan. "Türkiye'nin Son Ekonomik Göstergeleri", **Ekonomist Dergisi**, (Ankara: Mayıs 2002).

KELEŞ, Ruşen. "90'lı Yıllarda Kentleşme ve Konut", **Kent Kooperatifçiliği Beşinci Teknik Semineri**, (Kuşadası: 1990).

KELEŞ, Ruşen. **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme ve Gecekondu**, (İstanbul: 1978).

KELEŞ, Ruşen. **Kentleşme Politikası**, (Ankara: İmge Kitabevi, Ocak 2000).

Sağlık Bakanlığı, **Herkese Sağlık Türkiye'nin Hedef ve Stratejileri**, Aralık 2001, Ankara.

Sağlık Bakanlığı, **Ulusal Sağlıklı Şehirler Ağı**, Ankara, 2002.

“Sayılarla Eskişehir”, **Sanayide Yeni Ufuk Dergisi**, (ESO Yayını, Eskişehir, Sayı: 20).

“Sayılarla Eskişehir”, **Sanayide Yeni Ufuk Dergisi**, (ESO Yayını, Eskişehir, Sayı: 22).

SÜER, Hande, GİRİTLİOğLU, Cengiz ve ERKUT, Gülden. **Türkiye’de Kentleşme**, (İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı, 1995).

TEKELİ, İlhan. **Modernite AŞılırken Kent Planlaması**, (Ankara: İmge Kitabevi, 2001).

Türkiye İŐveren Sendikaları Konfederasyonu, **Avrupa Birliğine Aday Ülkeler Kıyaslama Raporu**, (Ankara: 2002).

VURAL, M.Rağıp ve ÜTÜK, Kazım. **2023 Kent ve İnsan Dergisi**, (Ankara: Biltek Yayınları, Şubat 2002).